

DR. JIŘÍ GUTH:

NA POKRAJI SAHARY.

DR. J. GUTH:

NA POKRAJI SAHARY.

VZPOMÍNKY A DOJMY

Z CEST PO ALŽÍRSKU.

ILLUSTROVAL

VIKTOR OLIVA.

J. Strakaty,

V PRAZE

NAKLADATELSTVÍ JOS. R. VILÍMEK KNIHTISKÁRNA

1892

422035

422035

22 -05- 1991 1 D99100572

JEJICH VYSOKÝM KNÍŽECÍM JASNOSTEM

PRINCŮM

ALBRECHTOVI

KRISTIANU KAJETÁNU KARLU VILÉMOVI

ZIK

SCHAUMBURG-LIPPE,

C. A. K. PORUČÍKU ŠESTÉHO DRAGOUNSKÉHO PLUKU,

A

MAXMILIANU

AUGUSTOVI JAROSLAVŮ VOJTĚCHU HERMANNOVI

ZIK

SCHAUMBURG-LIPPE

VĚNUJE

SPISOVATEL.

OBSAH.

	Strana
I. Alžír	9
II. Konstantina	33
III. Na pokraji Sahary	67
IV. Mitidža	89
V. Oran	105

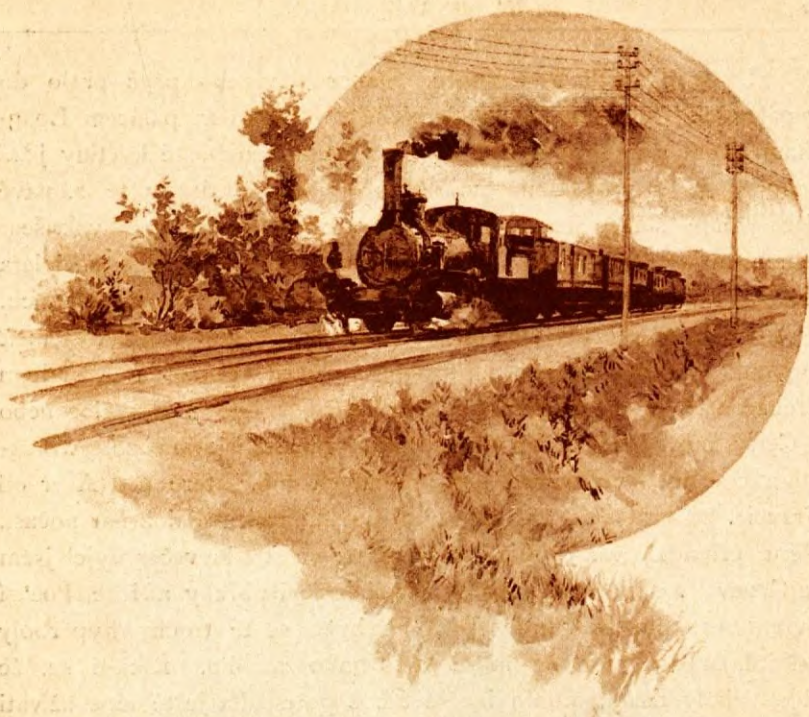
SEZNAM VYOBRAZENÍ.

	Strana
1. Uvodní vignetta : Z Genevy do Marseillu	11
2. Na moři Stfedozemním	13
3. Arabové v oase alžírské	17
4. Děvče Ulad-Najlské v Biskfe	20
5. Vznešený Arab z Alžíru	21
6. Arabská ulice v Alžíru	24
7. Džama-Džedid čili Mosquée de la Pécherie v Alžíru	26
8. Arabský hřbitov	31
9. Konstantina se strany jižní	35
10. Rumelské rokle a vodopády v Konstantině	41
11. Arabská čtvrť v Konstantině a Rumelské rokle	44
12. Obuvnické dílny a krámy v Konstantině	45
13. Arab na velbloudu a minaret hlavní mešity Konstantinské	48
14. Vnitřek begova paláce v Konstantině	49
15. Arabský morabú v poušti	56
16. El-Kantara	69
17. Pohled na Saharu z Džebel-Bu-Rhezalu	73
18. Arabští průvodčí v Biskfe nabízejí své koně	75
19. Velbloudi arabského obchodníka	79
20. Stany kočovných Arabů. Větrný mlýn alžírský	81
21. Velbloud na poušti	84
22. Ruisseau des Singes	91
23. Oran	107

I.

ALŽÍR.

Valeji des Acacias na cestě z Lancy do Genevy mladé akacie a platany rozpínaly holé větve do chladného vzduchu. Jura zasněžen byl po celé délce, ano i na temeni malého Mont-Salèvu bělal se sníh. V dálce Alpy se svým vysokým veteránem sotva že pronikaly zamženým obzorem; zimní páry a mlhy zastíraly klidný kraj . . . a modrý Lac Léman dřímал svůj krásný sen . . .

Bylo to v únoru, když oba moji soudruzi vyprovázeli mne na nádraží genevské. Setřásl jsem denní starosti z umdlených beder, zašněroval turistický tlumok a odebíral se na jih. Nemohl jsem se dočekatí jara. Letos zima zvláště byla dlouhá, i na březích jezera genevského; jindy přec už koncem února odložili jsme kožšiny, které ostatek více pro parádu než pro potřebu odbývaly si tady zimní svou službu.

Už v Marseilli bylo jináče. Slunce o všechno pryč pralo do vypálených skal cesty de la Corniche a v parku za palácem Long-champským a na promenadě Pierra Pugeta širokolisté květiny jižní koupaly se v prohrátém ovzduší; záliv marseillský v té záplavě zlata jižního slunce jen se trpytil, jako oltář při slavnosti vzkříšení Páně. Ani se nezdálo, že před několika dny celá tahle krásná Riviera roztřásla se až do základů a že tolik pohrobila životů lidských.

«Ville de Rome» stál již připraven k odjezdu v Joliettě; mělt vyplouti v jednu hodinu s poledne. — Teď spojení s Alžírskem přenáramně je zjednodušeno: lodě odjíždějí buď z Marseille nebo z Cetty každodenně a rapidní parníky generalní společnosti transatlantické urazí vzdálenost 417 mořských mil, které dělí Alžír od Francie, za krátkých 28, ano i 26 hodin, arci při dobrém počasí. Věru připadalo mi to jako malý výlet: ve středu večer vyjel jsem ze Genevy a odpoledne v pátek viděli jsme již břehy africké. Počasí ovšem nemohlo býti krásnější a kdybych se té trochy hyperboly neštítel, napsal bych, že moře bylo jako zrcadlo. Říká-li se, že ďábel nikdy nespí, mohlo by se téhož pořekadla ještě lépe užívatí o neklidném moři... Dívával jsem se dlouho, dlouho na jeho povrch a pořád a pořád byly na něm změny; a když někdy silný vítr dul do vodních těch spoust, což tu bylo rozmanitosti — a někdy i hrůzy!

Byli bychom přijeli do Alžíru snad ještě dříve, ale v pátek odpoledne, dokud ještě byli jsme, na širém moři, kormidelník najednou zarejdoval šroubem, vlny jím rozčeřené zasyčely a loď rázem se zastavila. Bylo to jako když mlýn najednou přestane; nepříjemný pocit: veliký parník na širokých vodách tiše, nehybně. Všichni cestující hrnuli se ke kapitánovi, vystupujícímu ze strojírny. Před chvilkou on sám s uděšenou tváří tam pospíchal: zastavil strojník bez jeho vědomí, takže byl stejně překvapen jako my ostatní. Na štěstí nebylo to nic závadného; sluha pozapomněl namazat jakousi páku, která rychlým pohybem rozpálila se do žhava i musili jsme vyčkatí, až dopálené železo opět vychladne a bude moci býti nahrazeno jiným. Brzy také stroj začal hučeti znova; páku teď myslím, namazali důkladně.

udáno v rve hmds vort

Čas ubíhal rychle. Po výtečné snídani nebo po obědě stejné jakosti společnost první třídy, asi 50 osob, bavila se buď v saloně neb v kuřárně nebo na palubě. Z dálky někdy vynořila se loď nějaká a buď zmizela brzo, buď přiblížila se. Není nic krásnějšího na moři šírém, klidném a při obloze modré nad plovoucí loď plachetní. Parník hučí, dělá rámus a znečišťuje vzduch šeredným kouřem, ale ona tiše, beze hluku rozrývá hladinu a věru jako labuť s rozpjatými křídly, poeticky jako staré, zlaté časy, které neznaly páry

a elektriny. Blíží se pořád víc a víc, ale pořád tiše, pak je blízko už jako na dostřel, obě lodě vymění pozdravy a parník rychle ubíhá dále; ale plachetní loď jakoby stála. Pak přece zvolna mizí v dálce, nevidíte než plachty bílé, těch pořád ubývá, až jen dalekohledem ještě rozeznáte špičku stožáru. Až posléze sklesne za obzor docela...

Sotva že nejvyšší vrcholky Atlasu začaly se objevovati, lehký větřík jal se rozkolébáti nám půdu pod nohama, nováčkové v plavbě námořní bledli a pomalu ztráceli se do svých kabin.

Dlouho však jejich trápení netrvalo: za krátké asi dvě hodiny parník »Ville de Rome« zajel do zálivu alžírského.

Už z dálky obrážel se od zelenavých strání Alžír, ležící na svahu severních výběžků Sahelu při půvabném zálivu a v poloze přerozkošné. Bílé domky arabské čtvrti a krivolaké její ulice jasně rozeznati lze od staveb moderních evropských, zejména od mohutného nábreží. A v pravo i v levo všude porozsety jsou domky a villy, tu srážejíce se v malé skupiny, vesnice a městečka, tu porůznu roztroušeny jsouce uprostřed olivových sadů a palmových hájů. Nad sv. Eugènem, městysem kousek severozápadně od Alžíru, na vysokém kopci bělá se veliký chrám panny Marie Africké, aby chránila ta matka boží africké břehy. Na výšinách všude olivy, dole palmy, aloe, eukalyptus, sykomory, kaktusy a plno rostlin tropických; to všecko v jasné, šťavnaté zeleni, pod nebem modrým, beze mráček, — a po tom širokém panorama slunce rozlévalo všecken svůj lesk plným proudem. Evropu opustil jsem v zimě, a za dva dny byl jsem v plné jarní kráse jižních krajů . . .

Parník víc a více blížil se přístavu a již nescetné čluny a bárky blížily se s osmahlymi lodivody a veslaři v arabských krojích, s tarbušem na hlavě. Jakmile potřebné formality byly odbyty, sestoupili jsme. Ale málem byl bych se stal obětí veliké úslužnosti arabských člunkařů: jeden popadl můj vak, druhý cestovní pokrývku, třetí zmocnil se mého pravého, čtvrtý levého ramene tak, že jsem se vznášel nad vodami jako nebeský otec, když napadla mu myšlenka udělati něco, na čem někdy bychom se raději ani neviděli. Já byl však na tom trochu jinak a kdyby pátý z těch přechoťných tvorů mne nebyť strhl do svého království, šeredně bych se byl omočil. Soudruzi o kořist oloupení neměli ani času k nadávkám a tahali se zas o jiného.

První krok na africkou půdu byl ovšem celní a finanční úřad. Mnoho oklik nedělali, jenom tři pomeranče musil jsem tam zanechat, — pod žádnou výminkou prý není dovoleno vnášeti toto ovoce do kraje, který na vývoz jeho jest odkázán. Pasu nežádali, hovorný úředník jenom na jméno se mne zeptal, — co

mu to však pomohlo, nevím. Po celou cestu ostatek živá duše se o mne nestarala, ani v hôtélích. Za to v Evropě jsou Francouzové ostražitější; pokaždé, když přejížděl jsem švýcarské hranice, musil jsem v Bellegarde podrobiti se důkladnému výslechu, kdo jsem, kam jedu, co tam chci, nejsem-li pruský důstojník atd. —

Z celnice vystoupíte po širokých lámaných schodech na terasu, která tvoří prostranné a vysoké nábřeží, ovroubené se strany města vysokými, až pětipatrovými domy, opatřenými ve přízemí arkadami, v poschodích pak balkony. 19. září r. 1860 císařovna Eugenie položila základní kámen ku nákladným těmto stavbám nábřežním, jež zprvu nazývaly se Boulevard de l'Imperatrice, po pádu císařství pak překitěny byly, jak ostatek mnoho ulic, boulevardů a promenád v jiných městech francouzských, na Boulevard de la République. Je to jedno z nejkrásnějších nábřeží, které znám. Četné kavárny a restaurace se stolky posunutými daleko na trottoiry, bohaté a rovněž četné krámy, kanceláře paroplavebních společností, úřady, omnibusy přejíždějící do Aghy, předměstí Mustafy a vesnice Hussein-Dey, povozy soukromé, vojsko pěší a důstojníci na koních, stáda mezků a oslů hnaných kolem, pak procházející se obecenstvo oživují místo to neustále, — vyjma ovšem hodiny odpoledního horka. Na chodníku zevním pořád je dosti zevlujících: Arabové kradou pánu bohu čas a Evropané, nečekají-li na přijíždějící parník, taky.

Město skládá se ze dvou částí: z části horní či města starého, »čtvrť arabské«, »quartier arabe«, a z části dolní, evropské, která čím dále, tím více se šíří zahlazujíc starý, orientální ráz města. Pro civilisaci francouzské kolonie je to snad prospěch, pro turistu je to škoda. Ale přes to prostý Evropan jako já nalezá zde tolik věcí nových, zajímavých, že cítí se dobře na cizí půdě, v cizím vzduchu, zkořeněném omamující vůni tropické vegetace.

Alžír není městem vzniklým s novou kolonií a historie jeho dodává mu půvabu a zajímavosti zvláštní. — Herkules lybický putuje tímto místem, zanechal prý zde svých dvacet soudruhů, kteří zvolili sahelské svahy za místo odpočinku a zbudovali na nich

město, jež obehnali zděmi — podle obyčeje zakladatelů měst mystického původu. Aby však žádný nemohl pyšnit se, že město jeho jméno nese, nazvali je prostě dle počtu zakladatelů Eikosi, po řecku »dvacet«, z čehož později udělalo se Ikosion a Ikosium. — Z časů poddanství římského v Alžíru mnoho zachovalo se památek, — zbytků staveb, soch, nejvíce však nápisů atd., — z nichž některé chovají se v městském museu. Stopy římských vojsk naléztí ostatek i na jiných různých místech kolonie alžírské, až i v písku saharském. Arabové pobořili staré Ikosium a na jeho místě založil Bologuin v 10. věku město El-Džezair-Beni-Mezr'anna, jež brzy znamenitě vzkvétalo a udrželo se s většími či menšími změnami až do dnes. Ssutiny starého Ikosia, o kterých arabský spisovatel El-Bekri prý r. 1067 propověděl, že »jsou stejně krásny jako starý, obsahující velikolepé pomníky starožitné, brány přemělych staveb ... že nádvoří divadel jsou dlážděna malými kameny rozmanitých barev, jež podobají se emailu a které představují všechny druhy zvířat, kteráž práce provedena jsou s velikou péčí, tolik věků vzdorovala zkáze — zmizely teď docela.

Byly asi krásné ty stavby římské, když stavitelé Alhambry granadské, Alcazaru sevillského a mešity kordovské dovedli o nich blouznit!

Za časů arabských a v soupeřství různých arabských kmenů Alžír prodělal mnohou krvavou epizodu a trpkou chvíli. Jedna vláda stihala druhou, každá byla horší než všechny předcházející a jedna krutější než druhá vymstívala se na obyvatelích; dřívější květ vadnul a město klesalo. Po vypuzení Arabů ze Španělska prováděli Španělé nadvládu i na březích severní Afriky a v Alžíru, ale ne na dlouho. Počátkem 16. věku začali zde komandovat turečtí pašové, volení od janičárů a doba jejich smutnější byla než panství arabské a nejsmutnější ze všech: trvala až do let třicátých věku našeho. Když totiž r. 1830 konsul francouzský Deval stěžoval si poslednímu pašovi Husseinovi na různé nepřístojnosti, Hussein rozzloben udeřil diplomatického agenta vějířem ve tvář. Francie ovšem žádala zadostučinění, toho se jí však nedostalo a loďstvo francouzské pod

velením kapitána Colletta jalo se obléhati město a přístav alžírský. Ten byl dobyt 6. července 1830, vojsko francouzské vstoupilo na půdu africkou a během několika let podmanilo celý kraj, učinivši z něho žirnou kolonii a příští zásobárnu Francie.

Celá kolonie dělí se nyní ve tři provincie: alžírskou, konstantinskou a oranskou. Hlavní správa občanská je v Alžíru, v rukou generalního civilního guvernéra, generalního tajemníka a vrchní státní rady; posádka tvoří 19. sbor francouzské armády. Kolonie vysílá tři senátory a šest poslanců jakožto své zástupce do parlamentu pařížského. Správa civilní ovšem je přizpůsobena správě francouzské a každá provincie dělí se v departementy, jež skládají se z arrondissementů, spravovaných podprefekty. Zvykům, mravům a obyčejům obyvatelstva domácího co možná nejvíce je hověno a pokud jen s civilisací se srovnává. Tak mají domorodci své vlastní soudce, zvané kadi, a aduly, tolik asi co úřední sluhy. Otroctví dávno je zrušeno, ačkoli Arabové tomu nějak nechtí rozuměti. Jistý cestovatel byl prý domorodci tázán, proč že Francouzové netrpí otroctví? Cestovatel odpověděl otázkou:

»Kdo jest otcem všech lidí?«

»Bůh!« zvolal interpellant, Arab od písma a od knih.

»Po Bohu kdo jest otcem?«

»Náš Pán, Adam.«

»Poněvadž jsme všichni synové Boha a Adama, jsme tedy všichni vespolek bratři. A stojí-liž kde psáno, že je dovoleno zavléci bratra svého do otroctví?«

»Ale pohany?«

»Pohané jsou pohany, protože jsou nevzdělaní; povinností vaší, kteří něco víte, jest, poučovatí je. a neučiníte-li toho, Bohu jste z toho zodpovědni. Co byste

řekli vy, na příklad, kdyby Prorok, — budiž jméno jeho velebeno! — místo aby byl učil otce vaše pravdám Koranu, je byl zavlekl do otroctví pod záminkou, že jsou nevěřící? — Nebudte tedy přísnějšími vůči jiným, než byl Prorok vůči otcům vašim! —

V kolonizaci Francouzové všelijak se zkoušeli. Nedařilo se jim valně a nedaří se dosud, jak cizinec by očekával. Francouzský lid venkovský nerad opouští půdu rodnou a což divu, že mezi kolonisty mnoho, mnoho je Nefrancouzů; kolem Setivu na příklad je celá kolonie původu švýcarského. Elsasané a Lotrinčané našli zde po roce sedmdesátém vítaný útulek a založili několik kvetoucích osad. Posledně upraven byl zákon kolonizační r. 1878 a různými výhodami emigrantům poskytnutými kolonizaci trochu na nohy pomůženo.

Praobyvatelstvo alžírské jsou Berberové či Kabylci. K domorodcům čítají se pak také Maurové či Arabové, žijící ve městech, Kulurliové, potomci Turků a žen maurických, teď prý skoro na vymření, černoši přišli z Afriky střední a posléze Židé. Všichni tito liší se (vyjma černochoy) spíše jen spůsoby a zvyky, než typem, jež nezkušený cizinec snadno si poplete. Obecně a beze všeho rozdílu domorodci zvaní bývají společným názvem »Arabové«, kteréhož označení později také pro krátkost budeme užívati, — trochu také z opatrnosti, abychom ve svém ethnografickém pozorování někde neškokrtli.

Berberové tvoří, jak už napověděno, podstatnou část domorodého obyvatelstva alžírského. Jsou ostatek rozšíření po celém pobřeží severoafrickém a obývají dílem hory pěstující plodiny různé nebo zabývajíce se řemesly, dílem zůstávají v planinách, obírajíce se zemědělstvím nebo ještě více chovem stád; jižnější národové berberští, obývající při poušti a dělící se na mnoho tříd a kmenů, obchodují. — Jsou vesměs postavy prostřední, dobře rostlí, tváře bílé, intelligentní, leda opálené sluncem, vysokého čela, modrých očí, silných pysků a silní, dobří pracovníci. O svém jazyku povídal mi jeden z nich: »My Arabům rozumíme dobře, ale Arabové nám ne, nebo jen stěží.« Já sám ve svých známostech afrických

jazyků nepřivedl jsem to nad několik nejpotřebnějších sloviček a těm i Arabové sami sotva porozuměli. Kabyłci, s nimiž cizinec se stýká, rozumí a po většině i mluví francouzsky, někteří z nich velmi dobře, s dokonalým přízvukem a hbitě jako vlastní řečí, což platí zejména o obchodnících. — Mají smysl pro život rodinný a nemilují mnohoženství.

Arab je také z plemene bílého: vysokého vzrůstu, důstojné tváře, černých očí, úzkých retů, vousů a vlasů černých. Chodí vezdy s hlavou pokrytou, což ne vždycky činí Kabyłové. Jako tito obléká se velikou bílou halenou, bernusem či burnusem, přehozenou přes levé rameno. Evropský kroj nepronikl u domácího obyvatelstva; leda že sem tam některý dělník oblékne šat darovaný od evropského pána nebo některý gamin dělá parádu se starým, šosatým kabátem, který je delší než kluk sám. — Arabové jsou líní tělem i duchem; jsou úskoční a rádi prý kradou. Při tom jsou náramně lakomí a žluté napoleondory střeží velmi úsilovně; raději si dají koleno vrtat, než by jeden vydali. — Žena netěší se té vážnosti jako u Kabyłů a není než otrokyní svého manžela. O poměru jejím k muži poučuje tato anekdota ze starších časů, kterou dosud vypravují si v okolí Konstantiny. Náčelník arabského kmene Haraktů odebral se do Konstantiny na koupi střevíců. Vrátiv se po několika dnech, — bez střevíců, — zavolal svoji ženu a kázal jí přinésti čtyry kolíky a provaz. Když se tak stalo, divoký muž povalil ženu nic netušící, spoutal ji a přivázal ke kolíkům do země zaraženým. Na to jal se pán a mistr nebohou polovici nemilosrdně tlouci holí. Žena nesnášela svoje trápení mlčky a na její volání sběhla se brzo celá vesnice, nevědouc opravdu, co se to u náčelníků děje a kterak vysvětliti si krutost vladařovu. Poslěz odvážlivec jeden táže se, co mu přece udělala žena, »perla kmene, matka výborná a vzor manželky věrné?« — »Co mi udělala? Nic, já si jen odlehčuji!« Když už sám toho měl dost a ruce ho bolely, ustal a jal se vypravovati, že viděl v Konstantině ženu, která přivlekla před soudce muže svého, stěžujíc si do něho pro jakousi věc a kadi dal ženě za pravdu! Tato neslýchaná, hrozná věc tak dopálila náčelníka arab-

ského, že střevice z myslí pouštěje; a ne-
dbaje cíle daleké své cesty, honem spěchal
pomstítí uraženou čest svého pohlaví.

Přijde-li Arabům na svět hoch, ří-
kají: »To je boží požehnání!« přijde-li
děvče: »To je neštěstí!« — Ostatek
k takovým propovědím není ani Araba
zapotřebí: deváté děvče žádný tatík vů-
bec jako boží požehnání a veliké štěstí
nepřivítá.

Ženu mohamedánskou na ulici vi-
dětí zřídka a když, tedy arci jen za-
střenu; bez závoje chodí jen dívky špatné-
ho řemesla. Jen někdy černé žhavé oči,
nad nimiž klene se divukrásné čelo, pro-
zrazují, kolik pod tím bílým závojem
ukryto půvabu a vnaď; to jen zřídka,
nebo ty hezké sedí nejvíc doma, v ha-
rému. Po většině poznáš hned i z toho

kousku scvrklé tváře, vykukujícího pod závojem, že je to stará
babka, před kterou veškerá poesie mizí jako pára nad hrncem.
A když ještě k tomu někdy takový špinavý tvor svého závoje užívá
na to, nač my lidé civilisovaní béréme kapesní šátek, pak — fuji!

Mně jen velmi zřídka podařilo se proniknouti ve svatyni či
domácnost domorodých obyvatelů a opravdu nemohu za to, že
znám arabské krásky jen z ulice a to skoro jen ty, které se ne-
zakrývají. Ochotné ty dívky upozorňují na sebe jak jen mohou,
nejvíce křiklavým červeným šatem. V Alžíru pletou se jim také
evropské Sireny do řemesla; kraje vniterné zaplavují děvčata arabská
z kmene Ulaď-Najl. Nepěkně proslul kmen i kraj Ulaď-Najlský.
Mužové ještě dost poctivě se žíví, pěstující v nížinách chov velbloudů,
na kopcích skot; mimo to prostředkují obchod mezi Saharou a
Tellem. Tu a tam mají také svoje vesnice, jindy kočovně pobývají
ve stanech, lišících se od jiných červenohnědou barvou. Něco pro-

vádějí i průmyslu, prodávajíce na tržištích látky, jež robí doma jejich ženy. Přes tuto snahu docela dobrou zůstávají chudými a proto obětují své ženy a dívky . . . Chudí rodiče pokládají tedy dceru za břemeno, jehož co nejdříve hledí se sprostí a děvče, jen co trochu povyroste, utíká z domu. Prý Abd-el-Kader chtěl odstraniti tento zlořád u nich tradiční, ale poněvadž roku potom následujícího veliká mezi nimi nastala bída, Najlové přičítali to hněvu Allahu, a zákazu Abd-el-Kaderova si ne všímající vrátili se ke starému zvyku. Krásné dívky Najlské sedávají u okének svých závodů s tupým, líčeným úsměvem, zahaleny jsouce hedvábnými rouchy a ověšeny falešnými klenoty a řetězy z pravých zlatých Napoleondorů, jež mívají často cenu několika set franků. S těmi mnohá vrátí se domů a provdá se dobře. Nejsmutnější při tom je, že některý takový tvor i vlastní dcerušku k témuž životu sám vychovává. V Biskře bezděky uvidíme je z blízka . . .

Škoda je těch děvčat! Mnohá z nich bývá krásy nevšední, na niž chudé péro svoje docela jinak přibrousiti bych si musil, ač bych potom se obával, aby mi nebylo špatně rozuměno. —

Je to jen vinou muslimských předsudků, že žena zůstává u Arabů otrokem, jeť schopna a intelligentně vyvinuta právě tak, jako ženy naše. Jistá dáma francouzská založila v Alžíru pensiónat pro dívky muslimské a žákyně prý prospívaly znamenitě. Nevím, existuje-li ústav ten dosud. Do škol francouzsko-muslimských posílají své děti jen rodičové chudí: za prvé, poněvadž se jich sprostí, za druhé, že dostávají odměnu!

Kulurliové ničím neliší se od Maurů, s nimiž mají také stejný kroj: široké halhoty u kolenou sevřené, z bílé, lehké látky, lýtká

nahá, opálená, krátký kabátec a vestu, obé namnoze bohatě vyšíváné, na hlavě turban a na nohou široké střevíce čili pantofle ze žluté nebo červené kůže. —

Černoši více na jihu se zdržují. Ve městech jsou pracovití a zabývají se nádeničením. Jsou vysokého vzrůstu, — i ženy — a silní k neuvěření.

Židé vypravují o svém příchodu do Afriky tuto pohádku. Dokud Musulmané vládli ve Španělsku, dovolili Židům vésti obchod a volně vyznávatí svoji víru. Maurové však byli vyhnáni z evropské vlasti a židé brzo po nich pronásledováni pro svoje veliké bohatství. Roku 1390 (?) veliký rabbin Ben-Smia uvržen byl do vězení spolu s náčelníky předních rodin židovských, ale když všichni měli býti popraveni, Jehova velikým zázrakem se nad nimi ustrnul. Ben-Smia byl již odevzdán svému osudu, když tu pojednou oči jeho zazářily ohněm, tvář oživila a okolo ctihodné hlavy skvělá rozložila se záře aureoly. V tom okamžiku rabbin vzal kus uhle, nakreslil na stěnu loď a obraceje se k nařikajícím spoluvězněm pravil: »Všickni kdož věříte ve všemohoucnost boží a kteří chcete uniknouti odtud, položte prst svůj na tuto loď.« Rozumí se, že nechtěl tam zůstatí žádný; všickni poslechli vyzvání rabbinova, loď nakreslená proměnila se ihned v loď skutečnou a zázračný tento prostředek dopravní odvezl židovské shromáždění do přístavu alžírského. Musulmané udělili jim všecky svobody, jimž těšili se ve Španělsku; ale když přišli Turci, štvaný národ israelský stal se otrokem více než kdy před tím: pronásledováni byli ubožáci tak, jako všude. — Teď daří se jim zase dobře; svým obchodnickým a čilým duchem obohacují se i zde, tak jako v Evropě. — Odívají se dosud jako Arabové, od nichž liší se jen černým šátkem na turbanu; na nohy oblékají punčochy a střevíce. —

Sotva že jsem v hôtelu de l'Oasis trochu si poddechl a se posilnil, vybral jsem se na procházku po arabské čtvrti. Pomalu stmívalo se. Chodím rád z večera po cizím městě: krámy, hostince a kavárny jsou osvětleny a člověk vidí mnohou díru, do které za dne by se ani neodvážil. O arabských částech alžírských měst zejména to platí a nepozorován jsa pozorovati můžeš skrytosti jejich

veřejného života. — Z hôtelu cesta vedla mne přes nábřeží, Boulevard de la République a place de Gouvernement, středisko Alžíru. Ve večerním chladu pookřivali zde prochazeči, domorodci leželi buď na lavičkách anebo seděli prostě s nohama skříženými na holé zemi a roznášeči novin vyvolávali Le Petit Journal, Le Petit Marseillais, Figaro a jiné listy přišlé právě s parníkem. Omnibusy sjíždějí a rozjíždějí se pořád na všechny strany; mají zde také svůj střed. Před kavárnami seděli Evropané popíjejíce kávu s koňakem aneb absinth. Mimochodem řečeno, platil jsem v jedné takové kavárně či restauraci — obě instituce v jedno bývají spojeny, — za malou skleničku špatného piva 30 centimů; — jak bych se byl za 15 krejcarů napil dobrého skalického! — V jednom koutě náměstí, u mešity de la Pécherie točil se kolotoč a pískal flašinet, kolem rozestaveno několik kramářských bud, jakoby Arabové slavili pouť. Uprostřed náměstí, vysázeného platany a palmami, umístili r. 1845 sochu vévody orleanského, ničím nevynikající.

Sem ústí všechny hlavní ulice; čtvrt arabská přilehá na straně západní. Rozkládá se, jak jsme již řekli, na silném svahu; odtud příčné ulice skoro všechny nejsou než pouhým schodištěm, rovná však není z nich ani jedna, ani z příčných ani z podélných. Bloudil jsem v nich dlouho do večera; opravdu bloudil, nebo nemožno se vyznati v té klikatině uliček, z nichž nejširší sotva má 4 metry. Dejme tomu, pravil kdosi, že by nějaký nový Daidalus měl vystavěti město dle proslulého labyrintu: věru, že výsledek jeho práce bylo by něco podobného, jako starý Alžír! — Arab co možno zakrývá svůj soukromý život, — proto domy svoje obrací do ulice zády; neviděti než dveře, většinou úzké, pobité hustě železnými hřeby a na nejvyš ještě malé, hustě zamřížované okénko ve výši prvního patra. Nizká poschodí protějších domů k sobě se přibližují, domy jakoby navzájem o sebe se opíraly, až skoro splývají v jednu klenbu; ostatek nezřídka celé části uličky jsou překlenuty. Tento způsob stavby není však bez účelu: úzké uličky poskytují v horkém létě stálého stínu a chladu; mimo to v zemi, kde zemětřesení bývá zjevem obyčejným, není radno stavěti domy vysoké. — Ze starých jmen ulic

zachovala se jen některá a to ještě zpitvořená k nepoznání. Tak ze jména El- Achdar Francouzi udělali rue du Locdor, ze Suk-ed Džama Soggemah. Ulice Ben-Kur-Ali podržela z počátku a náhodou svoje jméno a také na nároží jméno bylo správně napsáno. Po několika létech dům znova byl obílen a nesikovný natěrač přebilil první čtyry písmena tak, že zbylo ur-Ali (Ourali). Později když nápisy byly obnovovány, z Ben-Kur-Aliho stalo se — Orali. Topograf a dějepisec alžírský bude míti za málo let nesmírnou práci a výsledek ještě bude hodně pochybný.

Ve hlavní ulici, tuším Bab-Azzún, umístěny jsou krámy hokynářů, kramářů, prodavačů ovoce, řezníků a řemeslníků, pak arabské kavárny. Všude jen samé mužské tváře: muž prodává, krájí zeleninu, odvažuje, muž kupuje, pracuje, šije košile, burnusy, šaty, sedí na verpánku nebo na zemi, — nikde pomocné ruky ženské. Krámky vesměs jsou polo ve přízemí, polo v podzemí, malé, úzké, nízké, v nich prodavač nebo mistr se skříženými nohama líně pokuřuje cigaretu. Dílny řemeslníků, ševců nebo krejčích stejně jsou na ulici otevřeny a dle potřeby buď větší nebo menší, ale veliké nikdy. Hokynář prodává zeleninu, papriku, vejce, mléko čerstvé nebo kyselé, oranže, citrony, košťata (u Arabů pravý objet de luxe), svíčky, olej

olivový,
papírové
lucerničky,
jakýsi druh
lampionů,
a trochu
hliněného
nádobí.
Daří-li se
takovému

hokynáři dobře, sestoupí někdy do čtvrtě evropské, zařídí se tam trochu pohodlněji a dělá pána. — Krámky řeznické odporný skytají pohled: kusy nebo kousky masa skopového nebo hovězího navěšeny jsou na lafkách a vystaveny na pospas mouchám a všemu hmyzu, prachu a vzduchu. Dříve, za vlády Turků, řezníci arabští poráželi prostě před svým krámem, ale všeho mnoho vždycky škodí, i té pohodlnosti, a proto musí to teď odbývat v obecní porážce. — Před jiným z těchto závodů stojí malá plotýnka, na které špinavý prodavač smaží v olivovém oleji malé ryby nebo kousky masa, nevím jakého, jež Arabové pojídají se zvláštním, málo pochopitelným gustem. Tento výrobek umění kuchařského rozšiřuje daleko široko odpornou vůni, ať neřeknu smrad, který až hrdlo stahuje Podstatnou částí každé takové butiky, dílny neb kavárničky je zrcadlo; visí v každé, proti vchodu, v »pozlaceném« rámcí, velikosti různé, vždycky však je špinavé.

Ulicí vzhůru dolů pohánějí domorodci Mzabiové churé a malé mezky, obtížené různým nákladem. Ta ubohá zvířata věru že nedělala své příslovečnosti hanbu, víc trpělivosti nemožno na nich žádati. S takovou filosoficky odevzdanou »tváří« dovedou snášeti rány obušků a kopání svých arabských pánů, že by toho ani rozumný člověk nedovedl. Jdou ulicí docela volně a vyhýbají se chodcům sami zdvořileji než leckdos.

Každým desátým krokem narazíš na nějakou kavárničku. Jen ty největší z nich mají sotva 30 čtverečných metrů prostory. Obyčejně je to kumbálek ne mnohem větší než všecky okolní krámy a krámečky. Arabové staří, mladí sedí tu podél stěn opět s nohama skříženými, buď na zemi nebo na nízkých lavičkách a srkají černou kávu, kterou kavárník — zřídka žid — roznáší v malých koflících. Je to husté mokka, jež některým Evropanům chutná dosti dobře, od něhož však jiní odvrací se s odporem; já byl z těch prvních. Všichni v kavárně bez rozdílu kouří cigarety, líně a netečně. Ve večerních chvílích obcházejí tato společenská střediska potulné dívky a provádějí zde svoje tance. Myslil jsem, že zde najdu plno ohně a žáru, ale zatím všecko bylo líné, netečné, omamující. —

Hned při příjezdě v přístavu padne vám do oka bílá mešita na náměstí de Gouvernement, nápadná svou stavbou. Je to Džama-Džedid, obecněji známá pode jménem mosquée de la Pécherie. Je vystavěna ve formě řeckého kříže, s velikou vejčitou kupolí uprostřed a se čtyřmi kupolemi menšími. Vypráví se, že stavitel její,

kteřý odvážil se dáti mešitě podobu křesťanského chrámu, byl za živa upálen. Bude to asi sotva pravda, jinak by mu ani nebyli dali mešitu dostavěti; již pouhý plán musil beztoho býti schválen a předložen beyovi. Kdežto bílé stěny a ušlechtilé kupole s krenelovanými zděmi kolem oslňují již z dále, vnitřek mešity neposkytuje nic zvláštního.

Za to mnohem velikolepější je Džama Kebir, nejstarší mešita alžírská, prý z XI. věku po Kr. Celá čtyřhranná budova zaujímá 2000 čtverečných metrů a se strany hlavního vchodu okrášlena je vkusným sloupením z bílého mramoru. Vstupující, musili jsme ovšem zouti obuv, třeba že bychom byli obuti jsouce snad méně poškodili vzácné koberce, jimiž podlaha mešity po celé prostora je pokryta, než lecjaký arabský pobuda bos. Nebo ta trocha omývání před vkročením do svatyně mnoho k čistotě nepomáhá. Ve veliké síni, do níž vniká světlo jen otevřeným sloupením ze dvora, panuje stále tajemné šero a příjemný chlad. Koberce, prostřené po zemi a ovinuté kolem sloupů a stěn z výši asi jednoho metru, jsou jedinou okrasou mešity a sloupy, držící kříž na kříž klenbu, dodávají zvláštního, pochmurného rázu té modlitebně. Ženy mají po straně svoje zvláštní, zamřížované oratorium. — Chvillemi přicházeli věřící povznésti zbožnou mysl svoji k Mohamedovi; potom schoulili se někam do kouta, zabalili se ve svůj burnus a chrněli rovněž tak nábožně, jako se byli pomodlili.

Mimo tyto dva chrámy mohamedanské je jich v Alžíru menších ještě 19, — to všecko, co zbylo ze dřívějších 166. Nevynikají ničím zajímavým, jakož vůbec veřejné arabské stavby v kolonii alžírské nejsou nic monumentálními, ani palác beje konstantinského nevyjímaje, a nijak nemohou rovnati se čarokrásným zbytkům arabského umění stavitelského ve Španělsku.

Domy arabské všecky stavěny jsou na jedno brdo a liší se leda jen velikostí. Nejlepším a nejúplnějším typem starého domu arabského v Alžíru je dům Mustafy Pašy, přístupný veřejnosti, poněvadž je tam teď umístěno museum a bibliotéka. Žádný dům maurický nemá fačady, jak jsme již pověděli, a místo střechy zaujímá plochá terasa; všecky jsou bíleny vápnem. Někdy tvoří vchod malý, otevřený průjezd či spíše předsíňka vykládaná na stěnách asi do metru zvýší plotýnkami z pálené hlíny, jež jsou omalovány různými arabeskami. V předsínce bývá zděné sedátko. Ani v domech bez předsíňky domovní dveře nevedou přímo do příbytku, nýbrž vstupuje se do vestibulu, v němž pán domu přijímá své hosty; dále

málokdo pronikne a to leda jen za zvláštních příležitostí, za slavností rodinných atd. Nade dveřmi či nade vchodem domovním je obyčejně v kameni vytesaná ruka lidská, neb aspoň nemotorně červenou barvou namalovaná, pro odvrácení všeho zlého dle pověry arabské. Někdy je obraz ten jen prostě otisknut rukou skutečnou, namočenou v krvi beránčí. — Z vestibulu přichází se do otevřeného dvorce, připomínajícího rozkošná patia domů sevillských. Dvorcem vniká také světlo do světnic, kolem pod galeriemi rozložených, podobně asi jako bývalo v domech římských. Nad čtyřmi galeriemi přízemními vypínají se galerie prvního poschodí a dle zámožnosti majitele vše více nebo méně je okrášleno. Dům Mustafy Pašy svědčí ovšem o nádheře a přepychu. Na terase nebo ploché střeše s vyhlídkou na moře procházejí se mužští ve dne, ženské večer anebo v noci, zapřádající tam milostná dobrodružství, jež často se strany oklamaného manžela nemilostně končí. Mimo to slouží střechy tyto k účelům méně poetickým — suší se na nich prádlo. Dříve vyhlédávali z nich obyvatelé alžírští, vrací-li se již jejich korsarové z námořského lupu . . .

Vnitřek světnice velmi bývá jednoduchý. Stěny okrášleny jsou plotnami z majoliky, strop je z řezaného dřeva, nábytek skládá se pak z koberců, zrcadel, divanu, který slouží ve dne za sedadlo, v noci za lůžko, a veliké truhlice s klenoty a šatstvem. Kamen a krbů není, leda v kuchyních. — Plotnami z pálené hlíny, na nichž často překrásné bývají arabesky, okrášleny jsou také chodby a schodiště. Také stavby domů privátních stojí daleko za překrásnými stavbami maurickými v Andalusii.

Na svých potulkách arabskou čtvrtí alžírskou navštívil jsem také arabskou školu. Už z daleka slyšel jsem hluk a šum, pronikající dveřmi do kořán otevřenými a upomínající na příslovečný rámus škol israelských. Překročil jsem bez rozpaků práh školní světnice. síně dosti prostranné a vysoké, povýšené nad přízemí o několik stupňů. Lavice tady jsou věci docela zbytečnou, jenom pro učitele je při stěně malý výstupek a kathedra. — Ani pan učitel, držící v ruce ohromný, asi 3 metry dlouhý prut, ani žáci

nic nedivili se návštěvě neočekávané a neohlášené a také nedali se vytrhovati. Na můj pozdrav učitel odpověděl vážným úklonem hlavy a pravou ruku pozdvihl k turbanu. Žáci seděli ba i leželi po zemi, každý s jakousi tabulkou v ruce; učili se číst, beztoho že nějaké verše z Koranu. Byli to hošici čiperných tváří, živých očí, neposedové vzácného druhu. Brebentili jeden přes druhého a když uviděli cizího návštěvníka, křičeli ještě víc a cenili na mne bílé svoje zuby šelmovským smíchem; tahali se za trapečky svých tarbušků, štouchali se do zad a dělali koninu právě tak jako mládež civilisovaná. Učitel jen občas vzhlédl ze své knihy a sem tam některého ze svých žáčků milých přetáhl; nejčastěji však zůstalo při pouhém úmyslu, myšlenka dobrá byla, ale proveden pokulhávalo. Nežli totiž konec dlouhého prutu dopadl, hříšný kluk obratně se uhnul a trest stihl některého spolužáka docela nevinného. — Vzadu sedělo také několik »starých, omšných hlav«, kteří měli už pár semestrů za sebou, víc než mnohý německý student: učili se také číst!

Alžír je město opevněné a chráněné několika pevnostkami většinou ještě z panství tureckého; rovněž přístav. V pevnosti zvané Bab-el-Ued, kde nyní jest arsenál, r. 1587 byl mučen a popraven blahoslavenec Jeroným, pokřtěný Arab, jehož kosti, nalezené teprve r. 1853 odpočívají teď v katedrále alžírské. Tato stojí na místě bývalé mešity; právě ji opravovali a přístup do vnitř nebyl dovolen. Myslím, že nemám mnoho co litovati, alespoň dle chatrného zevnějšku soudě.

Že v hlavním městě francouzské kolonie je vojenská akademie, arcibiskupství, veliké divadlo francouzské (pro 2030 osob), podotýkám jen mimochodem, nechť je snad psáti Průvodce po Alžíru.

Okolí Alžíru poskytuje překrásné procházky, zvláště při břehu mořském. Mírné podnebí samo činí zde pobyt příjemným. Nad městem na vysokém vrchu, vznáší se chrám Matky Boží, Notre Dame d'Afrique, který také již při příjezdu pozornost naši upoutal; je to krásná basilika ve slohu byzantinském. Nad hlavním oltářem je nápis: »Notre Dame d'Afrique, priez pour nous et pour les

Musulmans. V jedné z postranních kaplí visí meč maršálka Pelisiera a meč generala Yusufa a po všem kostele rozvěšeno je mnoho různých předmětů, věnců atd., darovaných námořníky ze všelijakých slibů; mezi jiným v jiné postranní kapli socha svatého Michala z massivního stříbra v cenně prý 50.000 zl., kterou darovali rybáři neapolští. S vrcholu, na kterém kostel stojí, je šířý rozhled přes celý ten krásný záliv alžírský a k mysu Matifú, přes pláň Mitidžu až k vysokým horám Atlasu.

S okolními vesnicemi Alžír má spojení omnibusové, jehož i domorodci rádi užívají. Arci také drožky a jiné povozy snadno lze dostati. Na všech cestách, zejména však na hlavní silnici přímořské potkáváš neustále malá stáda soumarů, nesoucích různé zboží a plodiny na prodej do města neb odtud se vracejících a poháněných osmahlymi, roztrhanými a špinavými domorodci.

Na cestě z Alžíru do vesnice Hussein-Dey, nedaleko od vojenského cvičiště je náhrobek čili kubba marabúta Sidi-Mohamed-Abder-Rahman-Bu-Kobrina. Nositel tohoto pěkného jména a člen kněžské šlechty byl koncem minulého a začátkem tohoto věku zvláštním předmětem zbožňování věřících, kteří podivné věci ještě o jeho mrtvém těle si vypravují. Marabú Sidi Mohamed atd. uchýlil se od svého rodného kmene ke kmeni Kabyľů Beni-Ismail, u nichž zemřel. Žárliví a opuštění soukmenovci ukradli prý mrtvolu posvátného kněze Kabyľům a pochovali ji mezi sebou, v kubbě zvané Hamma. Když Kabylové zpozorovali rozdrancovaný náhrobek, rozčílili se arci přenáramně, ale utišili se zas brzo znamenajíce, že tělo je neporušeno a na svém místě. A přece totéž tělo měli také rodáci zemřelého! Krátce dobře, znamenitý ten sluha páně Mohamedův zázračně se zdvojnásobil a odpočíval tady i tam. Tím způsobem oběma stranám moudře bylo pomůženo.

Kubba Kobrinova Hamma těší se veliké vážnosti. Kolem ní rozkládá se mohamedanský hřbitov se svými prostými hroby. Arabové nekladou svých mrtvých do rakve, dávajíce je prostě do nehlubokých hrobů, jež přikryjí na přič několik plochými kameny

a na ty nasypají trochu hlíny. Pomníků nemají, jen každý hrob je opatřen jakousi obdélnou dřevěnou truhlicí, vpuštěnou do hlíny, v níž je něco květin; na vniterné straně truhlice je arabský nápis. Hroby bohatších jsou obloženy vkusně plotnami z pálené hlíny a truhlice ony jsou z bílého mramoru. — Na hřbitov hammský přicházejí každý pátek ženy arabské potruchlit na hrobech svých přátel a blízních, ale taky pobřebentit si trochu mezi sebou.

O něco dále od tohoto hřbitova je Jardin du Hamma čili Jardin d'Essai, rozsáhlá a krásná zahrada zkušební na prostranství 80 hektarů. Patří společnosti zvané Société générale Algérienne, která v zahradě zařizuje veřejné promenády, štěpnice a školky pro květeny domácí a evropskou, zkouší, které květině či rostlině průmyslové nejlépe ve zdejším podnebí se daří a výsledky pak zužitkují se na prospěch průmyslu a obchodu domácího; vedle toho má zahrada zvláštní oddělení vědecké a aklimatizační. Promenády skládají se ze dlouhých alejí nejkrásnějších palem přeromanitých druhů, ze řad vysokých platanů, magnolií, jinde filikovníků, bambusů a jiných stromů bujně květeny tropické; mezi jednotlivými alejemi jsou široké záhony různých květin. Je to nad míru pěkný pohled na dlouhé dvě řady palem, vysokých, štíhlých, pnoucích se k jasné obloze v mírných, nestejných křivkách, se širokými, bujně zelenými a šťavnatými listy, a v pozadí jich, na konci aleje probleskují modré vody zálivu alžírského... Tam zas palmy nízké, s korunou jako rozčechranou a vějířovitými listy, jichž paprsky široko do cesty se derou... Ve zvláštním rybníku umístěny jsou květiny vodní. — Do vyšších částí velkého toho sadu přesazeny jsou

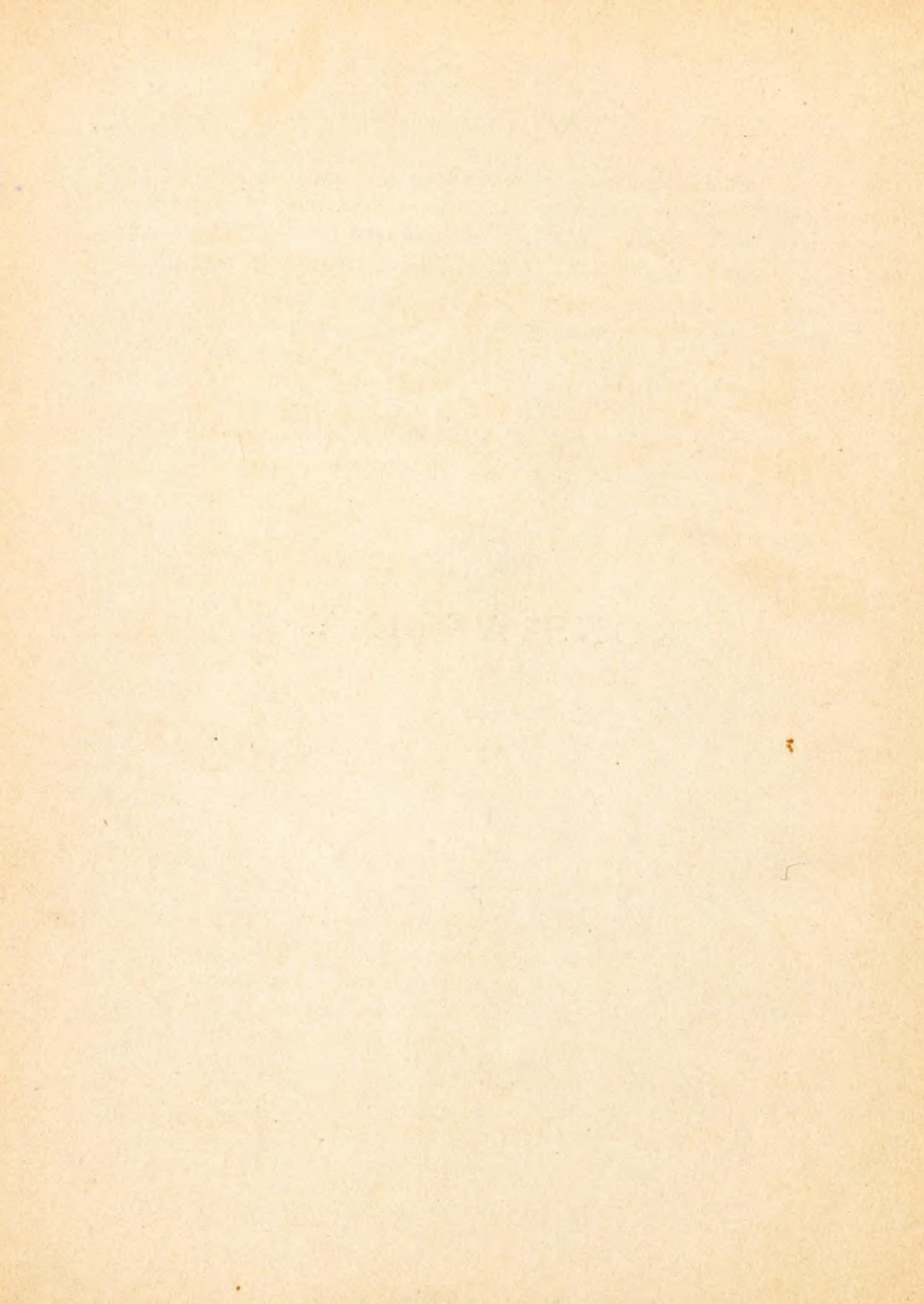
rostliny z nového Hollandu a Kapska, mezi jinými krásný druh Eucalyptu globulu. Také africká zvířena se zde se zdarem pěstuje a zahrada chová nyní stádo asi 50 pěkných pštrosů; stejně dobře daří se australskému kazuaru, alpakám, lamě, zebře a gazelle.

K Hammě víže se také historická upomínka: 23. října r. 1541 přistály zde voje Karla V., čítající 24 000 mužů, tři dni po té loďstvo ztroskotáno bylo u mysu Matifú.

II.

KONSTANTINA.

Z Alžíru do Konstantiny dostati se ještě před rokem bylo dosti nesnadno, neb alespoň nepohodlno: část cesty musil jsi projeti povozem. Teď v délce 464 kilometrů vede tam dráha společnosti de l'Est algérien. Arci dráha na zvyklosti naše mizerná, ale z nouze dobrá dost: člověk ušetří času i námahy a rychlá přeprava je zde dobrodiním.

V okolí Alžíru kraj je žirný a úrodný, života je zde hojně, ale pak někdy po celou hodinu se nezastavíme a daleko široko ne-

uvidíš domečku. Arci, vlak neuhání rychlostí 70, ani 60 kilometrů a někdy opravdu čerstvěji bys došel pěšky, jak o všech špatných drahách rouhavě se říká. Ponejvíce vede trať krajem smutným a pustým, pahrbkovitým, porostlým nízkými křovinami, z něhož však ruka pilná mnohého užitku dovedla by vydobýti. Okolí tratě je jednotvárné, není co litovati, že projíždíme bez přestání.

Jen jednou bychom si byli přáli, aby vlak zastavil. Asi 70 kilometrů od Alžíru trať proráží skaliny kabylských hor Flissa, jimiž prodírá se řeka Isser; jsou to proslulé gorges de l'Isser, jedna ze znamenitých přírodních krás alžírských. Divokostí svou ještě předčí známější gorges de la Chiffa, o nichž níže se zmíníme. Představte si dvě kolmé skalní stěny do závratné výše, docela blízko u sebe a táhnoucí se do délky asi 3 kilometrů, dole divoký proud; hučení jeho a malé vodopády a sem tam kaktusy a nízké stromoví, rozlezlé po skaliskách, které dodává trochu života té skalní poušti. Znam některé podobné skalní soutěsky alpské, ale tato je mohutnější, drsnější a truchlivější. Potoky a bystřiny alpské tou průzračnou čistotou jsou tak vábny a příjemny! — Isser za to špinavě žlutými vodami svými kalil dno hluboké propasti.

Brzo přijeli jsme zase do krajů vlídnějších. Tehdá, počátkem března, už všecko se zelenalo. A u nás doma padal sníh! . . .

Domorodé obyvatelstvo alžírské mnoho jezdí drahou; vagony třetí třídy jsou obyčejně plny Arabů, řídkěji arabských žen, jimž skoro zúplna jsou vyhrazeny. Evropané užívají třídy druhé, jež od naší třetí tím se liší, že na sedadlech je prostý, tvrdý žíněnkový polštář. Cestuješ-li však s dámou, musíš jeti ve třídě první, jejíž ceny však nejsou tak vysoké jako u nás. Také často třída první je přeplněna a ve druhé bývá prázdno. — Přímé spojení mezi Alžírem a Konstantinou jest jen jednou za den; vlak vyjíždí v 5 hodin ráno, a byli jsme odsouzeni vyseděti v nepohodlném coupé až do půl noci. Náhoda přivedla mi na štěstí veselé dva spolutrpitele, pana N., fabrikanta likérů z Châlons sur Saône, bodrého čtyřicetiletého mládence, okrouhlé tváře a přitloustlého těla; když promluvil, všecko se tráslo, jak křičel, — a pana Ch., statkáře z Dijonu, ten-

kého, mladého muže a rezervního důstojníka; měli jsme též cíl, podívat se na Konstantinu a na Saharu, smluvili jsme se brzo a cesta ubíhala nám rychle. Vystupovali jsme na každé stanici, — (vlak vždycky na nás pěkně počkal, než jsme natáhli údy zkoprnělé a zase vlezli do vozu), — na jejímž perroně bavila se celá společnost nevelkého vlaku, mající z větší části také za cíl Konstantinu.

Brzo po ránu slunce teple hřálo a rozlévalo plný lesk svůj na všechno okolí. Africký kraj musí člověk vídati v zářivém slunci, aby měl z něho onen velkolepý dojem kraje tropického.

Náš přítel továrník měl hlad a žízeň; cestoval sice jako živoucí hůtel, z každé kapsy čouhala mu nějaká láhev nebo lahůdka, ale tenkrát měl už dopoledne všechno vyčerpáno. Konečně asi o polednách malá jakási restaurace či kantina, jejíž zásoby hladová naše společnost sebrala všechny! Potom musili jsme se postit až na konec své pouti.

Nepamatuji se již docela dobře, kterému proslulému muži líbilo se přijížděti do cizích krajů vůbec a měst cizích zvláště za temné, hluboké noci a pak ráno při prvním kouknutí z okna dát se překvapiti náhlým, neobvyklým pohledem na neznámé střechy a komíny.

Kdybych o proslulosti se nebyl zmínil a zároveň neskromným býti nechtěl, skoro sebe sama měl bych v podezření. Neboť kdykoli se mi událo at' zúmysla at' bezděky hledati nové přístřeší při lucerně a v noční černi, vždycky zvláštní kouzlo jsem pocítoval, kouzlo, se kterým ani čtení klasiků, starých až ouzko, přirovnati nelze, a jenom ta slast tomu zdaleka poněkud se vyrovná, kterou pocítovali jsme, přemáhající se zdarem sílu nějakou nebo překážku, jako na příklad když jako kluci na vzájem s úspěchem jsme se poprali.

V Konstantině toto pravidlo mělo výjimku a tenkrát velmi nerad pouštěl jsem se v zápas s temnotami, a věru že bych byl mnohem raději u nějakého klasika seděl v županu a zahalen, dělaje praeparace a klímaje při tom libě. Nechci líčiti útrapy tohoto pří-

chodu smutného, neboť ještě dnes, když na to vzpomínám, je mi těžko při tom a tudíž čtenáře nic bych nepotěšil; zarmucovati pak nechci. Tenkrát jsem se trpělivosti učil a sklamání seznával; potom ovšem také častěji, ano i před tím, jak mohutné rukopisy zoufalých básní z let mých sextanských dosvědčiti by mohly, kdybych v čas k rozumu přicházejce všecky nebyl spálil. Historie všední, jejíž hrdinou samotén nejsem.

Do Konstantiny přibyli jsme v čas, o půlnoci totiž. Připomínám to jako zvláštnost, že vlak se neopozdil; jinak obyčejně přidá si hodinu nebo dvě k oněm osmnácti, jež má z Alžíru sem vyměřeno, — cestujícím pro větší potěšení. Když zaplatili, ať toho také užijí.

Už jsme šťastně z nádraží do města se dostali, myslíce bláhovi, že když Grand hôtel d'Orient (tady každá hospoda je «grand hôtel») omnibus naproti nám poslal, i přístřeší poskytne; i na jídlo jsme se těšili, umdlení a ztrmácení jsouce osmnáctihodinou jízdou. Ale Konstantina spala půlnočním tvrdým spánkem a na jídlo v městě tom nemyslila živá duše; když jsem to pak uznámenal, vážil jsem si aspoň té láhve vína, kterou měl jsem zašněrovanou v plaidu, jako zlata a drahého kamení, ano ještě více, jsa si toho dobře vědom, že ani zlatem ani smaragdy bych se asi nenapojil. V hotelu bylo všecko už jako v hrobě, a jen po dlouhém povyku jsme se dotloukli hranatého ospalého Kabylce, jemuž tlumoky svoje na bedra a tu láhev vína na srdce jsem kladl. Nepochopil mi bezpochyby dobře ten muž, neboť když jsme vystupovali po kamenných schodech do úřadovny hotelu, Kabylec zašněrovaný plaid tak šikovně přes rameno si přehodil, že flaška vyskočila ruče, udělala sotva jeden kotrmelec a rozbila se ovšem bez váhání, při čemž schody posypané bílým, vypáleným pískem Saharským zbarvily se rudě africkou révou. Kabylec zaklel, já taky, každý svou mateřštinou, třeba že nám to teď už nic nepomohlo.

Pomineme mlčením, kterak přes to, že jsme do hotelu vlezli, a že nás tam vůbec pustili, nenalezli jsme tam ničeho, ani noclehu, ani večeře, a kterak teprve cizí pomocí s velikou bídou a za zpro-pitné ještě větší hledali jsme po celém městě přístřeší jinde a

kterak konečně nalezli jsme i hospodu, i pokoj, i postel druhého nebo docela třetího rádu. Jaké to lůžko bylo, neměl jsem chuti ani vůle prohlížeti; nač bych si byl kazil noc. Ale za tu štiplavou rozkoš zaplatili jsme dosti draze. —

Kdo sobě ze škol přinášíš představu o alžírských městech takovou, že lidé tam vesměs jsou černí, že bydlí pod palmam a odívají se jenom flkovými listy, podivíš se ovšem nemálo vida tady kus Evropy dobře civilisované a se všim příslušenstvím vzdělanosti, ani absynth nevyjímaje. Již v Alžíru jsme shledali, kterak původního afrického, rectius alžírského rázu tam je pomalíčku a pokud ještě se jeví v úzkých, klikatých a špinavých uličkách, tož je zatlačen jenom na malý kousek starého arabského města. Z druhých dvou hlavních měst, Oranu a Konstantiny, toto druhé konservovalo více svoji původní arabsky pestrrou tvářností a jest asi z celého Alžírskas nejzajímavější, třeba že i zde vedle těch klikatin najdeš ulici dlouhou a rovnou jako šňůru, několikapatrové domy a výkladní skříně se zbožím Pařížským. Chtěje vysvětliti si tento zjev uvaž, že tady mezi 43 tisíci obyvatelstva jest vedle 18 tisíc domorodců ještě (také můžeme říci již) 15 tisíc Francouzů, 5 tisíci jiných Evropanů a k tomu ještě stejně mnoho Židů, kteří ovšem i tady jako všude jinde, kde působí, od svého okolí se odstraňují jsouce pro sebe, s tím malým rozdílem, že tady negermanisují a nepomáhají dodávati Konstantině rázu německého jako v jiných svých domovinách. Pro příklady choditi nemusíme daleko.

Třeba že tito tisícové hemží, hmoždí se a pracují dost o sláve Konstantiny, tož přece mnohem více než tito lidé Konstantině zajímavosti dodala příroda, která i v Africe je dovednější nežli její mistr a pán, učinivši ji sama pevností a citadelou hned od těch čas, kdy obyvatelé její s vůkolními začali se kočkovati, t. j. v dávno-věku nedohledném. Zajisté co člověk člověkem, pokojně se chovati nedovedl a zvláště se sousedem žiti v míru bylo mu nepřijemno. Už první pojmenování numidské Cirta prý něco jako „pevnost“ označuje. Není pak divu, že město tak zvláštní chtěl míti každý a že se o ně svářili neustále; avšak divnější je, že přes tu svoji

přirozenou nedobytnost bylo přece dobyto prý osmdesátkráté. To však svědčí jenom o ospalosti jeho strážců.

Konstantina má polohu grandiosní, rozkládá se na velkém kamenném půlostrově, vysoko vyčnívajícím do kraje se strany jedné, se strany druhé obklopeném vysokým skalnatým vrchem, od něhož dělí jej hluboká, široká propast, na jejímž dně rvou se a šumějí vody Rumelu. Prostranství města tvoří kosodélník hroty svými ke čtyřem stranám světa obrácený a mírně skloněný ke straně jihozápadní, na které s ostatní pevninou souvisí a to isthmem jen asi 300 metrů širokým. Jenom odtud lze pomýšletí na dobytí města, neboť na všech ostatních stranách skály půlostrova srážejí se kolmo, na severu pnou se do výše až 640 metrů absolutní, více než 200 relativně nad okolní půdou. Na severozápad a kousek na sever je ze skal těch rozhled na širý kraj, ostatek vidíš na severovýchod kopec Sidi Mečid a na jihovýchod Mansuru a dolů-li pohledneš, oko ztratí se ti v temných goržích Rumelu, který na jižním hrotu města mizí ve skalní útěsce a kolem města teče až na severní jeho roh. Ale skály propasti tak jsou příkry že z okraje jejího nevidíš kalných vod, leda bys živobytí svoje na to obětoval a tak dolů se přehnul, aby těžištní přímka tvoje mimo podporu jdouc, z rovnováhy tebe přivedla. Hned při svém vstupu do skalní soutěsky Rumel míval truchlivou práci omýváje krvavé stopy pod skalou Sidi Rašedskou, s níž svrhovány byly nevěrné manželky arabské. Manželové neměli tohoto privilegia. — Potom Rumel několikráté, asi čtyřikráté, mizí pod vysokými skalnatými klenbami, které pak tvoří přirozené mosty, silné a mohutné, jenom že trochu hluboké pro obecné užívání. Ale díváš-li se zdola na smělé ty kontury skalní, neubráníš se dojmu, kterým uchvátí tě ta práce přírody. Jako veliká brána gothická neobyčejné pravidelnosti první z těch oblouků otevírá obrovskou chodbu, která zdá se vésti do velebného nějakého chrámu. Slovně příliš to nebeř, čtenáři rozmilý, nebo kdybys do tohoto chrámu vstoupiti chtěl, musil bys napřed dobře neparfumovati si šátek a potom ještě ucpatí nos; neb to tam smrdí přenáramně. Zůstaň tedy opatrně před tím prvním

obloukem a rozhlédni se vůkol. Stěny skalní vypínají se kolmo vzhůru do výše závrtné, nahoře zužující se tak, že vidíš jen úzký pruh modrého zárného nebe, které, pokud sem vniklo, vypálilo ty kameny, jež stkví se v rozmanitých barvách. Sem tam nějaký kaktus zachytil svoje kořeny a tráví svůj věk poeticky nad šumící řekou a tichou propastí, kterou jen tu a tam prolétne havran nebo vlaštovička. Nad obloukem vypíná se »skála pytlová« proslulá také neblaze, vroubená třemi velikými balvany; s ní totiž paša Konstantinský dával vrhati manželky svoje neb otroky zašité do pytle, jichž zbýti se chtěl nebo jimž ústa chtěl uzavřítí na věky věkův. V pytli a studených hlubinách Rumelu ovšem nemohli už vyprávěti o jiných špatnostech svých pánů.

»Před dobytím Konstantiny Francouzi,« vypravoval pamětník jeden, »stávalo se někdy za šerého rána, že dva muži tiše kráčeli ku ‚Třem kamenům‘, vroubícím propast. Jeden nesl bílý pytel z něhož ozyvalo se žalobné skučení, druhý dlouhý, hranolový prostor dřevěný, otevřený na obou koncích. Když přišli ke ‚Třem kamenům,‘ druhý z mužů položil svoji truhlici na kámen prostřední, kdežto první vložil do ní svůj vak; potom oba zvolna zvedli druhý konec truhlice. Brzo pytel svezl se po nakloněné ploše, přemetl se několikrát v prázdném prostoru, až dopadl dvě stě

metrů hluboko na bílé skály a do vod Rumelu. Když se to stalo, oni mužové klidně odnášeli svoji truhlici a vrátili se domů. Několik hodin po té dvě nebo tři osoby sestupovaly Novou branou podél rampy k řečišti, našly pytel, který již oněměl, a vyndaly z něho znetvořené tělo, jež odnesly a pohřbily.«

Daleko do soutěsky nelze dobře odvážití se pro zápach již zmíněný, neboť přímo nad skalami rozkládá se město arabské a domky jsou obráceny ku propasti zády . . . — Kdyby někdy příroda sama, rozvodněný Rumel totiž, nepostarala se o důkladné vyčištění tohoto kanálu, všecko by tady zahynulo nečistotou. Francouzové doposud mají zde jiné věci na starosti nežli pečovat o to, aby příšlý sem cizinec měl nač ústa otvírat a diviti se pěkné kanalisaci; domorodcům teprva nějaké čištění nenapadne, nanejvýše že jednou za rok omývají, ale sami sebe.

Mezi velikými balvany, které Rumelu do cesty se postavily, řeka prodírá se na dně úžlabiny dělic se takto v několik neširokých ramen. Vycházejíc pak na severní straně Konstantiny ze soutěsky tvoří mohutný a krásný vodopád, asi po třech vysokých, skalních schodech, mezi dvěma vysokými kolnými stěnami. Tenkrát obratně skákající přešli jsme na tomto místě Rumel suchou nohou, což za počasí deštivého asi není možno; za to v ten čas kaskády Rumelské jsou nejkrásnější a prý hrůzostrašné, když tak spousty špinavých vod z černa skal se valí a dolů řítí hučíce více nežli ta naše po lučinách. — Od kaskád rozevírá se rozhled do širokého údolu jasně zeleného rozlezlým vysokým kaktusem a jinými rostlinami, jež u nás chovají se obyčejně jen ve sklenících, ale tady volně na slunci božím se praží.

Druhdy pět umělých mostů přepínalo propast kolem Konstantiny; teď zůstalo ze čtyř jen něco málo zbytků a na rozvalinách pátého vystavěli Francouzové 1857 nový, silný železný, o jediném oblouku 105 metrů vysokém.

Když Arabové dívali se na svoje město s vůkolních výšin, porovnávali je prý s burnusem, arabským to pláštěm, rozloženým na tom skalním půlostrově, a capuchon toho pláště byla jim tvrz Kasba.

Jmenovali je městem vzdušným, Belad-el-haua, městem propasti a také městem rozkošných vášní, s kterýmžto posledním názviskem navštěvovatel, vzpomínaje špinavých brlohů arabských, teď už sotva bude souhlasiti; jenom palác bývalého beye tuto hyperbolu nynější poněkud vysvětluje. Domy, domky a domečky Konstantinské tísni se na nevelikém prostranství nad propastí, kam každým okamžikem hrozí spadnouti. Doposud se to sice nestalo, ale stala se jiná věc. Když Francouzové Konstantiny dobývali, Arabové chtěli uniknouti spouštějíce se po provazech do hlubin soutěsky Rumelské. Spěchali tuze a neopatrně na provazy navěsilo se jich příliš mnoho a když viseli nad propastí tak jako živé hrozny, slabé provazy přerhaly se a utečenci tříštili si lebky o tvrdé kameny. Kaskáda Rumelská byla tenkrát temně rudá, místy také namodralá, poněvadž utíkali i šaikové a šlechtici. Zachránilo se jen několik dítek, jež padající matky instinktivně zvedly vzhůru.

Konstantina dělí se jako Alžír ve dvě části nestejně: menší čtvrt evropskou a větší arabskou.

Čtvrt evropská zajímá na severu budovy vojenské, kasárny, arsenál, špitál a Kasbu, pevnost vlastní, pak prefekturu, starý palác Achmeda beje, mairii, banku, poštovní úřad, kostel a soukromé domy Evropanů. — Čtvrt arabská vlivem evropským již mnoho se pozměnila: několik nových, rovných ulic protíná ji na příč i na podél a jenom na jihu zůstala neporušena. Východní její část obývají Židé, střed Mzabitové a ostatek Arabové. Tam Konstantina nejvíce rozmanitostí poskytuje. Ačkoli člověku nezvyklému je ouzko v těch úzkých, klikatých uličkách, v nichž tuzemci «všech druhů» jen jen se hemží, přece nebylo mi potřebí průvodčího a sám volně bloudil jsem tím mraveništěm. Arabové buď stojící, buď sedící nebo válející se na zemi, leností svou tak byli zaměstnání, že neměli času ohlédati se po mně zvědavci. Všichni ti Orientálci zdají se nehybnými, netečnými, vždy a všude. Nač myslí ti lidé? čím se živí? co jedí? ptáš se bezděky, vida je neustále jen váleti se a i v chůzi s očima polou zavřenýma.

Jako vůbec na jihu, tak i zde Arab žije venku a i dílny svoje ven na ulici přenáší, tak že tady jen od koukání a pohodlně můžeš se naučiti sedlárství, jirchaření a nejvíce ševcovství, kteréž zde kvete nejkrásněji, tak že Konstantina je pro Alžírsko asi tolik, co pro nás Čechy Skuteč, kde prý také je továrníků obuvi velice mnoho. Ševci a jejich střevice červené nebo žluté zabírají mnohdy celé ulice: sedí uprostřed zásob svého zboží, pilně přikrajující a píchající dratvemi široké škorně.

V Oranu nabízel mi jeden švec pár pěkných takových opánek nejdřív za šest franků, a když jsem se ke koupí neměl, slevoval po 50 centimech, až posléze přišel na jeden frank. — Mimochodem řečeno, podobně spekuluji Arabové na dobrotu cizincovu náramně rádi. Ale nejsou při tom protivní, ani drzí, ani nemile dotíraví. Nabízejí cenu někdy nepřiměřeně velikou; dá-li se cizinec napálit, dobrá, ale smlouvá-li, slevují také rádi a bez okolků.

Jakýs Arab prodával mi přikrývku hezké práce za 22 franků.
 »Nekoupím, je příliš drahá,« odbýval jsem jej.

»Kolik tedy dáte?«

Neměl jsem ani ve snách v úmyslu tahati se po dlouhé cestě, kterou měl jsem ještě před sebou, s velikým balíkem a chtěl jsem rázem, však bez násilí, odehnati prodavače.

»Pět franků,« odsekl jsem.

»Tedy si to vezměte,« pravil a podával mi svoje zboží.

Nezbylo mi nic jiného než pokrývku koupiti.

Z pravidla zboží nabízené domorodci nemá větší ceny nežli čtvrtinu, nanejvýše třetinu ceny žádané. Ostatek dlužno míti se

na pozoru; mnohé věci, které prodávají se za práce domácí, vyrábějí se — v Paříži.

Ševci tvoří v Konstantině dva cechy: cech ševců mužských a cech jemnější, pro ženské. Dohromady jich je prý 500; jircháři a vydělavačů kůže 200. Ti dodávali dříve kožené vaky (na vodu atd.), potřebné pro beje a jeho armádu. Surové kůže poraženého dobytka od Arabů musili kupovati, od Židů brali je zdarma. Za to dobrodiní musili odváděti bejovi ročně 1800 franků. Teď ovšem takové výsady přestaly a platí se za kůži hovězí 4 až 10 fr., za kozinu 75 ct. až 2 fr. a 50 ct. až 1 fr. za kůži ovčí. Kůže vydělané prodávají se na trhu vedle velké mešity. Jircháři mají dosud práce dost a dělají dobré obchody: ku transportu vody Arab totiž neuzívá nádob jiných než kožených vaků; je to zvyk od časů nepamětných, a tuším, jistě však se na to ze školy už nepamatuji, že již Herodot při výpravě Kambýsově o tom se zmiňuje. — Sedláři fabrikují mimo řemení a sedla koňská také jízdecké boty, zvané »temak«, peněženky »džebira« a různé tašky, jež nosí Kabylové, práce druhdy dosti řemeslné. Celkem vyrábějí prý ročně zboží více než za 600.000 fr., ševci za 8 až 900.000. Dílna ševcovská o dvou pracovnících může denně zhotoviti až čtyry páry střeviců. — Důležitější však je výroba tkanin a domácího obleku, poněvadž zaměstnává počet dělníků ještě větší. Vyrábí se zejména oděv sprostšího druhu, nazvaný »haik«, jehož nejvíce horalé užívají; dříve prý až 60.000 kusů ročně! Burnusy tkají se po většině v domácnostech, nebo jako u nás každá pořádná ženská musí umět vařit, tak u Arabů musí umět tkáti. Také »telli«, dvojitý pytel z hrubého pletiva k nošení břemen pro soumary, hotoví se doma. Vyroba kobereců vedle výroby tuniské, turecké, perské a smyrenské neobstojí.

Vedle vzpomenutých kožených řemeslníkův okupují krámký ještě řezníci, pekaři, ovocnáři, zelináři, krejčí, prymkáři, hrnčíři, tabáčníci a kavárnici.

Mnohých částí průmyslu zmocnili se ovšem již kolonisté Francouzi, ale domorodci přece dávají svým rodákům přednost, jakož arabského kupce v evropském krámě zřídka uvidíš, spíše naopak

Evropan od tuzemce leccos — arci jen určité výrobky — koupí. Pěkné boty evropské ani ten nejkrásnější švec arabský za celé království ušiti by nedovedl.

Celkem je pravda, že Konstantina má ráz — v arabské své části — města pracovitého. Všechno je ve stálém ruchu a šumu řemeslníci ve svých krámcích pilně hledí si svého, na nic se neohlížejíce, na trzích je čilý život, ano v Konstantině viděl jsem i musulmanské ženy prodávati a pomahati mužům v obchodě. Jen čápi, a jejich rodiny shlížejí nečinně se střech domů, s minaretů a věží kostelních na čilý roj dole v ulicích. Z Alžíru vzácný ten pták se již vystěhoval — tím více váží si ho v Konstantině.

V uličkách odlehlejších, kam klepot ševcovských kladiv doléhá jenom z dálky, je prosy obuvnické sice méně, avšak různé tvorové darmo snaží se kouzlit tam trochu poesie. Sladké úsměvy a šepotání se všech stran láká ne snad jen z večera, ale i za plného bílého dne. Jsou to opět ubohé dívky arabského kmene Ulad-Najl, které smutným tím způsobem přicházejí do severoafrických měst — vydělávat sobě věno.

Město Arabům již nestačí a i za jeho hradbami táhnou se po svahu jižním stany a stánky arabské; nejdříve bydlíště průmyslníků a obchodníků, dále a roztroušeněji několik málo stanů pastýřů alžírských. Bylo-li nečisto v městě, zde je to desetkrát horší. Zejména na arabském trhu mezi stany není k vydržení. Do špíny a zápachu obyčejného mísí se ještě zápach škvařeného olivového oleje, na němž různé ryby a kusy masa se smaží, v krámech řeznických zase syrové maso paří se na horkém slunci, — všude je plno špíny a hnusu. A když lidé čistoty zde nedbají, zvířata ovšem tím méně, jak půda o tom svědčí. Snad proto je právě v Konstantině úmrtnost zejména obyvatelstva arabského největší: Arabové přirozeně nemilují mnoho prostrannosti a zde, kdyby i milovali, nemohou. Na úzkém prostranství Konstantinské skály tlačí se k sobě jako mravenci, nemají místa a pak arci nedivme se té páchni. Sem přinášejí domorodci své zboží a mezi sebou je vyměňují. Zde mají také svoje stánky kováři, pak sedláři, robící vysoká sedla arabská,

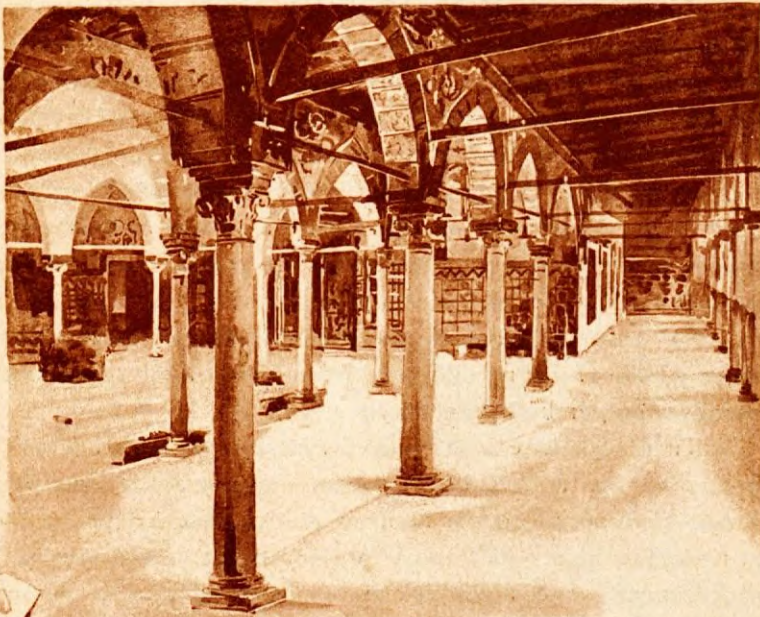

a obchodníci s různým ovocem. Mezi množstvím lidu klidně prodírají se malí mezci, pohánění surovými raňami. Nejedno z těch ubohých zvířat klesne na ulici umdlením, ale rázné kopnutí pánovo znovu vzpruží slabé jeho síly. Zacházejí s tím dobyt看 nad míru nelidsky. Vždyť někdy musí to malé zvíře — nebývat zde mezek větší než veliké tele — nésti mimo náklad ještě také jezdce, ano docela i jezdce dva. Nevím čemu více se diviti, jestli vytrvalosti toho soumara nebo surovosti lidské. — Přes to cizinec rád znova se vrac do onoho labyrintu, kde pro dychtivé jeho očí tolik toho se naskytuje, a jsa umdlén, zasedne i do arabské kavárničky na to jejich mokka, v Alžíru již ochutnávané. Kavárník, kauadží, před svou plotýnkou připravuje každý šálek ve zvláštní nádobě plechové s dlouhým

držadlem, jejížto obsah, cukrovaná voda a rozmělněná káva vaří se dvakrát, aby všecko mokka vyvařilo se hodně a důkladně. Kdo tomu rozumí, pozná ihned rozdíl mezi jejich a naší bryndou. Všecko pak, i káva odvařená, vleje se do malých šálků, za které domorodec platí 5 centimů, rumí 10 ct. Rumi znamená vlastně Římana, ale později jméno to připadlo všem křesťanům. — Arabové schouleni sedíce po svém způsobu na kobercích, chatrných a špinavých, hrají buď v šachy, nebo domino, nebo v karty. Milovníka této zábavy však nedovedu uspokojiti, nevěda, byla-li to darda, cvik, nebo snad černý Petr. K cizincům chovají se přítomní i zde celkem netečně Evropan není jim teď již vzácností.

Komu nechutná mokka, poslechni rady svého průvodčího, sedni si někam na chodník nebo pod verandu některé kavárny

evropské na náměstí de Nemours, pij kávu evropskou neb absinth a koukej kolem; budeš mít zábavy při tom snad ještě více než v jednotvárné kavárnice arabské, kde tomu brebentění beztoho nerozumíš, nejsi-li snad zvláštní učenec. Place de Nemours nebo de la Brèche jest jedno z neživějších náměstí Konstantinských, třeba že je novějšího, francouzského data: sem ústí skoro všechny hlavní ulice, tudy vcházejí a vycházejí povozy a cizinci do města a z města, pokud nejedou od nádraží a přes most Bab-el-Kantara. Zde je také francouzské divadlo, jehož schodiště Arabům je vítanou záminkou k lenošení; válí se jich tam celý den dost. Jižně přiléhají k náměstí neveliké sady s pomníkem generála Valée a za nimi je velká tržnice

Vnitřek beyova
paláce
v Konstantině.

obilní, Halle aux Grains, pro Konstantinu důležitější než pro potulného turistu, neboť poplatky prodavačů v ní nesou městu ročních 250.000 fr. Čiperný čtenář znamená z toho hned, že asi se tam mnoho prodává i kupuje, i bude mít pravdu. — Mého veselého druha, pana líkéristu N., zajímali na všech tržnicích — ano žen objevovalo se jich velmi málo a to ještě zakrytých — nejvíce velbloudí odpočívající v různých malebných posicích, mezkové a podobná hovádka. Když nějaký kůň se objevil, byli bychom zplakali lítostí, jak byl suchý, zmořený a ztrmácený. Jenom důstojníci francouzské posádky měli zde překrásné exempláře arabských hřebců, a těm rádi věnovali jsme pozornost a věnujeme tuto vzpomínku. Byli z hřebčince Blidského, kam ještě přijdeme.

Za tržištěm rozkládá se předměstí, které asi dobrou má budoucnost, any nově zřizované ulice a regulace vnitřního města, pak budovy veřejné a vojenské čím dál tím více ubírají místa obyvatelstvu civilnímu. Aby vzrůst nového předměstí byl volnější a rychlejší, odnášejí teď páhrbek Kudiat-Ati, který rozvoji jeho v cestu se staví. Také projektují nový most přes jižní propast, který by spojoval město se zahradami a villami Mabruckými, pak s nádražím a průmyslovou čtvrtí, která se rozkládá na úpatí protějšího opevněného vrchu, zvaného Mansura.

Na tržišti de Nemours měli jsme divadlo, při němž cizinec vydrží celé hodiny. — Průvodčí ochotně na otázky moje odpovídal, čině výklady a poznámky k jednotlivým zjevům.

Tu kráčí vážně kadi, soudce arabský, zastávající někdy také úřad notářský, tam Kabylec pohání stádo malých opelichaných mezků, klesajících pod tíží břemena, zvolna, tiše a jako stín plouží se maurická žena, jejíž závoj v Konstantině někdy bývá také modrý, proti obyčejnému bílému, ve skupinách stojí domorodci a živě rokují, na schodišti protější budovy divadelní ve stínu a při stěnách domů v nejparnější slunci povalují se již vzpomnutí Arabové v prachu a špíně, vedle nich rozkládají na rohožích aneb úzkých stolcích zboží svoje prodavači pomerančů, datlí, oliv a jiného ovoce jižního, černošky prodávají hrubý chléb, ob čas přichází

oddělení zuávů a turkosů v malebných uniformách z polního cvičení nebo z kasáren, spahiové, domorodí to vojínové v červených pláštích, kteří mají právo žítí v kasárnách se svými ženami, tvoříce jakési pojídlo mezi domorodci a Francouzi; důstojníci francouzští na koních a Arabové na velikých velbloudech, — to všecko poskytuje kaleidoskopický, nad míru zajímavý obrázek.

Mezi to mísí se prodavači a vyvolavači novin a cidíči bot, obyčejně arabští hoši nebo malí černoškové. Těch mimoděk rád jsem si všimal, jakož uličníků arabských vůbec. Neviděl jsem nic čipernějšího nad arabského kluka: zdravý, červených, špinavých tváří, lesklých očí, zasměje se a vycení zuby na cizince a má radost, zasmějete-li se také. Ale není dolízavý a dotěrný či spíše dotěrnost jeho nedosahuje nepřijemnosti. Každý cidíč bot má malou, prostou bedničku s kartáčem ctihodného počtu služebních let a s trochou leštidla, které slinou trvá a množí se do nekonečna. V Oranu, jakmile jsem ráno vystoupil z hôtelu, sesypalo se na mne několik kluků najednou.

»Cirer, m'sié?« křičeli se všech stran.

Nemaje ovšem hned z rána služeb jejich zapotřebí, odbyl jsem je zkrátka, ať dají pokoj, až odpoledne . . . Kráčeje po té ulicemi cítím, že mne tahá někdo za kabát: »Cirer, m'sié?« — Maličký černochoch v dlouhém, špinavém burnuse, s temnorudým tarbušem bez střapečku na hlavě otevíral na mne veliké oči, jichž skvělé bělmo obráželo se od černé tváře jako mosaika ze slonové kosti na ebenovém dřevě; tak prosebně, jakoby na mém rozhodnutí jeho mladý život závisel. Usmál jsem se neodpovídaje; myslil, že mu nerozumím.

»Do you speak english, Sir?« doložil hbitě. Zůstal jsem koukat.

»Habla Usted español?« chlubil se dále svými filologickými vědomostmi a kulturou svojí, k níž nescházelo než »Sprechen sie deutsch, mein Herr?« Kluk z těch řečí beztoho jiného neuměl. Ale zatím chopil se již mé nohy a než jsem se nadál, položil ji na svoji bedničku, naplil na botu a drbal svým kartáčem o všechno pryč.

»Jako zrcadlo!« pravil sebevědomě lámanou francčinou, jsa hotov se svou prací; radoval se z toho, až mu oči svítily.

»Jak se jmenuješ?«

»Ali Sadyk.« — Za deset sous malý Ali udělal přemet a odběhl jinam za chatrným výdělkem.

Odpoledne procházím se opět po náměstí oranském.

»Cirer m'sié? Cirer m'sié?«

»Eh dejte pokoj, ke všem —«

»Ale, vždyť jste nás objednal!«

»Já, kdy?«

»Dnes ráno, u hôtelu de la Paix.«

Na mou věru, byla to celá ta banda ode dneska ráno; moje odbytí vzali do opravdy. Dal jsem jim po několika sous a kluci se spokojili. Opodál stál malý Ali Sadyk a cenil na mne bílé zuby, ale nedral se mezi ostatní. Pokynul jsem mu a hoch znova vrhl se na moji zaprášenou obuv. Měl jsem to odpoledne nejlesklejší boty v celém Oranu.

Jiný obrázek z toho uličnického života. — V Biskře navštívil jsem vesnici arabskou, »starou Biskru« zvanou. U potočka hrálo si několik umouněných dětí, hoši ve špinavé haleně a s nezbytným tarbušem na oholené hlavě, děvčata v červených sukničkách a různými cetkami ověšená; arcit bez závoje, nebo mládí dovoluje tu licenci a pak, — jsou doma! Jakmile spatřili cizince, kluci hned nechali hraní a utíkali za námi; ale vždycky zůstali v uctivé vzdálenosti.

»N'su, m'sié (Un sous, monsieur)!« křičeli jeden přes druhého.

»Pour la cours!« volali ostatní chtějíce, abychom jim hodili nějaký peníz na dračku, jak vysvětloval průvodčí; hodili jsme jim tedy několik měděných sous. Ale to byla podívaná! Vrhli se na ně, jako kdyby to byly diamanty, do prachu, blata a špíny, trhali, prali se o to, a váleli se jako bagounčata. Peníz zmizel v prachu a jali se tedy hledati, každý žárlivě střeže pohyby svého druha. V tom jeden z nich spatřil peníz opodál a již již chtěl se naň vrhnouti, však ostatní už ho odstrčili, — vřava začala znova. Konečně jeden

čipera, máje ruce zaměstnány bráněním, sebral peníz ústy a vítězně ho ukazoval. Jakmile stal se takto jeho majetníkem, ostatní již o peníz se nepokoušeli. Vyházeli jsme takto všechny svoje drobné. — — —

Starší cestovatelé s nadšením píší o Konstantině, která trvá již od počátku IV. věku, vystavěna jsouc na rozvalinách staré Ciry, v níž sídlil Massinissa a jeho nástupcové, a která stala se také útočištěm Jugurtovým. Za doby Římanů zůstala Cirta hlavním městem Numidie, ale upadnuvši do rukou Maxenciových, který pronásledoval usurpatora Alexandra, byla zničena r. 311 po Kr. Konstantin vystavěl ji znovu a zůstavil jí své jméno, které přetrvalo i věky arabského panství. Bylo to prý město, které obsahovalo krásné zbytky starožitné a budovy čarokrásných slohů, většinou z tesaného kamene. Dobyto jsouc Turky, stalo se residencí beyů, místodržících celého kraje za deye alžírské. — Ze vsí té dřívější krásy a slávy nezbyla než malebnost polohy.

Kde toho potřeba, Konstantina obehnána je silnými hradbami, ostatek zastupují nedostupné skály a ty příkopy-sluje, o něž příroda se postarala. Část hradeb datuje ještě z prastarých dob prý římských, ze kterýchžto časů pocházejí ještě mnohé nápisy na kamenných zbytcích, jež Francouzové zde našli. — Také na místě nynějšího mostu, přepínajícího propast mezi městem a protějším břehem, znamenati lze dosud stopy bývalého mostu římského.

S dobýváním Konstantiny měli Francouzové krvavou a dlouhou práci; počali ji obléhati v listopadu r. 1836 a dobyli teprve v září r. 1838. Poslední bej konstantinský Hadži-Achmed ještě po jedenácte let vzdoroval a znepokojoval okolí a posádku francouzskou, až posléze byl zajat a převezen do Alžiru. »V úterý 27. režebru 1264 (našeho počtu 30. června 1848) byl jsem představen vrchnímu guvernérovi, který jmenem Francie pravil ke mně slova důstojná toho velikého národa, jež Bůh oslaví!« vypravoval prý později bey sám o způsobu, kterým generalní guvernér alžírský jej uvítal

Památností v obyčejném smyslu tohoto slova Konstantina nemá mnoho; spočítá je i ten, kdo třeba jen prstů jedné ruky k tomu upotřebí.

Z devadesáti pěti mešit zůstalo jich jen tuze málo a ty, které jsme navštívili, poutaly nás jen málo. Za to déle se pozastavíme u bývalého paláce beje Konstantinského, zajímavé to stavby arabské a vynikající ne tak vnějškem jako vniternou úpravou. Ano kdybys napřed o tom nevěděl, v té neúhledné fačadě nikdy žádného paláce bys nehledal. Také stárim není znamenitý: byl vystavěn krátce před dobytím Konstantiny od Hadži-Achmeda.

To nám však nevadí. Vstoupíme-li do vnitř, náhlý kontrast originálního a elegantního obydlí toho nahradí nám smutný dojem zevnějška. Čerstvá zeleň zahrad a jasné vzdušné kolonády oslňují ponejprv a potřebujeme času, abychom se poněkud rozhledli v obydlí tom divném, neznámém . . .

Zatím poslechněme něco, ne mnoho, z historie arabského paláce, zajímavé dost.

Když Hadži-Achmed stal se r. 1826 bejem, na místě nynějšího paláce bylo několik domků, jež bej chtěl zakoupiti. Kterak při tom vyjednával, toho příklad: Stará jedna žena nechtěla za žádnou cenu opustiti rodný svůj domeček, odkudž hodlala také nastoupiti cestu do Edenu. Bej nezdržoval se dlouhým smlouváním, zavřel ženu do těsného vězení a tam začal trápiti ji hladem. Babička vzdorovala nějakou chvíli, ale dlouho ovšem nemohla. Ustoupila hrubému násilí, ale svobody neobdržela, až když slíbila, že opustí Konstantinu na vždy. Opustila, chudák stará, ale nejen Konstantinu, nýbrž i svět vezdejší; tak ji tam umorili.

Janovan Schiaffino, obilní jakýsi obchodník v Bôně, opatroval bejovi z Italie potřebné mramorové desky a sloupy, které přes to, že z Bóny nevedla tehda žádná silnice ani cesta do Konstantiny, přece neporušeny dostaly se na místo svého určení. Tam řemeslníci domácí dali se do práce a měli již pěknou část hotovu, když bej dověděl se nepříjemnou novinu, že obyvatelstvo Konstantinské stěžovalo si naň u alžírského paše. Nemohli snéstí nátlaku, kterým

bej vymáhal na nich obilí, jimž platil Schiaffinovi za jeho dodávky. Rebelanti neposloužili si mnoho: Hadži Achmed šikovně a lichometnicky se omluvil, ale Konstantinské utlačoval teď ještě víc, k čemuž pěkná příčina se mu naskytla, když 1830 Francouzové dobyli Alžíru a on stal se neomezeným pánem a pašou svého kraje. Teď teprve nespokojených sousedů se neptal, exproprioval jejich domky a neplatil za ně ani groše. — Vedení práce bylo svěřeno jistému staviteli arabskému, jemuž k ruce přidán Kabylec, který v Alexandrii a v Tunisu bohaté zkušenosti nasbíral, pak nejlepší domácí malíři, tesaři a jiní pracovníci. Jenom něco málo obstarali tunišští Židé. Materiál dodávaný Schiaffinem pořád nedostačoval, nebo stavby šířily se víc a více — pořád na účet nebohých sousedů. Aby tedy paša k potřebnému přišel pohodlněji a laciněji, pomohl si tím, že ze všech domů Konstantinských více po zlém než po dobrém dal sebrati všechen mramor, sloupy různé, fayence, ano i dvěře a okna a tímto kradeným zbožím svoje obydlí okrašloval, shromažďuje kolem sebe v malebném neladu veškeru nádeheru Konstantinskou. Kdyby byl Hadži-Achmed panoval ještě něco déle, byl by z jedné polovičky města vystavěl si palác, druhou byl by jej vykráslil — říkali si potom jeho poddaní, jimž nebylo co záviděti.

Kterak bej je okradl, poznati z toho, že palác zaujímá prostor 5609 čtverečných metrů. Vypočítal to již asi před 12 lety Charles Férauld, hlavní tlumočnick armády francouzské, z něhož to opisují, neb učeněji řečeno, z něhož čerpám čili který jest mi pramenem. — Tři hlavní budovy odděleny jsou dvěma zahradami, kolem nichž táhnou se vzdušné, prostranné galerie, do kterých také všechny světlice přizemí i prvního poschodí ústí. Vnitřek paláce, jak světlic tak dvorců, jen s malými pozměnami do dnes je takový, jaký býval původně, a poznáme z něho hned, že nebyl sdělán dle jednotného plánu najednou, nýbrž kousek po kousku, a že pořád bylo přistavováno dle toho, jak šířila se bejova zpupnost a bravosť. Alespoň docíleno tím vzácné rozmanitosti, která pobavuje oko i mysl návštěvníkovu. Také sloupení dosvědčuje, že Schiaffino dodával, co

se mu do rukou dostalo, a mezi sloupy válcovými najdeš hranolové čtyř- i víceštěné, kroucené, s hlavicemi korintuskými i jinými, různé tloušťky i různé výšky; je jich dohromady 266. Stěny vesměs jsou krášleny plotnami fayencovými, asi zvýší člověka, různých barev a s rozmanitými kresbami arabesek, jichž vůbec odborník i amateur tady nalézá bohatství nevyčerpatelné. Nad fayencovým vyloženíem bylo vykázáno místo malířům Konstantinským, kteří štětce svoje tady směle proháněli, malující různá města, přístavy, lodě, bitvy námořní atd., ale vždy bez postav lidských nebo zvířecích, jež zobra-

zovati Koran zakazuje, asi v tom přesvědčení, že by tito tvorové pak sotva čertu byli podobní. Malby ty provedením svým pamatují živě na Oberländerovy »kresby malého Morice ve školním sešitě«, ob čas ve »Fliegende Blätter« se vyskytující. Člověk se jimi pěkně pobaví a estetické krásno může při tom nechat doma.

Primitivnost těch maleb byla asi příčinou, že o vzniku jejich tato vypravuje se anekdota: Bej poručil správci svého domu, aby prázdná místa stěn vyplněna byla malbami, které by velebily jeho moc a sílu. Intendant ovšem musil poslechnouti, ale kterak? V celé Konstantině nebylo malíře a jinde v okolí také ne. Všecek již

jsa zoufalý, pan správce vzpomněl sobě na francouzského zajatce, který již dvě léta zapomenut ve vězení úpěl. Dal jej zavolati, připravil mu barvičky a pemzlik a poručil mu, aby se dal do díla. — Marně ubohý vězeň ujišťoval, že jakživ nic nemaloval a malovati nedovede, neboť že je švec.

»Budeš malovat,« odpověděl stručně. »Zítří ráno přijdu se podívat a nebudu-li spokojen, dostaneš pět a dvacet.«

Švec svých pětadvacet dostal den první i den vterý, ale pak ho to omrzelo, rozmyslil si věc a maloval, jak jen švec malovati dovede, a sice města, lodi, stromy a kanony. V ouzkostech očekával intendanta, ale jaký div! Intendant byl všecek unesen, a švec za odměnu byl propuštěn na svobodu.

A bej prý povídal: »Ten křesťanský pes chtěl nás oklamati; ale já věděl dobře, že všichni Francouzi jsou malíři.«

Hadži-Achmed asi více si zakládal na všech těch pracech, neboť když po šesti letech, r. 1835 palác byl hotov, chtěl se jím pochlubití svému národu a ukázati jemu, jak ukradené věci teď v paláci pěkně se nesou. Aranžoval totiž zvláštní slavnost, brány paláce dokořán otevřel a každému přístup dovolil, tak že v galeriích báječně osvětlených každý volně mohl se procházeti anebo odpočinouti na kobercích síní. Ano i káva, sorbet a koláče byly rozdávány, a aby účastníkům bylo ještě veseleji, hrála při tom muzika. Tím bezpochyby bej chtěl se odvděčiti za prokázaná bezprávi a ukrutenství; volil k tomu prostředek velmi laciný. — Slavnost trvala tři dny a tři noci. Harem svůj milý bej opatrně na ten čas někam v ústraní odšantročil, aby přece nějaké neštěstí se nestalo. Nejen tenkrát, i vůbec paša Konstantinský míval veliký strach, aby děvčatům jeho nic lidského se nepříhodilo. Pokoje, jež odalisky jeho obývaly, měly dvěře spojené se zvláštním zvoncem, jenž ihned ohlašoval příchod nezvaného vetřelce; každého večera harem pečlivě se zavíral a od té chvíle v paláci nikdo nesměl se hnouti, jenom paša sám. Pro jistotu ještě šest velikých psů pobíhalo zahradami a galeriemi.

V bývalých místnostech haremu jsou teď byty a kanceláře nejvyšších hodnostářů vojenské posádky Konstantinské. V jednom z těch pokojů bydlívala Fatma, mladá černá favoritka bejova. Chadidža, jedna z prvních zákonných žen Hadži-Achmedových, ze žárlivosti a z lítosti, že ji tak zanedbává, vyčítala mu jednou, že je manželem černošky. Hadži-Achmed se rozlítl, kopl ženu do břicha tak, že za krátko v hrozných bolestech skonala. Hadži-Achmed byl velmi resolutní muž a při ničem nerozvažoval dlouho. Svým ukruťenstvím nešetřil ani vlastní matky, která snad jediná na světě jej upřímně milovala; když jednou jeden nešťastný odsouzenec u ní záštitu hledal a ona tělem svým ho chránil, zaň se přimlouvala u syna svého, tento ve vzteku spoličkoval rodičku svou a před očima jejíma chráněnce jejího dal stíti. A tři černošky, na které někdo udal, že přejí si smrt Hadži-Achmedovu jakožto jediné možné vykoupení ze zajetí svého, sám rozsekal na kusy. To byla jeho vladařská práce.

O haremu Hadži-Achmedově ještě doposud vypravuje se mnoho. Že tento milovník všeho krásného nejen umělé dvěře a okenice svým poddaným bral, ale také hezké jejich ženy a dívky, nedivno nám po tom, co o něm jsme slyšeli. Čtyry jeho zákonné ženy a otrokyně, koupené draze v Tunisu nebo na trhu Alexandrinském dávno nedostačovaly jeho krasochuti. Když potom se všim tím štěstím loučiti se musil, vzal jen čtyry manželky vzpomenuté; ostatní všecky zůstaly v haremu a s nimi všecky jejich trety, koberce a pokrývky, které potom dobře posloužily raněným vojínům francouzské výpravy. Plukovník Carette vypravuje (v *Tour du Monde* 1877), jak to v ženském oddělení paláce hned po dobytí Konstantiny vypadalo.

•Palác nebo serail, jež jsme navštívili dva nebo tři dny po svém vstoupení do města, byl veliký dům maurský, otevřený do vnitř; světnice jeho byly skoro vesměs temny a po většině spolu souvisely. Jejich nábytek nebyl nikterak nádherný; skládal se zejména z koberců, rohožek, polštářů a skříní z cypřišového nebo cedrového dřeva. — Personál haremu skládal se ze tří set osmdesáti pěti žen všeho stáří a všech barev od černošky až ku Geor-

giňankám nebo Čerkeskám. Ale tato [rozmanitost barev neměla do sebe docela nic poutavého. Žádná smavá neb alespoň trochu půvabná tvář nevyskytovala se mezi touto ženskou sbírkou; snad byly toho příčinou události, které se sběhly, a nepokoj, co se asi stane se seraiem. A věru, jaký osud očekával jeho obyvatele? — tázala se mnohá s obavami. Některé z nich měly děti, které nijak nepřispívaly k čistotě obydlí a vzduchu, přes to že neustále vonnými parami byl napájen.

Všecky tyto ženy bydlívaly každá zvlášť a nemohly spolu se stýkati. Za to Hadži-Achmed vždy z večera kolem sebe je shromažďoval v zahradách palácových, dáváje se obveselovati bázlivými jejich laskavostmi a miliskováním, kterým zapuzovaly vrásky s čela jeho. Často uprostřed smíchu, žertu a hry zaškaredil se zrovna jako kočka, když s myškami si hraje. Chudinky byly šťastny když napřažená ruka, jejíhož úhozu všecky se bály, neprolévala krev a slzy jejich! Když býval dobrého rozmaru, Achmed dal přinést kávu, poslal pro tanečnice a improvisoval slavnost, která na okamžik přerušila monotonii haremu. Některým z těchto žen dával bohaté dary; ale při nejmenší příčině tloukl je bez milosrdenství. Dvakrát nebo třikrát za měsíc měl paša všeobecnou revue svého haremu a prohlížel všecky ženy jako generál svoji brigadu; při tom rozdával jim různé šat, předměty toaletní, kosmetické, parfumy a podobné, a těm, které toho potřebovaly, také léky.

Z odalisek vynikala prý otrokyně Aiša, ku které víže se malý román, mnohému snad známý. Povídalo se o té panně mnoho, zvláště ve Francii, ještě dlouhý čas po vzetí Konstantiny. Byla prý velké postavy a krásné, ušlechtilé tváře, zvláštního půvabu, jež zvyšovaly veliké, hnědé oči o dlouhých brvách, jež dovedly dívati se velitelsky i milostně zároveň. Ale vždycky prý zůstávala klidna a vážna Achmed vyznamenával ji před ostatními ženami, jež vesměs podrobovaly se její vůli. Aiša neznala svého původu; věděla jen tolik, že jako malé dítě unesli ji a bratra jejího barbarští korsarové z ostrova Chiu, povraždívše všecku ostatní rodinu její. Ji i bratra jejího odvezli do Alexandrie a prodali různým

pánům . . . Aiša hrozila se svého velitele a nenáviděla ho z té duše; však příčiny k tomu měla dost. Náhodou totiž i bratr její dostal se do Konstantiny, kam paša v janičarské služby jej zakoupil. Tam dověděl se Agostino od italského jakéhosi renegáta, že sestra jeho je v haremu bejově. Raduje se z té zprávy a doposud nesprávné maje ponětí o pašovi, došel si k němu, tázaje se ho, nemá-li za ženu mladou Vlašku, ukradenou před lety námořskými loupežníky, jménem Aišu. — Arabové jsou žárliví vůbec a Hadži-Achmed byl to zejména. Už na tom měl dost, že ten člověk zná jméno jeho milostnice.

»Kdo jsi ty,« pravil, měře mladíka od hlavy k patě, »že se opovažuješ takto mne se tázati?«

»Jsem bratr Aišin a rád bych spatřil svou sestru,« odpověděl janičár.

»Jak se jmenuješ?«

»Achmed. Ale za mláda říkali mi Agostino.«

»Kde tě jali?«

»Na ostrově Chiu.«

Bej neříkal nic, šel do haremu, dal si předvolati Aišu, tázaje se jí, zdali je pravda, že měla bratra.

»Ovšem že,« zvolala radostně. »Ach! můj drahý Agostino je zde?«

»Agostino, pravíš? Ano, mladík toho jména je zde a tvrdí, že jsi jeho sestra; právě jsem s ním mluvil.«

»Jak jsem šťastna! A mohla bych jej také viděti?«

»Nemožno; a chceš-li, aby bratr tvůj zůstal na živu, piš mu, aby mne již neobtěžoval svými dotěrnými otázkami.«

Hadži Achmed žádnými prosbami nedal se pohnouti, a když Agostino znova se pokoušel sestru svou viděti, ano milému švakru svému i hořké výčitky činil, bej příbuzného svého o hlavu zkrátil.

Z vnitřních pokojů paláce teď jen málokteré jsou přístupny. Z těch málokterých nejzajímavější je síň trofejí, v níž rozestaveny a rozvěšeny jsou dobyté prapory, ručnice a zbraně arabské. Světnice tato bývala obydlím Fatmy, bejovy dcery a jeho miláčka, pro niž

rozumný ten člověk i různých pošetilostí se dopouštěl. Měl v úmyslu dáti jí za ženu jakémusi Hadži-Hussejnu Turkimu, jehož dal k tomu zvláště vychovati. Avšak kajd Auassi nějak nedobře vychovával, neboť Hussejn přichytil se nikoli Fatmy, nýbrž mladé vdovičky Kohry. Jakmile bej o tom se dověděl, poslal Kohru obvyklým způsobem přes Tři kameny na úpatí Skály pytlové. — Co všecko Hadži-Achmed jen pro potěšení malé Fatmičky obětoval, poznáme z pětíměsíční výpravy mameluka Selimana do Evropy pro hračky. Aby expedice tato také u nás potomstvu se dochovala, neváháme citovati zprávy samého podnikatele. Dovíme se věcí dosti zajímavých o vnitřním životě palácovém.

»Hadži-Achmed,« povídá tedy Seliman, »poslal mne nejprve do Tunisu, k jednomu židovi, svému korrespondentu, který mi dal velikou sumu peněz a dopravil mne na loď italskou, plovoucí do Livorna. Tam jsem se obrátil na jiného žida, s předešlým příbuzného. — Koupil jsem nejprve u řezníka tři veliké psy, určené ke hlídání haremu v noci. Stál mne každý tři sta franků. — Jednoho dne, když jsem se procházel v ulicích Livornských, viděl jsem nebohého jakéhos mrzáka beznohého v malém vozíku, taženém dvěma psy; napadlo mi koupiti ten vozeček pro milovanou dceru bejovu: za tisíc franků byl mi také přenechán. Za týmže účelem koupil jsem ještě psa, který dal se osedlati a byl naučen k tomu, sloužiti dětem k jízdě. Opatřil jsem ještě mnoho hraček, panen, hracích skříní, zrcádek a toaletních předmětů pro dámy. — Z Livorna odebral jsem se do Francie, kde jsem se zásobil ještě hedvábnými šátky, pak látkami na šaty a košile. Také jsem koupil veliký dalekohled pro beje, jehož chtěl užívati při svých výpravách do kraje.

Přijel jsem zpět do Livorna se vším svým zbožím a svoji psí smečkou a vrátil jsem se do Konstantiny po nepřítomnosti pětíměsíční. Hadži-Achmed byl velmi spokojen se všemi zvláštnostmi, jež jsem přinesl. Zejména malý vozík, určený pro jeho dceru, dělal mu přenáravnou radost.« A opravdu velcí si s tím hráli více než malá Fatma. V haremu bylo objevení té ekypáže pravou událostí a dámy hašteřily se, která dříve má se svézti. Achmedovi bylo

pak zvláštním potěšením posaditi do vozíku vážného některého úředníka, a smál se, až slzy po tváři a bradě mu tekly, když nějaký tlustý ministr nebo šedivý generál v dětském kočárku, ač nerad, se proháněl.

Takové zábavy bývaly nevinné a končily dosti vesele: ministři a generálové stoupali ve přízni. Zle bývalo, když harem si dovolil nějaké vyrazení bez vědomí pánova, jako se stalo jednou, když některé ženy, shromážděné v nynější důstojnické sini, našly náhodou bejovu dýmku. V rozpustilém rozmaru jedna z nich improvisovala malou komédii, nasadila si hrozný nějaký turban, vzala dýmku do úst a »hrála se na beje«. S věrností co největší napodobovány hlas i gesta velmocného pána, okolo něhož ostatní ženy, vlastně děti patnácti- nebo šestnáctileté, představovaly ministry, soudce a advokáty. Některý »biřic« přivedl odsouzence a za velikého smíchu udělena mu baštonáda. — V tomto veselém zaměstnání vězňené ženy zapoměly na ostatní svět a dělaly mimoděk povyk, který pronikl až k uším posmívaného beje. Ten po špičkách se přikradl, mřížovaným oknem přehledl i prohledl situaci a pak jako tigr vrhl se mezi zděšené ovečky. Nešťastníci s trůnu jejího svrhl okamžitě, zbil jí, pak dal jí zašiti ústa a téže noci zardousiti. — Jiné ženě jen proto, že bez dovolení utrhla si v zahradě pomoranč dal přibiti ruku na peň stromu.

O podobných ukrutnostech celé kroniky bylo by lze vypravovati a proto divná je to ironie, když čteme, že Achmed také »spravedlnost« vykonával. Každé ráno dával právní audience a každý pátek »soudil«. V takový »soudný den« pokaždé několik hlav, nemilých více knížeti než těm, kteří na ně žalovali, skutálelo se do studně »dřiby«, soudního to domu.

Zahrady bejova paláce nejsou než dvorce vysázené stromovím a květinami; cestičky mezi záhony po způsobu arabském vesměs jsou dlážděny mramorem. Aby vlhkost se zabránilo, jsou vesměs založeny asi o metr hlouběji než okolní galerie. Když zahrady se zřizovaly, tu potřebnou k nim zem a hlinu přinášeli Konstantinští

židé v zástěrách a šátcích — a běda tomu, kdo by byl zrno písku někam na mramorovou dlažbu, po které jen bosí choditi směli, upustil. Jeden ze dvorců byl přeměněn ve veliký bassin a sloužil za koupelnu bejovu a jeho ženám. Teď je zarovněn zemí.

Jak jsme již pověděli, bej nového paláce neužil dlouho. — Po dobytí Konstantiny 13. října r. 1837 utekl do Biskry, zmocnil se jí, ale brzy byl i odtud zahrán. Šest let potom bloudil s místa na místo, bouře obyvatelstvo proti Francouzům. Posléze přemožen jsa docela, poddal se r. 1848. Zavezli jej do Alžíru, kde mu byla vykázána roční pense 12.000 franků. Žil pak klidně a zemřel v pokoji nezaslouženém 30. srpna 1850, stár jsa 63 léta. Pohřbili ho v mešitě alžírské Sidi Abd-er-Rahmanu.

Odalisky jeho dílem rozprchly se do všech končin světa, dílem — znova byly prodány. Francouzové sice chovali se k nim velmi šetrně, ale nemajíce mnoho chuti živiti je jen tak pro nic za nic hleděli je přiměti k nějaké práci, dávajíce jim štíti košile pro vojáky pod dohledem zmíněné svrchu Aiši. Ale ženám práce nevoněla; byly zvykly všemu jinému, jenom ne náprstku a jehle. Generál Valée nevěděl si rady: třeba že nevezpíral se dáti jim svobodu, přece nechtěl je pustiti tak na zdařbůh do světa. Obrátil se tedy na muftiho a odevzdal ženy jeho péči. Milý otec duchovní však nejdříve obral svoje světenkyně o jejich klenoty a pak jednu po druhé prodali náčelníkům různých kmenů. Jaký pán, taký sluha . . .

Člověk by myslil, že domorodci Francouzům kolem krku padnou, když zbaví je takového netvora, jakým byl Hadži-Achmed, a když jim ještě k tomu přinesou pěknou civilisaci. Ale podivno, že an dnes, po tolika letech věci nejsou docela v pořádku, třeba že Francouzové počínají si vůči domorodým s velikým taktem. — E. Mercier, nyní maire Konstantinský, výtečný znatel poměrů a věcí alžírských vůbec a Konstantinských zvláště, napsal ve své nad miru zajímavé knize »L'Algérie et les questions algériennes« z r. 1883: »Jest jisto že Arabové nepomýšlejí teď na to bouřiti se; ale jest neméně jisto, že nestalo se žádné sblížení morální mezi oběma plemeny a že

domorodci ani na krok nepřiblížili se assimilaci. Tady dělí nás zed neprostupná: náboženství. Zed ovšem je velmi pevná a solidní, pobořiti ji bylo by asi stejně nemožno jako neužitečno a neprospěšno. Snad žádají Francouzové přece mnoho, chtějí vzájemnému splynutí. Jazyk francouzský už dosti veliké okno do té zdi prorazil, a blahodárné působení francouzského průmyslu a práce bude snad příčinou sblížení se ještě většího. — Vzájemných sňatků ovšem je doposud málo, skoro žádných; ale to by nebylo ještě tak zlé — sňatek mezi katolíky a israelity i v samé Francii je dosti velkou vzácností. Tolik i zběžný turista pozoruje, že pokojný život v Alžírsku je teprve v počátcích a že sblížení upřímné teprve nastane, až Francouzové sami doma se porovnají a uklidní. — Že jazyku domácímu zachována rovnoprávnost pokud jen vedle civilisovaného francouzského možno, netřeba podotýkati zvláště.

Židé mnohem snáze přizpůsobují se novým poměrům; bezpochyby předvídají, že jim z nich kyne větší prospěch. V Konstantině mají několik francouzských škol a hbitě učí se počítati po francouzsku. Návštěva jejich čtvrti také není bez interese. Tváří zřetelně liší se od Arabů; ani parné slunce nedovede ztemniti bílou jejich pleť, zvláště u žen velmi jemnou; ostatek žida v nich poznáš hned, podle nosu. Za to kroj přijali od Arabů, alespoň mužové, jenom že bývá temných barev. Také turban nosí černý a místo babuší muslimanských mají punčochy a střevíce. Mladší pokolení mužské nosí se po evropsku a židovský commis je nejen v Praze, ale i v Konstantině svým typem. Ženy chodí ovšem s tváří nezakrytou a věrně drží se starého kroje, nedbajíce nic Pařížské parády. Ale parádu, mají přece, jenom že svou; neboť ústroj jejich jest pestrý a skvostný. Děvčata nosí sametový, špičatý čepec, posetý lesknavými penízky, hořejší svrchní šat tvoří lehká volná kazajka s dvojitými rukávy, spadající až po boky a místo sukní některé mívají pantalonky těsně přiléhající a dosahující po kolena. Prsteny, náramky a koraly navěšují na sebe rády jako každá ženská. Nežli slušný Evropan pro ně a jejich černé nebo také červené vlasy náležitě se nadchne, rozmyslí si dobře, neboť jsou špinavy.

Na severním svahu konstantinské skály jsou čtyry bohaté, horké prameny sirné, alkalické a železité, o 33° C teploty; při nichž jsou jednoduché lázně. Ráno bývají plny, — náležít k dobrému tónu v Konstantině po ranní koupeli v Sidi Mecidských bassinech posnídati v restauraci při nich vystavěné. Ženy arabské a židovské přicházejí každou středu koupati se a vykonávají při tom svoje pobožnosti, házejíce do vody (do třetího pramene, zvaného Burmat-er-Rabat) koláče medové a zrna obilní, pálice kadidla vonná a zabíjejíce kuřata. —

Dům, ve kterém teď je chorobinec, patřival bohaté rodině Ben-Lefgúnů, již za panování tureckého náležela vrchní moc náboženská; z té příčiny dům byl za nedotknutelný pokládán. Jistý místodržitel alžírského deye v Konstantině upadl v nemilost svého pána a měl býti popraven. Chtěje této nepříjemnosti se vyhnouti, milý místodržitel nedělal hrdinu, utekl a schoval se do domu Ben-Lefgúnů, kdež žil po tři měsíce, až hněv alžírského pašy přešel a týž o bezživotí beyovo víc nestál. Od těch dob však, jakmile nějaký bey opět lásku pána svého ztratil, paša alžírský honem poručil, aby dva strážníci postavili se před posvátný dům a po případě hned zatkli nešťastníka, který by chtěl následovati příkladu chytrého předchůdce svého.

Okolí Konstantiny nic neposkytuje, leda krásný pohled na nedobytné město. Zbytky římského vodovodu o něco dále na jih opravdu nejsou nic zvláštního.

III.

NA POKRAJI SAHARY.

Na cestě k Saharě z úcty ke starým Římanům zastavíme se ještě v Batně, abychom si prohlédli nedalekou Lambaesu na úpatí Auresu, proslulé to město a ležení římské, které chránilo severní Afriku před vpády Numidskými. Stopy starého města dosud dobře jsou znatelný, tak že archeologové klassičtí mají zde pravé eldorado. Bylo by dobře, kdyby se sem odstěhovali všichni; našli by tady všelicos, čím by vědu a lidstvo vytrhli z trapných nejistot. Dlouho zůstávaly ssutiny římské neznámy; sami Arabové je opustili. Teprve v minulém věku cestovatelé Peyssonel a Shaw na ně přišli a od první expedice francouzské do těch krajů r. 1844 práce počaté plukovníkem Lamarrem, v nichž Carbuccia a hlavně Léon Renier pokračovali, obrátily na sebe pozornost aspoň v Alžírsku a Francii všeobecnou. Renier sám tady našel více než 1500 nápisů, mnohé pro historiky velmi důležité. — Ležení dosud nejlépe zachovalé tvořilo obdélník 600 metrů dlouhý a 400 m. široký, obklopený náspy 4 m. vysokými, jimiž čtyři brány do ležení vedly, jakož každý z gymnasia se pamatujeme, kdež o římském ležení a vojsku

věděli jsme velmi mnoho; ale kolik rakouský pluk má vojáků, zůstalo zahaleno plachtou tajemství. Uprostřed vypínají se dosud nádherné ssutiny bývalého praetoria, obydlí to náčelníka třetí legie, která okupovala ležení až do časů Diokletianových. Praetorium je čtyřhranná budova o rozměrech 28 a 20 metrů, vysoká dosud 15 metrů. Udělali z ní teď museum a různé sochy vyplňují prázdný prostor. Ze čtyřicíti vítězných bran, jež Peyssonel ještě viděl, zbyly dosud jen čtyry. Mezi ssutinami města, vodovodu, chrámu Aeskulapova a cirku rozkládá se francouzská vesnice, vzniklá po roce 1848, kdy asi 400 Pařížanů sem bylo deportováno . . .

A jeli jsme dále dlouhopustým krajem, kde v šíř i dál nebylo živého tvora

Ještě před rokem (1886) můj přítel Dr. Rapin z Genevy musil polovici cesty, z Batny do Biskry, asi 120 kilometrů, vykonati povozem; teď však otevřena je dráha z El-Guery již až do El-Kantary, kde začíná pustý práh té veliké pouště, táhnoucí se až k Biskře. Dráha je projektována až do Tugurtu a bude asi brzo ukončena.

Čím více na jih, tím krajina více je pusta: Ráz její pořád pahrbkovitý; zem pokryta nízkými křovinami daleko široko, leda tu a tam stromy olivové a keře jalovcové. Nikde ani domku, ani tábora kočovných Arabů. Zřídka kdy jen nějaká karavanseraj, teď víc a více pustnoucí; pak občas rozlezlé stádo ovcí a koz, řídčeji velbloudů. Po dlouhé přestávce konečně dorazí vlak ku některé stanici, patřící k malé kolonii.

»Jest-li takhle v Biskře nedostaneme ani vína ani absintu!« sténal pan továrník už napřed.

»Voda tam bude jistě, vždyť je to oasa,« dodávám útěchy; »při nejhorším dostaneme palmové víno.«

»Prosím vás, mlčte, kdo pak by pil vodu! A tu palmovou břečku ať si vypijou ti barbari sami. Kdyby aspoň něco pořádného k jídlu bylo; pomeranče a datle také pořád jíst nebudu. Že jen hůtel Continental ještě nezřídil v Biskře filiálku! Vy byste také moh' nějakého Švejcara přemluvit, aby se tam přestěhoval; Švejčari umějí znamenitě zařizovat hůtely!«

»Upokojte se, přáteli,« konejšil statkář pan Ch., »nejsme první, kteří jedeme do Biskry. Tady vedle v kupé jest ještě mladý párek, bezpochyby nějaká svatební cesta, také tam jedou.«

»Protože nevědí, co činí. To bych tak, ještě se tahat do Afriky se ženou! Mám se samým sebou starostí dost.«

Už hodinu vlak jel bez zastávky. Z dálky červenalý se rudé skály a mezi nimi široký průzev, jako brána k Saharské poušti, divoké gorges d'El-Kantara. Arabové dobře je nazývají Fum-es-Sahara, ústa Sahary. — Skály el-Kantarské táhnou se rovně před námi zastírajíce obzor a jenom průrvou jejich rozeznati lze jemné silhouetty štíhlých palm a v nekonečnou dálku rozprostřený, pustý kraj žlutavé barvy. Slunce odpolední osvětlovalo jej všecken, kdežto horská straň před námi byla v stínu, tak že kraj viděli jsme tak jako na jevišti . . .

Vystoupili jsme. Na nádraží čekala veliká, rozviklaná a zaprášená diligence, konající pravidelnou denní službu z Batny do Biskry. Sedm utahaných arabských hřebců bylo zapřaženo do této staré archy, ve které najde místa i s kočím a konduktérem asi 18 osob: 8 uvnitř, 3 v předním kupé a 7 na banketě na hoře a na kozlíku. Na střeše je místo pro zavazadla, která se přikrývají velikou zelenou plachtou.

Bylo odpoledne, když vyjeli jsme ze skal el-kantarských. Jako rázem krajina změnila se. Před námi široká, úzká kotlina s mírnými, vlnivými pahrbky, a první oasa saharská, vesnice El-Kantara, s dlouhým palmovým lesem, čítajícím kolem 20.000 datlových palm. Vesnici obývají jen tuzemci, Evropané mají několik domků na druhé straně skalního průzevu.

Náš povoz řídil silný, mladý Biskrijec, výborný kočí. Z El-Kantary do Biskry měli jsme ještě 52 kilometrů a cesta tím pahrbkovitým, kamenitým nebo písčitým krajem byla špatná nebo docela žádná. V době dešťů arciť o nějaké jízdě není ani řeči. Kočí však nedbal obvyklých pravidel řízení povozu, a problém, dostati tu okolečkovanou stodolu přes nějaký dolík, rozřešil hravě. S kopce, který často hodně byl příkrý, pohnal koně do největšího trysku

a setrvačností dostal se povoz bez namáhání aspoň do poloviční výše kopce protějšiho, který také v největším trysku byl stečen. Že při tom kára skákala jako kobylka a cestující mřeli strachy, zdálo se býti věcí docela vedlejší. Jenom jsem se divil, že žádný z koňů při té divoké jízdě ani jedenkrát neklopýtl. Však by to bývalo jeho poslední klopýtnutí, nebo rozjetý vůz nedal by mu času vzchopiti se a celé spřežení brzo by bylo na hromadě; cestujícím asi také výborně by se při tom nedařilo.

... Ohlédl jsem se nazpět. Dlouhý hřbet červenavých skal ležel za námi, proťat jsa malebnou soutěskou el-kantarskou, pod níž rozkládala se ve stínu palem oasa. Slunce svítilo úkosem a žlutavý jeho lesk zvyšoval kouzelný dojem té předsíně pouště. Všude kolem prázdna půda, pokrytá jen žlutavým písekem nebo světle hnědou hlinou a jen tam na severu temně zelený veliký háj datlovníků. Několik těch vysokých, poetických stromů rostoucích osaměle mezi kameninami Gorže, kreslilo teď určitěji svoje přesné obrysy ve zlatém světle západovém vrhajíc dlouhé své stíny na lenochy Arabů, pod nimi se válející.

Saharu ještě viděti nebylo, až z protějšiho návrší, k němuž dostaneme se s večerem. Zde byla poušť, ani v šíř ani v dál lidského obydlí, leda že za dlouhý čas potkali jsme karavanu velbloudů. Bývalo jich 10—20 pohromadě, Arabové buď seděli na nich, buď provázeli je pěšky. Je to zvláštní úkaz: vůkol žlutavě červený kraj, pustý, a trpělivá ta zvířata vážně, klidně, stejnoměrně, s nataženými krky a rozumným okem, zvolna pohybují se v před... Byla to poušť, a přece ještě ne Sahara, — zde ještě tu onde malý, nízký keřík, travina šedé barvy, půda vlnitá, pahrbkovitá, — tam nic než širošířá pláň a žlutý, drobný písek.

Přepřahali jsme jen jednou, v karavanseraji El-Utaja, která teď začíná růsti stavbou dráhy. V hospůdce jsme povečeřeli za tři franky dosti dobře. Pak přešli jsme ještě malou oasis, či lépe malou skupinu palem tuším jen s jedním domkem, založenou teprve nedávno. — Byl již večer a slunce zapadlo; vůz pozvolna lezl na příkrý svah posledního vrchu, dělicího nás od cíle naší pouti, Dže-

bel-Bu-Rhezal, vrch gazell, — a najednou, když dosáhli jsme temene nevysokého toho kopce, před námi v dálce objevila se Sahara . . .

Povoz zastavil; cestující všichni vystoupili a mlčky dívali se na ten velkolepý, překrásný zjev. Měsíc v úplňku leskl se na obloze, na které nebylo ani mráčku, a rozléval tajemné svoje světlo nad ohromným nekonečnem. Bylo ticho jako v hrobě, žádný z přítomných slova nepromluvil, jen umdlení koně těžce oddechovali odfrkující po chvilích. Jen se z nich kouřilo. Na levo rozeznávali jsme obrysy Džebel Auresu, na pravo a před námi rovnou, neko-

nečnou pláň a písek, všude písek. V silném jasu měsíčním a pomocí dalekohledu rozeznati bylo černé body, — oasy; Ptolemaeus prý kraj ten přirovnal ke kůži levhartí. Když francouzské pluky překračovaly místo, na kterém stáli jsme my, vidouce Saharu protírající se do bezmezné dálky, obzor bez pahrbků a splývající bez mála s oblohou, vojáci volali udivení: »La mer! La mer!«

Opravdu jako ocean je ta nekonečná spousta, a jako na moři ostrovy tak tady na poušti porozsety jsou oasy . . .

Ani větrík se nehýbal. Nezdálo se, že druhdy divý vítr pohřbívá v kotoučích a v celých vlnách prachu a písku celé karavany

a že poušť rozzuří se také tak divoce jako moře . . . Blízko před sebou rozeznávali jsme zřetelně roztroušené souostroví oas konstantinských, zvané Ziban, a nejbliže palmové háje a stavení druhé oasy saharské Biskry, kam zbývalo nám ještě dojetí.

»Kde pak je pan N.?« ptal jsem se pana Ch.

Ohlíželi jsme se, ale pan N. Sahaře se neobdivoval. Z vozu ozyval se podezřelý šramot, jako když pomalu pilou řeže, v odpověď na naši společnou otázku. Pan N. spal v kupé, jako zařezaný. Probudili jsme ho nechtějíc jej oloupiti o divadlo tak řídké a skvostné.

»Pro Krista Pána, to mám žízeň, už jsme na místě?«

»Ještě ne, budeme tam hned, ale vidíme Saharu.«

»Saharu? — to mi tak scházelo, teď! Ach, bože, že jsi mne nestvořil velbloudem! Prosim vás, nemáte ještě trochu vína ve své láhvi?«

Na štěstí mohli jsme posloužiti dobrým tuzemským. Teď teprve pan N. začal se ohlížeti:

»Ach, safraporte, tohle si dám líbit, to je pěkné; Biskra není daleko, jen aby tam byla pořádná hospoda, jak mi slibovali, abych se moh' na to vyspat.« — Ubožák, jakoby byl tušil, co naň čeká.

Sjeli jsme s vrcholu a přejevše ještě několik vlnitých vršků, jež s hůry vypadaly jako krtičí hromádky, přibyli jsme za malou hodinku — bylo již 10 hodin večer — do Biskry.

Hôtel du Sahara, nevelká budova v hlavní ulici, byl plný. Prý není ani místečka. Nebylo to arci nesnadno, poněvadž dvacet cestujících k naplnění těch několika pokojů dostačovalo. Tenkrát právě saisona byla v plném proudu; doba dešťů dávno už přestala, počasí bylo příjemné, a horko snesitelné. vegetace pak již silně pokročila. Mimo to mnozí utíkali před zemětřesením z Nizzy a z Riviery, jako na př. náš mladý párek, který však opatrně objednal si pokoj několik dní napřed; ovšem při takové příčině musí se platiti třikrát až čtyřikrát tolik, než obyčejně, jinak bychom si byli té opatrnosti také dopřáli. — Na přes rok nouze nebude už tak veliká: hôtelier

hodlá přistavěti ještě jedno poschodí a jakmile dráha bude hotova, beztoho že ještě nějaký hostinec přibude.

»Já se vám odtud nehnu, dokud mi někam neustelete,« láteřil pan fabrikant likérů, až konečně věc ujednána tak, že nám prozatím ustelou do vedlejší jídelny a zítra že několik pokojů se uprázdní. Obrátili tedy stoly vzhůru nohama, položili do vnitř rohožky a nějakou tu pokrývku, a lůžko bylo hotovo.

»Za tohle musí hostinský objednat u mne celý sud mého likéru,« ozývalo se sténání z hloubi jednoho stolu jako ze šuplíka.

»Račte se upokojit, pane,« podotkl jsem z hloubi stolu druhého, »pomyslete, že jsme na poušti; jak pak, kdyby zde hôtelu vůbec ani nebylo a vy musil spáti pod palmami, kam by se na vás chodili dívat šakalové, lvi a tygři, a musil byste celou noc přikládati na ohniček. Tady spíte pokojně, přikládát nemusíte, lvi sem nechodí, leda že vás pošimrá zvířátko celkem docela nevinné.«

„Příteli, vy jste mudrc. Jenom že se vám to pěkně povídá, vy jste tenký jako louč, ale já se tady lisuju jako květinka v herbáři . . . Ale poslouvejte, vy byste taky trochu přikládal, kdybychom byli venku dohromady, co?“

»Přikládal, Vašnosti, přikládal, dobrou noc!« —

Biskra, která je v rukou francouzských teprve asi od roku 1844, skládá se vlastně ze tří oddělených a nesouvislých částí: první evropské, kupící se kolem pevnůstky Saint-Germain, druhou část tvoří stará Biskra El-Bekri, vlastní a původní oasa, a mezi oběma leží vesnice černochoů zde usedlých. Římané znali oasu pod jménem »ad Piscinam«.

Již časně z rána nabí- zeli se nám službami svými arabští průvodčí, vozkové i majitelé koňů jízdeckých. Chtěl jsem si najati nějakého arabského oře a

koňmo prohlédnouti oasu i okolí; smlouvám tedy s majitelem Mahmud-Mass'ud Taherem, kterého mi doporučovali. Pěkný, arabský kůň, na celý den s anglickým sedlem 7 fr., se sedlem arabským docela jen 5 fr. Nějak podezřele lacino, — v Evropě platíval jsem za dvouhodinnou vyjíždku nejméně 6 fr.! Ale necht, tím lépe; ostatek, pomýšlím, tady je vlast krásných koňů, a jako pomeranče jsou zde skoro zadarmo, tak to také bude s krásným koněm. Tvrdým, arabským sedlem jsem opovrhl, nechtěl jsem se odřít.

»Není-li pak příliš líný, tvůj kůň?« ptal jsem se, »nemám s sebou ostruh.«

»Buď bez starosti, pane, Bohem se ti zapřísahám, nepotřebuješ jej pobízeti. Je divoký jako vítr samum a při tom poslušný jako dítě.«

V Alžírsku tyká se domorodcům, aspoň pokud jsou nosiči, průvodčí, sluhové atd. Někdy téže důvěrnosti používají domorodci i vůči Evropanům. Mimoděk připadl mi styk tím volnější, svobodnější.

Za malou chvíli, sotva že jsem vypil trochu pramizerné kávy, ohlašují mi, že kůň stojí před hostincem osedlán. Už jsem se těšil na ten vzácný požitek: půda k jízdě zrovna stvořená měkká, elastická hebkým pískem, 20 nebo docela 25 kilometrů za hodinu bude pro takového koně hračkou. — Můj ty bože! před průjezdem Mahmud Mass'ud-Taher držel za uzdu mrchu starou, opelichanou zpola, s jazykem vyplazeným a hlavou až k zemi skloněnou, nohy schvácené, skroucené jako paragrafy, sedlo jako ten kůň, roztrhané, cucky z něho lezly, třemeny rezavé, úzda rezavá, místo řemení spuchřelé provazy. Na tohohle chudáka ovšem ani ostruh ani biče není zapotřebí, nic by to nezpomohlo. S větrem o závod lital, možná, ale před dvaceti lety. Darma jeho majitel pořád se zapřísahal Allahem i jeho prorokem svatým, že prý znamenitě kluše a bůh ví jaké že ještě má lákavé vlastnosti. Byl bych se musil začervenat studem, kdybych byl záda toho zvířete neváhal obtížiti.

»Dobře's udělal, žes nepřijal, pane,« povídal mi v ústraní závistivý konkurent. »Taher koupil předevcírem toho koně za 20 franků. Ale chceš-li, přivedu ti svého, znamenitý Arab čisté krve —«

Taher ještě zaslechl tato slova. »Není pravda, pane,« pravil, »jeho kůň je stokrát tohohle horší, — nikdo ani zadarmo ho nechce,« dodal jizlivě.

Tenkrát jsem Taherovi uvěřil.

Za takových okolností upustil jsem od zámyslu projíždět Saharu na arabském hřebci a spokojil jsem se s pouhým povozem vespolek se soudruhy. —

Biskra-el-Nokkel, »palmová Biskra«, je oasou nad míru příjemnou, v níž je několik silných pramenů sladké vody a kolem níž kupí se širý palmový les. Také nám, kteří přec nebyli jsme umdlení několikaměsíční poutí pustinou, pobyt tam byl příjemným občerstvením a rozkoší. — Ve čtvrti evropské, v nové Biskře, založeno je rozsáhlé square, veřejná promenáda a sad nejkrásnějších jižních květin a stromů, palem, cypřišů, oleandrů, gumovníků a j., obmezující jednu stranu hlavní ulice; strana druhá skládá se z rovné řady domů se stínným podloubím a nízkými střechami, stavěných z cihel na slunci vysušených a čistě obílených. Zde jsou také hlavní budovy: hôtél du Sahara a cercle důstojnický, o něco dále pak škola a uprostřed veřejného sadu katolický kostelík. V rovných, širokých a vzdušných ulicích, na náměstích a prostorných křižovatkách, na promenádách kolem tohoto saharského městečka, nebo chcete-li města, všude samá čerstvá zeleň, všude prýstí a teče čistá, dobrá voda, osvěžující příjemně horký vzduch.

Jestě asi před 25 lety toho všeho prý zde nebylo; až když general Crouzet převzal v Biskře velení jižní armády, z Biskry učiněn byl ten příjemný kout. — Silná pevnůstka Saint-Germain vystavěna byla r. 1849 a tvoří veliký obdélník o osmi hektarech plošné rozlohy, ve kterém všechno evropské obyvatelstvo snadno může nalézt bezpečného útulku pro případ potřeby a nenadálého útoku některého nepřátelského kmene arabského.

Na terasse budovy školní je zařízena meteorologická stanice pozorovací, založená a vydržovaná panem Landonem de Longueville, tuším bankéřem pařížským. Školu navštěvuje 50 dětí arabských a jen 12 francouzských, — vzácný úkaz, že děti domorodců ve

škole jsou v majoritě a to ještě tak značné! Příčinou toho jest veliká důvěra, které požívá mezi Araby nynější učitel a ředitel školy pan Colombo.

Mezi 1600 obyvateli nové Biskry je asi 400 Evropanů, mezi nimiž 250 Francouzů. Ti zabývají se obchodem a prodávají tkaniny, hračky, zboží osadnické, potřeby domácí, vína a likéry; mnozí vedou rozsáhlé obchody obilní a datlové s Araby jižních krajů. Veliké kryté tržiště na obilí, plodiny a výrobky domácí je uprostřed jednoho z náměstí, kolem něhož rozkládají se domky domorodců. Každý den je tady čilo a dopoledne co chvíli přicházejí a odcházejí celé karavany velbloudů jednohrbých, kteří zatím co jejich pánové odbývají si obchody, buď stojí nepohnutě nebo leží na zemi s nohama svázanýma, přežvykující suchou snídaní. — Kořalečnictví i na Saħare je v rukou židovských.

Mezi Biskrou-en-Nokkel a El-Bekri je vesnice černochoů skládající se z chatrčí, stavěných také ze sušených cihel, ale nebílených a seřaděných také v rovné ulice. Na těch batolí se mládež černošská a rve se také o hosený peníz, jen že ještě divočeji, než uličníci arabští. Ženy černošské chodí nezakryty a ověšeny celým bazarem naušnic, náramků a jiných ženských třepek. — Opodál černošské vesnice rozkládá se majetek zmíněného již pana Landona: přeskvostná zahrada a letohrádek. Všecky druhy exotické květeny, nejvíce palmy, uspořádaný jsou tu v pěkné řady, tam v malebné skupiny a boskety, tu vysoké datlovníky rozvětvují své malebné koruny v nedostupné výši jeden v tu, druhý v onu stranu melancholicky se kloně, jinde zase stromy olivové, cedry, bambusy, chlebovníky, tam zase aloe se silnými, tučnými listy, až zvýší člověka, a z těch listů trčí štíhlý peň s rozloženými květy; onde celé háje pomerančů zlatým ovocem obsypaných, tu eukalyptus, banan, moruše, palma vějířovitá a což vím, co ještě! Všude protékají potoky čerstvé vody. — Všecko tak pěkně je spořádáno a vydržováno velikým nákladem, že člověk cítí se zde, procházeje se na cestách ze saħarského písku, jako v pohádce z Tisíce a jedné noci...

Je to rozmar milionáře, který na zimu vyjíždí z Paříže do teplých krajín saharských. — Zahradu svoji pan Landon cizincům a Evropanům v Biskře usedlým ochotně otevírá a zdarma udílí kolonistům rostliny v zahradě aklimatisované.

Náš průvodčí, Ali Fazel, zavedl nás teď do svého rodiště, do staré Biskry, El-Bekri, vlastní to oasis, zakryté skoro docela palmovým lesem. Zde viděli jsme arabskou vesnici beze všeho přídávku evropského: hnědé, hliněné domky a chatrče bez oken na venek, klikaté dlouhé uličky, mezi tím zahrady a lesy palem a potoky sladké vody, ve vesnici samé ovšem špinavé a znečištěné; vždyť protékají každým stavením! Místa, která v jiných domech jsou v koutech nejskrytějších, přeložena jsou na ulici, soudě aspoň dle stop všude zanechaných, jež nutily nás k rozličným protocvikům, tlustému panu továrníkovi zvláště s obtíží. S vysokého minaretu staré mešity Sidi-Ben-Ferdha kochali jsme se pohledem na Saharskou poušť, skvějící se teď v záři poledního slunce. Dalekohledem viděli jsme veliké ty závěje písku, jako zkamenělé vlny mořské, jež přesahují však mnohdy i výšku několika set stop, a jež často tvářnost svoji mění.

Byli bychom rádi prohledli vnitřek některého domu. Ali Fazel tedy ochotně nám nabídl vlastní svůj byt a klikatou cestou nás k němu dovedl. Vešli jsme krytou předsíní, v níž na suchých listech palmových povaloval se mezek sousedův, také pohostinství užívaje, z předsíně pak na malý dvůr, kterým protékal zmíněný již potok. Dvůr obehnán se dvou stran nízkou zdí, stranu třetí tvořila

předsíňka, kterou jsme vešli, a čtvrtou posléze, při vchodu v levo, světnice obývací do dvorka docela otevřená. V ní uvítala nás choť Fazelova, nimravá žena s děckem-kojencem na rukou, prý 18letá, ale dle vzezření hádali jsme jí asi 35 let! Ženy jižního podnebí velmi rychle stárnou. — Ze světnice vedly dveře do spací komory, tmavé to díry bez oken, jejíž jediným nábytkem bylo široké lůžko. Nad obydlím místo střechy terassa s malou zelinářskou zahrádkou; za dvorkem posléze zahrada či místo s pěti vysokými palmami datlovými, jež nesou majiteli ročně průměrem asi 50 franků.

Ali Fazel vysvětloval a vykládal, že hodlá dům přestavěti, že přikoupí pozemek sousední, zahradu rozšíří a domek urovná. Ptali jsme se, proč raději nekoupí si pěkný domek ve čtvrti evropské, v nové Biskře a tam se neusadí? Jemu, který přec je trochu civilisovaný (jak z náhledův a poznámek jeho zřejmě vysvívalo; mluvil plynou francinou) a s cizinci tolik se stýká, lépe by to svědčilo. Prý by to neudělal za nevím co, tady že už je zvyklý, všichni obyvatelé ve vesnici se znají a žijí jako rodina. Konservavec, jako všichni Arabové, a mimo to, jak politisoval, také monarchista; v republice prý každý chce poroučet a každý jinak . . .

Obyvatelé staré Biskry žíví se pěstováním a prodejem datlí. Palma datlová — po latinsku Phoenix dactylifera — je jim vším. V celém okrsku zibanských oas je jich přes 556 000, na Biskru samu připadá přes 74 000, mimo to asi 6000 oliv. Datlí rozeznávají dva druhy: obyčejné, určené pro výživu a potřebu obyvatel domácích, a jemnější, jimž zvláštní věnuje se péče, pro vývoz; různých druhů datlových stromů vůbec je prý kolem 80. Ale v Biskře samotné, ačkoli člověk je u pramene, ovoce to příliš laciné není. Pařížští a marseillští obchodníci skoupi již napřed veškeru žeň tak, že často v Evropě datle jsou lacinější než v Biskře; poměrně dojista. — Palma mimo to dává listí svoje ku krytí střech a stromů, z lýčí pletou se koberce, košíky a klobouky, ze silných větví vyrábí se hole; z ovoce pak jakýsi druh medu a ze suchých zbytků mouka na chléb. Pňův užívají sice ke stavbám, ale jen ke stavbám slabým; nejsouť veliké nosnosti a ohýbají se snadno pod větší tíží. Palmové

víno je dvojího druhu, sladké a kyselé. Nechutnalo mi ani jedno, ani druhé; je ostré, vůni má nepříjemnou a stahuje jazyk jemu nezvyklý

Výrobky domorodců prodávají se v Biskře hojně a ne tak draho; jsou to ty, jež poznali jsme již v Konstantině. Mimo to zvláště hojná je výroba noží v kožených pochvách, jak nosivají je Arabové.

Vycházek v obyčejném smyslu Biskra neposkytuje. Můžeš navštívit nejvýše nějakou sousední oasu, místo s palmami a pramenem sladké vody. Zde, na pokraji Sahary, oasy nejsou od sebe příliš vzdáleny, někdy jen 25—20 kilometrů. Podnikli jsme několik takových výletů po smutných zkušenostech, dříve uvedených jen vozmo, jak již naznačeno. Tlouci se na velbloudu totiž také se mi nechtělo; ochuravěl jsem trochu a nechtěje vážně onemocněti, šetřil jsem se.

Nejobyčejnějším výletem turistů jsou sirné lázně Hammames-Salhin, lázně svatých, jimž Francouzi méně nábožně říkají Fontaine chaude, asi 7 kilometrův od Biskry. Sirný pramen o 44° C. dává 2400 litrů vody v minutě a má moc léčivou proti rheumatismu a nemocem příjčným. Prý bude zaveden blíže k městu a zařízení pořádné lázně, nebo nynější, vystavěné kolem pramene, jsou velmi primitivní a nečisté. Nedaleko Fontaine chaude jsou dvě malá solná jezera.

Pan N. chtěl mermomocí vidět ilva. »Vždyť by se mi doma vysmáli,« po vídal. »Jedu-li do Říma, musím vidět papeže.« Ale král pouště tady se neobjevuje, poslední, který

zde byl viděn, byl snad lev Tartarinův. — Z večera jen šakalové a divocí psi přibližují se vesnici a slyšeli jsme jasně za večerního ticha jejich vytí. —

Když zapadne slunce a vzduch trochu se ochladí, nastane v Biskre en-Nokkel čilý život zvláštního rázu. Domorodci i Evropané procházejí se po městě, hlavně však ve dvou nebo třech ulicích, kde soustředěny jsou kavárny a domy nechvalné pověsti. Na znamení visí u každého takového chrámu Venušina lucernička s rozžatým světlem, buď nade dveřmi nebo nad malým okénkem, jež opatřeno bývá balkonem. V obou ulicích skoro každý dům byl takto poznamenán; ty bez lucerničky bys byl mohl na prstech jedné ruky spočítat. Ulice poskytují takto obraz slavnostní illuminace. Dívky s tváří nezastřenou oblečeny jsou v pestrý, obvyčně červený šat, často z hedvábné látky; účes tvoří velikou, více širokou než vysokou frisúru, kolem krku mívají nákrčník ze zlatých penízů, desíti a dvacitifranků, často v ceně několika set franků. Těžké náušnice spadají někdy až na ramena, ruce ovinuty jsou až pod lokty různými náramky, nehty nohou i rukou, někdy i celé ruce mají obarveny zvláštním barvivem zvaným »henné« na temně rudo a také obočí a obrví tímto mazadlem si znešvařují (což ostatek činí všechny domorodé ženy tamnější). Sedí na prahu nebo jsou vyloženy v okénku čekající. Nikdo se nad tím nepozastaví, nikdo neurazí; — jiný kraj, jiné zvyky! Myslím však, že by přece bylo odvážno souditi z toho na nízký stupeň veřejné mravnosti. Procházel jsem se v těch ulicích mezi domorodci, sledující život, který arci s naším porovnávati nelze, a jehož zevní způsoby žádným způsobem nevy-mykají se slušnosti. Proto nikterak ani mladou paní H., která se svým manželem k naší společnosti se připojila, nemohly uraziti skupiny děvčat a tanečnic, jež zvláště pan N., zmíněný fabrikant likérů, s gustem si prohlížel. Chtěje také svoje znalosti arabské řeči fruktifikovati, zastavil se u dvou skvostně oblečených sester, mladých děvčat 15 až 17 let a bodře jim ruku podával. Já stál trochu jako nesměle opodál, v duchu divě se kráse těch hlubokých očí a snědé tváře. Mladší děvče snad mysliło, že si netroufám nebo

opravdu vyčetlo mi z tváře lítostné myšlénky, přistoupilo ke mně a povídalo hlasem neskonale smutným:

»Tak podej mi přece také ruku!«

Hlučný život panuje v kavárnách a kavárničkách, hlučnější než v místnostech toho druhu alžírských. Vlezli jsme také do jedné z nich a popíjeli kávu. Síň, výminečně dosti prostranná, naplněna byla domorodci. Uprostřed volný prostor, na němž produkovaly se tanečnice při zvuku píšťaly zvané »raéta«, podobné hoboji, a bubínku »bandir«; hudba tato náramně jednotvárná — více než pět tonů celá píšťala neobsahovala, — provázela tanec ještě jednotvárnější. Tanečnice pohybovala se do předu a stejně do zadu krokeni volným, zdlouhavým; byly-li pohyby noh rhytmické, nesnadno bylo uhodnouti: dlouhá suknice splývala od krku až k zemi tak, že ani forem těla nebylo lze rozeznati. Slyšeti bylo jen cvakání stříbrných obručí, jimiž i nohy mají ověšeny. Holé ruce provázely tanec jednotvárnými pohyby. Tančila buď jedna nebo dvě; později jeden z přítomných, mladý, vysokorostlý Biskrijec, neostýchal se tančiti s nimi. Ale naše střízlivá polka je proti tomu divoké honění a proti ústroji našich balerin ústroj tanečnic arabských je pravou klerikou klášterní. — Celá produkce měla spíše ráz náboženský, tak byla vážná a jednoduchá; jenom jisté pohyby spodní části trupu tomu odporovaly a v tom také záleží dovednost tanečnic, v tom soustřeďují všechnu smyslnost jižního kraje. Byl to proslulý ten »danse du ventre«, jehož opravdové produkce viděti jen v odlehlých komnatkách tanečnic arabských . . . Přítomní Arabové, mezi nimi také jeden marabú, seděli při tom netečně a děvčat si ani nevšímalí; pan fabrikant likérů blýskal očima nejvíce.

V jiné kavárně viděl jsem malou, asi číletou dívku, v tomže přístroji jako starší: cvičili ji a učili pro nastávající, nepěkný život, jež dědí po své matce. . . . Většina této dívčí kohorty vracívá se do rodných stanů Ulad-Najlských s celou zásobou zlatých peněz, pro které vdáva se, někdy lépe než ty panny, které nikdy neopustily stanu otcovského.

Podnebí v Biskře z jara je rozkošné. V létě teploměr ukazuje arčit až 40° C ve stínu, v zimě však oscilluje mezi 10° a 30°. Žně počínají již v květnu a vinobraní děje se dvakráte do roka. Prý voda Evropanům je nezdravá a působí na těle zvláštní vředy, známé pod jménem »clou de Biskra«, které trápí člověka až 5 měsíců. Ale novější bádání lékařské snaží se dokázati, že ne voda, nýbrž píchnutí malého hmyzu jakéhosi je toho příčinou, neb i ti, kteří střeží se vody biskrijské, vředům těm neujdou.

Nemohl jsem se v Biskře zdržeti dlouho: parník z Oranu do Malagy jede jen jednou za 14 dní a zmeškám-li, sedím na suchu! Také oba moji soudruzi spěchali nazpět do Alžíru.

V den odjezdu musili jsme si přivstat. Dostavník odjížděl ve dvě hodiny z rána, aby v čas dorazil k rannímu a jedinému vlaku do El-Kantary. — Noc byla jasná, jako skoro vždycky na Sahaře. Hvězdy třpytily se neznámým leskem, ani jeden šakal nezavyl v dálce a jen potoky rozsáhlého sadu šeptaly si noční svoje sny . . . Zás viděli jsme Saharu při měsíčním jasu, — a myslím, že naposledy jsem se kochal tím obrazem, nebo sotva kdy tam opět přijdu . . .

* * *

Než vrátili jsme se — touže cestou, kterou jsme byli přišli — do Alžíru, zastavili jsme se na polou cestě v Setivu, hlavně jen

proto, abychom trochu poodpočinuli po zdoluhavé jízdě na železnici; neboť město samo, vystavěné sice na místě starého římského Setifis, je docela moderní, asi o 12.000 obyvatelích a neposkytuje nic zvláštního. Leží v kraji velmi úrodném, vzdělávaném také od domorodců, kteří zde více klidu a pracovitosti ukazují než jinde.

V Alžíru rozloučil jsem se s oběma soudruhy své cesty.

»Neříkám vám s bohem, nýbrž na shledanou v Paříži,« pravil pan N. »Vy přece jezdíte každou chvíli do Paříže? Z Genevy nemáte tam daleko,« dodal.

»Nebyl jsem dosud v Paříži . . .«

»Cože, vy jste nebyl v Paříži?! Příteli, poslouchejte,« obrátil se k panu Ch., »on nebyl v Paříži! — A vy jezdíte do Afriky dřív než do Paříže? Pane, vy jste hříšník. Vidíte, já nejsem Pařížan, ale žiji tam více než doma . . . Musíte tam přijeti co nejdříve, já Vás tam provedu a ukáži Vám všechny znamenitosti.«

»Přijímám s radostí a s povděkem,« odvětil jsem. »Na zpáteční cestě chci tam beztoho zajeti na několik dní. Přijedu asi kolem 10. dubna, jestliže mému rozvrhu nic v cestu se nepostaví.«

»Dobrá, budu na vás čekat. Hôtel du Louvre, Grand Hôtel . . .?«

»Je mi lhostejno. Kde myslíte, že nejlépe?«

»Rozhodně v Grand Hôtelu, jsme zrovna u Opery, uprostřed Boulevardů.«

»Dobrá, na shledanou!«

Per parenthesis připomínám, že bodrý fabrikant dostal slovu. V kanceláři Grand Hôtelu v Paříži mi oznamovali, že pan N., přibyv do téhož hotelu před nedávnem, již několikrát po mně se ptal. Dal jsem se hned k němu uvésti.

»No, konečně, že jdete! Čekám už dva dny. Ale nic si z toho nedělejte, udělal jsem dobrý obchod a pojistil si několik odběratelů svého likéru. Zvu vás hned ke snídání, hlad máte beztoho, a žízeň také. Ale uděláme nejdříve procházku a cestou vám ukáži hned některé znamenitosti.«

Po krátkém zotavení vstoupili jsme do připraveného vozu a jeli skvělou Avenue de l'Opera.

»Tady je restaurace Bignon . . . tamhle Café de Paris . . . zde Palais Royal,« vykládal můj milý cicerone, »tam v těch krámech jsou pěkné věci na prodej a v prvním poschodí jsou dobré restaurace, . . . ale tam nepůjdem, nejsou to ty nejlepší.« — To bylo všecko, co věděl o paláci královském.

»A zde naproti . . .«

»To je hôtél du Louvre, také dost dobrý, a znamenitá kuchyně! Jen že tam nemají mého likéru.«

»Já míním zde ten palác na pravo,« pravil jsem, ukazuje na Palais du Louvre.

»Ah, to nic není, jen velké stavení; restaurace tam nenajdete žádné, ani vinárny. Pár obrazů tam ukazují, . . . kdo pak by tam lež', škoda času! — Koukneme se nejdříve na ulici Rivoli, pak na náměstí Bastilly a posléze projedeme Boulevardy. Snídaní objednal jsem na 12 hodin, máme tedy ještě hodinu času.«

Žádná znamenitější kavárna a lepší restaurace neměla ujíti mé pozornosti, jakobych byl přišel studovat hostinské poměry v Paříži.

»Což zde ta krásná budova . . .?«

»Prosím vás, . . . s těmi vašimi budovami, . . . proto jste přece do Paříže nepřišel? — To je radnice.«

»Ah, zde je tedy to náměstí, k němuž se víže tolik krvavých upomínek . . .«

»Jaké krvavé upomínky? . . . Nepamatuji se věru, že by zde kdy byli poráželi dobytek. Od jakživa zde bylo pěkné, čisté dláždění. Proč na to tak koukáte? Na tom přece není nic zvláštního. Jedme raději dál, ať ještě něco užijeme z Boulevardů, a potom k snídání. To budete koukat, co Paříž dovede! — Po snídání pojedeme do boulognského lesa, obědvat budeme v hôtelu a večer půjdem do Opery; ale jenom na chvíli, pak vám teprve okáží Paříž ve vši slávě. Nebo v Paříži žije se vlastně jen v noci. Teď, to není nic.«

Poznával jsem brzo, že pro pana N. největší a jedinou znamenitostí Paříže byly restaurace a jejich výtečné kuchyně. Snídaně,

kteřou mne častoval v Café du Helder, nenechávala mne déle v pochybnostech . . . Chtěl-li jsem poznati Paříž dle vlastního vkusu, nezbyvalo mi, než předstířati nějaké »nutné záležitosti«, dát si rendez-vous na pozdějšek v Genevě a odejet — do jiného hôtelu.

»Bože, to je škoda, že jedete pryč, taková příležitost se vám nenaskytne tak hned, věřte mi, já znám Paříž lépe než mnohý Pařížan . . .«

IV.

MITIDŽA.

V Alžíru dlouho jsem se již nezdržel.

Dráhu z Alžíru do Oranu má ve správě francouzská společnost Paris-Lyon-Mediterranée a díky této, všecko je lépe zařízeno než na drahách východoalžírských. Jedeme tedy pohodlně dívající se z okna mírně uhánějícího vlaku...

Když blížili jsme se ponejprv Alžíru, tu jasnomodré nebe nahoře, temně modrá hladina rozkošného moře Středozemského dole a teplé slunce prvního jižního jara pěkně připravovaly dychtivou duši na třetí díl té naší hroudy zemské, domovinu to všeliké zvěře divoké, najmě lvů a černých lidí. Očekávali jsme, až zjeví se nám žlutavé břehy, posypané pískem, osamělá palma na žhavé skále a pod ní osmahlý Berber v bílém burnuse. Avšak podivení naše rostlo, čím lépe rozeznávali jsme zelené svahy Atlasu a nejkrajnější jeho výběžky, na nichž ve zlatém slunci leskl se bílý Alžír...

A podivení to konce nemělo, když teď cestující dále, od Alžíru kousek na jih a na jihozápad, ocitli jsme se v kraji, který

zdál se nám ne africkou pouští, ale spíše bujným rájem kteréhokoli jiného světa dílu. Jen ještě nějakou švarnou Evičku do něho a jak živi bychom se byli do Evropy nevrátili. Byla to Mitidža, veliká, úrodná pláň, dříve hrob, teď živitelka francouzských kolonistů, a není mnoho přehnanou frasí, že co lodě v Alžíru skládají, přichází z Francie, co tam nakládají a odvázejí, že skoro výhradně jsou plodiny Mitidže.

Když Turci zmocnili se této končiny, kolem roku 1500, Mitidža byla kvetoucí a skvoucí, neboť již dlouho před tím, ve XIII. věku, čítala prý třicet měst s nesčíslnými mešitami a minarety. Z historiků tureckých sice těchto rozumů nečerpám, ale známo, že mohamedáni rozkvět kraje podle počtu chrámů a velikost města podle minaretův usuzovali; my teď ve svém bezbožném věku skoro naopak činíme a kdyby šlo podle atheisty H. Barnouta, jehož devisou je »la raison, et non la foi« a který nejdokonalejší svět bez pána boha si představuje, kvetli bychom snad nejvíce, až by poslední kostel proměněn byl na příklad v nemocnici bezplatnou, ústav chudých anebo něco podobného a až by všechny kostelní poklady rozdány byly mezi chudé a potřebné. — O zachování rozkvětu Mitidže Turci starali se míň než nic a když roku 1830 ji opouštěli, našli tam Francouzové sotva třicet bídých vesnic, a to v kraji, »v němž ani vrána by nevydržela«, jak říkali sami domorodci; kanály vodní blátem byly zaneseny, vodovody pobourány a jenom Beduini pásli řídká svoje stáda na místech poněkud sušších a zelenavých. Aby však tito chuděrové pastevcí příliš nezbujněli, každou chvíli některý loupežný kmen vůkolní je přepadl a obral. Francouzové měli tedy ku reformám pole skoro nedožirné.

Mitidža jest omezena na sever zálivem alžírským a horami sahelskými, na jihu Atlasem a Džurdžurou, tvoříc mezi těmito hranicemi ohromný kvadrant kruhový o 210.000 hektarech. Francouzi vypočítali, že ručeje s Atlasu do pláně se řítící, Ued-Hamíz, Sensela, Harrach, Mazafran, Ued-Žer, Šiffa a ještě jiné, menší, přinášejí jí 42 kub. metrů za vteřinu.

Projdeme zajímavý ten kraj jenom letem a jen na málo místech postojí naše noha okamžik. A to nejdříve v Bufariku. — Člověk nepochopuje dovídaje se, co obětí a bojů s přírodou a trochu také s lidmi stálo osazení tohoto místa — nepochopuje, nevidá; ale poznávaje sám kraj nyní utěšený vysvětluje si snadno. Kousek země, trochu sušší nežli okolní krajiny, to byl Bufarik, kde už odedávna odbývaly se veliké trhy arabské, a to vždy v pondělí. Tehda od jakživa bývalo v Bufariku živo velmi, ne-li až moc: dobytek řval ve všech možných toninách, oslové své vlastní já hřmotně stavěli do popředí, velbloudi hýkali podivně a Arabové hrdlovali se ve smyslu toho slova obvyklém i neobvyklém. V této poslední příčině máme totiž na mysli hrdelní hlásky, jimiž arabština oplývá v nechuť Francouzům, kteří »ch« nemohou vysloviti. Tak Čech stane se v Alžírsku předmětem obecného obdivu moha jadrně papouškovati kterékoli krkolomné slovíčko arabské. Někdy ten rumrejch trhový stával i stává se dosud větším, nežli je příjemno všem účastným. Příčinou toho bývají divnou náhodou ovce, jinak přece tak tiché a mírumilovné, spokojené se vším, že by i mnohým voličům za příklad sloužiti mohly. Arabové přivádějí totiž tento druh stád v nesčetných houfech, a po stu přivazují je za obojky na společný provaz. Pes nějaký nemile vytržen jsa kopnutím kolem jdoucího ze sbírání starožitností, t. j. různých odpadků smradlavých, zaskočí mezi ovce a mimoděk vznese do stáda ukrutný děs a zmatek. Ovečka nejbliže postižená nemohouc utéci vyskakuje zděšeně dusíc se, a tahajíc za provaz škrtí všecky svoje družky, jež zmateností svou k obecnému pořádku nepřispívají nijak. Krikem a láním Arabapastevce nic se nespraví, než vírava ovečná ještě se zvyšuje, ovce šhubají společné pouto, chlapa porazí, provaz přetrhne se a ovce utíkají na všecky strany. Nastane honba, hluk všeobecný, a čtenáři, toto spectaculum můžeš si stupňovati po libosti.

Z toho naučení: že není vždycky radno tahati za provaz jeden. V theorii krásně by to vypadalo, kdybychom všecky trpělivé ovce z ovčince svého jedním trhnutím v pravo nebo v levo obracovati mohli, ale v praxi snadno ten mělo by to následek, že

všecek ovčí národ najednou byl by uškrcen. Žárliví pastevci okolní ovšem měli by z toho upřímné potěšení, snad i vlastní toho stáda pastýřové, nebo pak by měli opravdu tiché ovečky, které by voláním svým nevyrušovaly je z užívání výsledků té práce, kterou věnovali národu, — eh, ovcím svým, chtěl jsem říci.

Mimo trhy bývalo tedy v Bufariku smutno. Výpary z okolních močálů činily delší pobyt nesnesitelným. Když slunce za hory zašlo, na opuštěném tržišti shromáždily se hyény, šakalové, levharti, kteří dosud potloukají se po lesinách Mazafranských, a živili se zbytky tady pohozenými. Sem tam ještě také nějaký lev z Blidských lesů sem zabloudil hledaje, koho by sežral.

Tak Bufarik vypadal, když Francouzové sem přišli. Nevím, kdo jiný tady by byl něco začínal. Avšak Francouzové nedali se odstrašiti takovými příhodami jako byla na příklad ta, že ze 1400 mužů posádky bylo jich roku 1838 ve špitále 1360. Osadníkům nedarilo se lépe: tyf, horečka a úplavice řádily tak, že r. 1840 v měsíci říjnu zemřelo 48 nebohých francouzských duší ze 400, z nichž za rok zbyly jen 300. Proč tam tedy zůstávali, proč neutíkali z těch pekel? — Ach, nevím sám, čtenáři, a jen tolik mohu tě ukonejšiti řka, že byl to ten lid výborný a vytrvalý přes svoji lehkost, třeba neměl při tom tvrdých lebek... Bledé tváře v Bufariku staly se příslovím; o každém člověku, jemuž smrt koukala z očí, hádalo se hned, ten že je z Bufariku. A nejenom proti přírodě, také proti lidem musil bojovati ten divný, heroický houfec kolonistů a spat chodili s ručnicí v ruce strachující se, aby nějaký Hadžuta hlavy jejich na sedlo svého suchého koně jako děsnou rolničku si nepřivázał. Teprve od roku 1845 i vojsko i kolonisté poprvé míň a míň ke hřbitvu putovali nebo — sit venia verbo — putování byli, a roku 1856 poprvé počet narození převyšoval počet úmrtí. A od těch dob Bufarik jako celá Mitidža proměňoval se v ráj. Turista nepochopuje, jak z té velké nemocnice mohli udělati tak rozkošnou zahradu Hesperidek, plnou zeleni a omamující, opojné vůně. Byli jsme tady právě v prvním počátku jara: ale nedovedeme vyličiti bujnou tu krásu polotropického kraje a ten vonný, kořenitý

vzduch, který šířil nám prsa a tak na člověka působil, jako jahody lotosu na bludného Odyssea a jeho druhy. Kdybychom inženýrem byli, pěkně dovedli bychom vypsati kanály a vodovody, jež protkávají veškeren kraj odvádějící stojaté vody do živých řek a s nimi všecky miasmy a bacilly. Kdo znáš na příklad louky u České Skalice a Ratiboric snadno si představíš jak vypadá Mitidža, když vlastní fantasií čeho ještě potřeba přidáš; jenže příkopy a příkopečky skalické zavodňují, v Mitidže zas odvodňují. Proto ještě lépe Hollandsko za příklad mohli bychom uvéstí.

Bufarik je tedy doposud velikým tržištěm pro vůkolní domovský lid a také trochu pro kolonisty, kteří však mezi Araby se ztratí. Chodití na trhy jest jedním z hlavních prací líného Araba a každý den má on trh někde jinde. Bufarik je suk-el-etnin, tržiště pondělní. S několika datlemi a smaženým kouskem masa někde v záhybu svého burnusu a bez peněz vychází každého rána ze svého duáru, stanové to vesnice, někde na trh, kde nic neprodává a nic nekupuje. Lenošiti na trhu je přece zábavnější než lenošiti doma; náhled ostatek docela moderní a známo obecně, že mnozí i v našich krajinách odjíždějí v jisté doby do velikých měst, aby nic nedělající tam se pobavili, zvláště v kampani parlamentární, kdy tam bývá živěji. Však Arabové za to, že na trhy přicházejí ukrádat pánu bohu čas tak drahocenný, nic nedostávají. — V Bufariku schází se v pondělí na tisíce takových darmochlebů a stojí věru za to pozorovati někde z kouta některé kavárničky nečinný, passivný jich život, tak jako jsme činivali již svrchu v Konstantině a Biskře. Však co přijítí má, myslí si každý, přijde, i bez jeho přičinění. Věru, že závidím těm lidem jich duševní klid a bezpečnost. Na krk zavěsí si šňůrku s malým koženým sáčkem, ve kterém nalézá se proužek papíru s nějakým veršíkem z koranu, jež napsal mu nějaký marabú — a teď je bezpečen přede vším protivenstvím. Alespoň strachu pak nezná. Tak prý — jeden cestovatel tak vypravuje — předvedli před francouzského důstojníka uprchlíka arabského, na něhož sice pronásledující jej asi dvacetkrátě vystřelili, kterého však chytili teprve, když kůň pod ním padl.

»Měls štěstí!« pravil mu důstojník.

»Neměl,« odpověděl Arab, »ale mám tohle!« A ukázal svůj záračný amulet. »Nosím-li tuto modlitbičku při sobě, žádná kule mne nestihne.«

»Myslíš? Dobrá,« řekl Francouz bera karabinu jednoho z vojáků, »postav se ke zdi a uhlídáš jak tě skolím.«

»Hned kapitáne!« A Arab usmívaje se postavil se ke zdi s takovou bezpečností, jako by šlo o nějakou hračku. Důstojník se obrátil, nabil ručnici a mířil; Arab nehnul ani brvou.

»Pal,« komandoval sám a důstojník spustil . . . Arab tak byl jist účinku posvátného talismanu svého, že by ho byl nikdo za celý svět nepřesvědčil, že zbraň byla nabita na slepo.

Na tržišti nevidíš než samý bílý burnus arabských mužů — ženy sem nechodí — a slyšíš nevýslovný šumot a křik. Prodávají a kupují zde plodiny, obilí, zeleniny a ovoce různého druhu, kůže, plátno, a domorodci z daleka, až na 30, 40 kilometrů přicházejí sem s hrstkou svého výtěžku; ten s hrncem medu, druhý s něco vejci celý den nebo celou noc na velbloudu se tloukl anebo na mezkou se ploužil a tady teď svoje zbožíčko rozkládá obyčejně na zemi. Obchodníci bohatší mají své stany, v nichž prodávají zboží železářské, většinou staré nože a nůžky. Improvisovaná kuchyně arabská, malá to plotýnka s rendlíkem, na němž kusy masa a ryby nějaké nebo kaktus se smaží, nesmí ovšem chyběti a vydává čpavou vůni či zápach silného oleje olivového a v kavárnách zase několik špinavých burnusů se válí . . .

Bufarik čítá teď asi 10000 obyvatelů, mezi nimiž něco kolem 4500 domorodců, asi 3000 Francouzů a ostatní jsou cizinci a židé. Věříme rádi, že Bufarik jsa uprostřed Mitidže, má hezkou budoucnost.

Vanul vlažný, teplý vítr na tu širokou zelenou rovinu, porostlou bujnou, divokou vegetací jižní, od vysokých palem až do nízkých štavnatých travin. Osení všude už bujně vyráželo. — a z domova mi psali, že tam, v milém kraji na březích divoké Orlice, ještě pořád padá sníh, že mrzne a že zima nechce mít konce . . . Tady dýchal

jsem vonný, jarní vzduch, kořeněný květy všech druhů, ten vzduch, který naplňuje nás rozkoší a roztoužením, — a zde vzduch ten mnohem je silnější, omamující skorem tak, jako když vstoupíme v zimě do přeplněného skleníku. Jen že byl čerstvý, jasný a líbezný . . .

Tedy hajdy dál do El-Boleidy čili Blidy, nejrozkošnějšího kouta alžírského.

Rozsáhlé zahrady oranžové oznamují, že blížíme se k ní, rozkošně položené na úpatí předhor atlasských, při hlubokém údolí, a chráněné před horkými větry saharskými širokou stavbou vrchů, které jí vysílají hojnost čerstvých vod, svlažujících zahrady a oranžerie. A Blida leží mezi nimi jako kvítí v mechu; tak její bílé domy a zdi odrážejí se od zeleného okolí.

Po Muhamedovi-ben-Yusufovi, jakémsi okresním básníkem z Miliany, říkají i Francouzi o Blidě

On t'appelle Vilette,
moi, je te nomme Rosette

a já zas Blidu nazval bych pomerančem . . . Blidou veskrze prochvívá oranžová vůně a její vzhled je také tak vášnivý, skvoucí a lesklý jako barva oranžová. A když všecky její oranžové lesy pokryty jsou květem bílým, — ach, pak El-Boleida je nevěstou plnou něhy a blahého očekávání. Jenom o příslušného ženicha byl bych v upřímném rozpaku, kdyby někdo porovnání nadhozené bral do slova. — Arci, musíš dívat se na Blidu s hora, někde s výšin malého Atlasu, na jehož severní patě rozkládá se ta růže mitidžská, uprostřed nesmírných zahrad, hájův a lesů pomerančových. Viděl bys pak celé město a před ním rozsáhlou, žírnou pláň až k horám Sahelským. Jinak, sestoupíš-li do širokých, smutných ulic, sotva bys poznal dřívější Kabah, kurtisánu, jak říkali Blidě pro lehký, veselý život, jaký tam vedli a který do Biskry se přestěhoval. Ani ve dvou ulicích arabských, jež ze dřívějšího města zbyly, nenajdeš ty velké, černé, jako sametové oči úlad-najlské, jež pronásledovaly nás jinde všude. Několik židovek darmo namáhalo se upoutati

chodce; byly i tady šeredny a špinavy, a proto nikdo nám ve zlé nevykládej, že v Blidě více všímali jsme si koní než děvčat. . .

R. 1825, od 2. do 7. března, hrozné zemětřesení rádivo v tomhle ráji, pohrobivši pod ssutinami mešit, synagog a domů skoro polovici obyvatelů, 7000 osob. R. 1867 zemětřesení přišlo znova; na některých domech, jež neopatrní stavitelé a špekulanti vystavěli až do výše pátého poschodí, znáti stopy strašné katastrofy: jedny z nich mají trhliny chatrně spravované, druhým snesena byla vyšší poschodí a zůstal jen přízemek nebo nejvýše ještě první patro.

Blida je Francouzům důležitým strategickým bodem a chová silnou posádku; obehnána je zdí a chráněna nad to pevnůstkou Mimich na vysokém vrchu po pravé straně říčky el-Kebiru. Uvnitř poskytuje město pohled příjemný; široké ulice, v nichž stavby evropské tvoří valnou většinu, střídají se s náměstími pěkné úpravy. Na největším z těchto, place d'Armes, stavěli právě ohromnou prkennou boudu pro kočující společnost divadelní, která »obracela na sebe pozornost celé Paříže a teď také pozornost celé Blidy na sebe obrátiti doufá«. Nevím, jest-li se jí to podařilo. — V jižní, vyvýšené části města jsou ještě některé stavby arabské, zbytky města starého.

Mezi znamenitosti blidské patří v první řadě vojenský hřebčinec, Dépôt de Remonte, s 500 překrásnými arabskými hřebci, mezi nimiž také několik syrských, jeden ušlechtlejší než druhý, kus v ceně 6, 7 až 8 tisíc fr. Škoda, že zde nepůjčují za 7 franků na den jako v Biskře! Kdybych byl měl vybírat, opravdu bych nevěděl, kterého vzít, — snad bych se rozhodl pro všecky. Důstojník du jour velmi ochotně všude mne provázel a jednotlivé koně dal mi předvésti, vysvětluje jich vynikající vlastnosti. Stáje jsou docela otevřené, jen kryté střechou tak, že koně jsou po celý rok na volném vzduchu.

Jistý knížecí princ kdysi začal filosofovati a pravil: »Co by s počali lidé bez koně?« a končil: »Nic!« Princ ten nazval by Blidu a její Dépôt de Remonte rájem člověčenstva. My nepopíráme, že pro tento hřebčinec Blida i nám je nezapomenutelnou . . .

A pak ty háje a zahrady oranžové! Naše dumné lesy seveřanské, v jichž stínu rodí se poesie mírná a klidná, jsou proti těmto zde jako německá Marketka proti bujné odalisce orientální, smíme-li se k této zase vrátiti. Temná, sytá zeleň nevelikých, košatých stromků divně kontrastuje s temně modrým nebem, zlatožluté pomeranče pak vynikají z ní jako sálavé oči z temna hustých brv. Vůně z tohoto sladkého ovoce proniká vzduch široko daleko a nejen oči a nos, také ucho podléhá kouzlu čárného okolí: stromy nešumí a ani nedýchají, v zahradách je ticho a klid . . . Sluneční úpal . . . Háje ty chtě nechtě musí býti kolébkou bujných milostných aventur a jestliže poeta nějaký sem zabloudí, odnese odtud jistě přehojnou zásobu divných epithet a divokých obrazů, hyperbol a parafrásí, kterým sotva kdo bude rozuměti. Čtenář ostatek pozorovati mohl z hořejšího, že i turista jinak ještě dosti strážlivý, básník jenom až do sexty, trochu toho nadšení pochytil a mezi ohněm žárem, jiskrnýma očima atd. pohybovati se začal . . .

Myslím, že příčinou prvního hříchu přec jen nebylo jablko, a že mnohem spíše to byl pomeranč. Že Eva dopustila se neodpustitelného poklesku svého jenom z okamžité indisposice duševní, z omámení nějakého, nelze pochybovati a pomeranč — dle blidských zahrad a vlastní zkušenosti soudě — snáze té zmámenosti mohl býti příčinou. Ve štěpnici u nás doma ani hromady jablek nepřivedly mne do nálady tak libé jako v Blidě pomeranč jeden na větvi se houpající. Z dědičného hříchu Evina mimo ztrátu ráje zbyla nám ještě nevýslovná chuť trhati ovoce se stromu přímo, kteroužto náklonnost jako kluci často odpykávali jsme výpraskem buď se strany hlídačovy, anebo, když čepice naše propadla konfiskaci tohoto přísného muže, který v tom vzhledě následoval jen obecného usu, se strany milých rodičů. To bývalo pak mnohem důkladnější a horší: trestaloť se zde nejenom nezdůvodněné dotýkání se cizího majetku, než i ztráta čepice.

Pomeranč, který jsem si v Blidě se stromu utrhl, tehda ovšem svolením majitelovým, nebyl bych dal ani za million, z toho

jednoduchého důvodu, že million nikdo mi zaň nenabízel. Nedomnívej se však nikdo, že v Blidě pomeranče jsou zadarmo: jako v Biskře s datlemi, tak i zde s nimi se děje. Obchodníci pařížští, ještě dokud stromy jsou v květu, zakoupí skoro všecko budoucí ovoce a zahradníci a majitelé sadův prodávají jim je rádi, poněvadž neprodávají špatně. A tak se stává, že pomeranč je v Blidě vlastně vzácností, jinými slovy, že za jeden platíš jeden sou čili $2\frac{1}{2}$ našich krejcarů, tedy skoro stejně draho jako u nás v Evropě. Ovšem také ta okolnost na váhu padá, že v tobě hned zvětří cizince, který vždy, všude a všecko platí dvojnásobně i dráže. Kdo tedy ušetřiti chceš, k vůli pomerančům do Alžíru nejed.

Veliká část oranžerií, jimiž Blida jest obklopena, byla zničena dílem ve válce v létech třicátých při dobytí Alžírska vojskem francouzským, dílem k vůli upravení cest a dráhy. Ale i ty, které zůstaly a v nichž čítá se asi na 100.000 stromů pomerančových, mandarinových a pomerančů řečených čínských, dodávají ročně 5 až 6 millionů pomerančů, jež vyvázejí se do Francie.

Za hradbami městskými je sklad tabáku pro million kilogrammů tabákových listů.

Za branou, zvanou Bizot, je neveliký sic, ale nádherný městský sad, pravý skvost toho druhu. Dlouhá alej vysokých, starých plantanů pak vede ku posvátnému háji, bois sacré, také veřejné to zahradě. Uprostřed staletých oliv je hrob nějakého mohamedánského svatého, k němuž v určitých dobách Musulmané hojně putují, vzývajíce mrtvého světce. Celý den kouří se z toho mausolea vonné kadidlo, naplňující všecken sad. —

Něco dále za Blidou ponejprv poznáváme, že jsme v Africe a školské představy, které — jak už s vrchu jsme nadhodili — horký písek saharský nerozlučně sdružují s lecjakou divokou zvěří, docházejí tady aspoň trochu zdůvodnění. — V goržích, jimiž řeka Šiffa prodírá se Atlasem, žijí totiž opice ještě ve stavu nestrojeném, přírodním. Proti opicím v krajinách našich žijícím, jako jsou simiae cerevisiales a simiae vini, pak simiae liquoris alcoholici, již civilisova-

ným a s člověkem už jedna ruka, simiae verae vel naturales nedaleko Blidy jsou docela divoké a před člověkem utíkají, ač jestli se mu kdy ukáží. — Také jsem vyjel z Blidy sedm kilometrů cesty podívat se, jak jsme vlastně vypadali původně, dokud jsme nenosili ani kravaty ani cylindrů.

Za vůz tam a zpět fiakrista žádal nejdříve 20, pak 15 franků, konečně slevil požadavek na 10 franků, — a když vůz byl již smluven, tu ještě jiný se mi nabízel, že mne doveze za 8 franků! Do vesničky la Chiffa vede rovná, přímá silnice na úpatí Atlasu příjemným tím krajem. Poručil jsem kočímu, aby jel zvolna, a užíval jsem plným douškem jižního jara; pak sedl jsem si na kozlík k vůli širšímu rozhledu a k vůli informacím, jež nejraději brával jsem od lidí prostých, možno-li domorodých aneb těch, kteří dlouho mezi lidem domorodým žili.

Při jízdě po pěkné silnici bylo příležitosti dost, obdivovati se bujným polím a lukám Mitidže, která rozkládala se tím šířeji za námi, čím více blížili jsme se goržím. Zahnuli jsme v levo do soutěsek, majíce hory Beni Salah v pravo, Muzaju v levo. Nová cesta en corniche táhne se při svahu Beni-Salah až kamsi do Medeje; tam až však nepojedem, jenom kousek do gorží, které jsou divoké a pusté, čím dál tím víc, a jen na začátku bujněji porostlé listnatým stromovím. Vyměřovali tam právě dráhu, která má vésti z Blidy až do Laguatu.

Jako řeka Isser, tak i bystřina šiffská prodírá se úzkými skalami, hluboko dole pod silnicí, a skály vysoko nad ní pnou se k modravému nebi. Vegetace má ráz severnější: po srázných stránkách vyrůstají keře a nízké stromy, ano výše i dubové lesy; tu i tam srázné vodopády, — z nichž jeden může míti výše 100 metrů, — vlévají své vody do hučící dole řeky. A v této divokosti prohánějí se stáda opic v divokém stavu, vždy asi 40 - 50 pohromadě; nezvyklé oko cizincovo však nerozezná tu tmavošedou drobotinu mezi skalami skoro stejné barvy. Ukazují se ostatek zřídka a mnozí navštěvovatelé ujišťovali mne, že tam ani žádných opic není, leda

ty, jež namaloval žertovný umělec - důstojník Girardin na stěny jídelny malého hostince u Ruisseau des Singes. — Kočí vyprávěl, že ve skalách šifských objevuje se občas i divoká zvěř, levharti, pardalové, ano prý i lva tady kdesi viděli. Ostatní možná, ale na tom lvu mnoho pravdy nebude. Jistě některý ziskuchtivý Arab by si už vydělal těch 40, někdy až 60 franků, jež vláda na štvaného krále pouště vypisuje. Za ostatní divokou družinu platí se méně, 5—15 franků.

Po opicích ohlížíme se darmo.

»Šadi, sidi, šadi!« upozorňují na ně arabští kluci, kteří za tuto laskavost už natahují ruku po odměně. Však jenom polním dalekohledem rozeznal jsem v hluboké rokli celou opičí rodinu, hopkující sem a tam. Pak ještě několikrát zvědavost moje byla ukojena.

Mitidžu lépe bylo lze přehlédnouti na cestě zpáteční ze šifských gorží. Podvečerní slunce úkosem osvětlovalo ji celou, všecka zelená pole její a mezi tím háje oranžové a palmové. Na východ a jih byly hory Atlaské, na sever Sahel, který k západu s Atlasem zdál se splývati, ale na severovýchod, kam jen oko sahalo, jen Mitidža a samá Mitidža. Vůně její a silný dech země, právě probuzené k nové práci, vznášela se až k nám a jemný vítr zavíval ji ještě dále, až k těm opicím, aby také něco měly z poetické nálady tohoto odpůldne. Zdálo se mi, jako bych v dálce viděl chvěti se moře Mediterranejské a prorvou sahelskou jakoby třpytil se mys Sidi-Feredž . . .

Skončíme legendou, kterou slyšeli jsme vypravovati o tomto mysu, a která přec také trochu týká se Mitidže.

Na předhoří zmíněném žil kdysi poustevník muslimanský Sidi Feredž. Žil velmi nábožně, neboť nic nedělal, jen se vyhříval na sluníčku a jinak nikomu neškodil. Jenom byl zvědavý jako stará babka, a když jednou španělská jakási loď přistála u mysu, přemohl i lenost sobě přirozenou a šel se podívat na palubu, aby si loď mohl prohlédnouti zblízka. Námořníci asi nedbali mnoho o zábavu milého hostě, neboť marabú na palubě usnul. Této příleži-

tosti šelma kapitán hned použil a počítaje na veliké výkupné za tohoto světce dal roztáhnouti plachty a ujel s ním. Jeli celý den a celou noc, až ráno stráž oznamovala, že viděti zemi. — Ale co to? Byla to Mitidža. Kapitán chytil se za nos a pochopuje, že nábožný poustevník je tohoto zázraku příčinou, nemeškal vysaditi ho uctivě a s poklonami na zem. Odejel co mohl nejdříve, až ráno zase blížili se břehům.

Avšak zase nebylo to Španělsko, nýbrž Mitidža.

Sidi-Feredž přišel na palubu.

»Vraťte mi můj burnus, který jste mi včera ukradli,« pravil námořníkům.

Vrátili mu burnus, odejeli — avšak druhý den opět ocitli se před Mitidžou.

»Čeho žádáš, mocný marabú?« volal úzkostlivě kapitán vida Sidi-Feredže blížiti se k lodi.

»Svoje babuše,« odvětil mohamedánský světec.

»Přisahám, že jich nemáme.«

»I jen hledejte, však se najdou!«

A opravdu se našly opánky posvátné kdesi v koutě, kam pes je byl zavlekl.

Kapitán španělských korsárů, přec jen dobrý spekulant, nahlížeje, že takovouto nadpřirozenou mocí více lze si vydělati nežli tím pozemským dřením, nemeškal nic, dal se na víru Mohamedovu a stal se také takovým zázračným svatým. Jak se mu to vyplatilo, legenda nepovídá . . .

Na půlostrově Sidi-Feredž nebo Sidi-Feruch je malá pevnost, nad jejímiž vraty jednoduchý nápis povídá, že »zde z rozkazu krále Karla X. armáda francouzská zatkla svoje prapory, vrátila svobodu moři a dala Francii Alžírsko«. A nedaleko odtud tatáž armáda 19. června 1830 dobyla prvního vítězství a pod pěti palmami na tom místě generálové francouzští ujednali první smlouvy s vůdci arabskými.

Toho všeho byl příčinou ten pohlavek, jež Hussejn-Dey v nerozvážném okamžiku vlepil francouzskému vyslanci. Kdybych já byl za každý pohlavek mně uštědřený jedno Alžírsko dostal, sotva celá planeta zemská stačila by na to... Ale nechtěl bych tolik; jen jediný koutek stačil by mi za všechna moje utrpení. Také ani palmový, ani oranžový nemusil by býti ten háj, ve kterém štěstí svoje bych hledal, kdyby šumný, tmavý les našich hvozdů dovedl mi povědět, po čem prahne neklidná duše moje....

V.

ORAN.

Z Blidy do Oranu, hlavního města třetí provincie alžírské, jede se dlouhých těch 370 kilometrů z jara ještě dost příjemně, ale v létě není nijak možno než za nočního chladu a společnost P.-L.-M. s výhodou zavádí po ten čas (od června do září) vlaky noční. — Kraj má ráz vzdělanější a ne tak divoký jako krajina mezi Alžírem a Konstantinou. I ta veliká rovina du Sig květenou svojí přece byla živější.

Vlak jede rychleji a nezastavuje se dlouho na stanicích, — domorodcům nevhod. Mnohý nábožný Musulman totiž hledí často použití času zastávky, sleze z vagonu, vyhledá východ slunce, rozprostře svůj koberec buď někde u pumpy nádražní nebo třeba na perronu, začne svoji modlitbu a klátí se při tom na všechny strany, hned vstáváje hned lehaje. Často se stalo, že uprostřed tohoto sic nábožného, ale přec jen podivného výkonu dáno znamení k odjezdu. Čas nerespektuje ani Mohameda a milý Musulman honem musil nechat všeho, sebral koberec a utíkal do vozu. —

Upřímně jsem si oddechl, když vstoupil jsem v Oranu do jídelny hôtelu de la Paix. Zase jednou pěkná, dlouhá síň, dobře osvětlená, uprostřed dlouhý stůl s řadou čistých příborů s náčiním stříbrným, a na něm vysoké vasy s vonnými kyticemi a široké mísy s dessertem; zase jednou, díky bohu, pořádná francouzská table d'hôte. Sklepníků v černých fracích jen se hemžilo. Ani v Alžíru jsem tak pěkně nepoobědval; kuchyně francouzská a po oleji ani památky! Pro čtenáře nedůležité, vim, pro pišícího však nanejvýš

Oran podobá se polohou Alžíru, jen že leží na stráních dvou v koutě zálivu oranského, velikolepěji sic, ale přec ne tak malebně jako Alžír. Se strany jedné dominuje tvrz de la Moune, se strany druhé fort Ste Thérèse, uprostřed obou v pozadí města stará Kasba. Pohled s moře také je krásnější než pohled s pevniny; rozhlídká sahá až k mysu Ferratskému.

Z arabského rázu Oran nejméně zachoval: z 60.000 obyvatelů jen asi 9 či 10 tisíc jsou domorodci. Za to má do sebe něco španělského, ještě zbytek starých časů. Bylť Oran skoro po 250 let, od r. 1509 do 1708 a po druhé od 1732—1791 v rukou španělských. V západní části jen je něco domů maurských a židovských; na ulici pak uslyšíš více španělsky než francouzsky. — Sem bývávali vypovídání grandové i negrandové španělští, jimž ostatek vyhnanství šlo dosti k duhu: žili tady sybaritsky a veseleji než doma. Veliká část španělských otroků galejních odbývala si zde krutý svůj trest a pomáhala zadarmo při různých nádherných stavbách. Vojáci, kteří je hlídali neb aspoň hlídali měli, nebrali si svoji povinnost příliš k srdci a často mnohý galejník prý ufoukl do Marokka, kde jeho soudruhů bývala plná města, některá výhradně podobnou cháskou obývaná. Obyvatelstvo oranské nad míru pěkně prý snášelo se jak s vojáky tak s galejníky a Oran byl dle líčení současných kronikářů rájem na zemi. Ve dne v noci jen se tam hrálo, tancovalo, pořádaly se býčí zápasy, pannám dělaly se serenády a všecko dobrou vůli spolu mělo. Říkali Oranu *«la corte chica»*, malý dvůr. Bylo to vězení veselé.

Teď tomu arci je jinak: Oran přestal býti podobným místem výletním a zábavným a přispůsobil se zvykům počestného města francouzského, v němž obchod znamenitě kvete, o čemž už zevně svědčí hemžící se obyvatelstvo v městě i ve přístavišti. Židů je zde mnoho, asi na 4000, a všichni, neb alespoň starší v kroji židů marockých: s širokými spodky po kolena a černým turbanem. — Domorodců různá plemena zde viděti, zejména také černochoy, kteří na jihu města mají své zvláštní předměstí, village nègre.

Pod panstvím maurským Oran, jako skoro všecka města maurská, velmi byl veliký a bohatý. Čítal prý 6000 domů, skvostné mešity a znamenité školy. Bohatství však pokazilo mravy tak, že učený Sidi Mohamed-el-Hauri prý zhrozil se té zkázy a bolestně zvolal: »Orane, Orane, město cizoložstva, ejhle prococtví, které se naplní: cizinec přijde ve zdi tvoje a zmocní se tebe a v moci jeho zůstaneš až do dne soudného!« — A smutné prococtví se vyplnilo, už po 70 letech po smrti učeného Maura. R. 1505 po padesátidenním oblehání Španělé dobyli Mers-el-Kebiru, malého místečka před Oranem, a vůdce té výpravy, která byla považována za jakési tažení křižácké, Don Gonzalve de Ayora psal kardinalu Ximenovi, že dobyl Afriky již z polovice. Nějak podivná to polovička! Kardinal moudřeji pokládal ten nepatrný úspěch jen za pouhou díru do pobřeží afrického a radil králi Ferdinandovi postupovati dále na Oran. Když však na to peněz se nedostávalo, Ximenes půjčil Ferdinandovi opětně, jak to byl učinil již při výpravě první na Mers-el-Kebir, a počátkem r. 1509 vybralo se loďstvo čítající 80 lodí velkých válečných, 10 galejí a jiných více s armádou 15.000 mužů; Ximenes šel s vojskem. Vojáci přistáli k zemi, seřadili se, a dříve než dali se na pochod, kardinal sloužil mši svatou, dal požehnání ke krvavé práci a pobádal horlivě k udatentství. Ale namahání nebylo tak hrozné, neboť ještě týž den večer Oran vzdal se po slabém odporu. Za tu povolnost vítězové, kteří přišli jménem křesťanství, pokoje a míru, v čele majíce věrného sluhu páně, nekřesťansky v ubohém městě si počínali: vraždili a loupili hůře než divoši a pohané. — Město bylo vydrancováno

od vítězů až úzko; zajatců čítáno více než 8000. Ximenes skromně nechal si z bohaté kořisti jen několik rukopisů arabských a některé cenné předměty, které daroval katedrále toledské a klášteru svatého Ildefonsa v Madridě.

Z dobytí Oranu nastal mezi Maury nesmírný postrach. Malá města v okolí byla okamžitě opuštěna a všecko utíkalo před vítěznými křížáky. Sultán tlemcenský zavřel se do své pevnosti a obyvatelstvo zuřivě mstilo se na obchodnících křesťanských, kteří povražděni byli bez milosti.

Ximenes pokračoval ve svatém svém díle a zaváděl horem pádem křesťanství, hlavně ovšem inkvisicí. Ale učení, které takhle začínalo, nelákalo mnoho. — Zvenčí zatím pořád znepokojovali Arabové, a Španělové měli práci dosti nesnadnou udržeti se v Oranu, což se jim podařilo jen do r. 1708, kdy zmocnil se města dey alžírský. Avšak Filip V. nedal si pokoje, až r. 1732 dostal Oran na novo. — V noci ze dne 8. na 9. října 1790 Oran stižen byl hrozným zemětřesením: obyvatelstvo a veliká část posádky byla usmrcena bořícími se domy, zbytek pak zůstal ve stavu velice zbědovaném; nebylo přístřeší pro nemocné, nebylo potravin ani zásob střelných. Té ouzkosti použil Mohamed-el-Kebir, bey maskarský, a postavil se proti sklíčeným Španělům. Ti však bránili se v ssutinách udatně několik měsíců, až posléze podlehli v srpnu r. 1791 opět panovníkům alžírským, kteří od těch dob usazovali v Oranu své místodržitele. Těch vystřídalo se za 40 let jenom 53. — R. 1831 Oran přešel v ruce francouzské.

Přístav oranský teprve za posledních časů nabyl své důležitosti a musil býti rozšířen; význam jeho stoupá ode dne ke dni. Přístav Mers-el-Kebirský rezervován je loďstvu válečnému. — Čtvrť La Marine při nábřeží, v níž jsou také veliká skladiště, vznikla nověji z několika bídnych chatrčí rybářských. — Že Oran je chráněn několika tvrzemi, pověděli jsme již dříve; dodáváme, že Francouzové postarali se hradbami také o náležité opevnění města.

Z promenády de Létang, která pěkně leží na svahu pode tvrzí Château Neuf, hezká je podívaná na staré město španělské

a přístav, nade kterým trčí příkrá skála Murdzadžo s pevnůstkami de la Moune, Saint-Grégoire a Santa-Cruz. Na sever zas to krásné moře středozevní, do veliké dálky, do nedohledna, dřímající tiše, klidně. Sem tam bílé plachty lesknou se v slunci nebo temný pruh označuje plovoucí parník. Blíže, zrovna pod námi záliv oranský, na levo ty červené, rudé skály a na pravo zelené, smaragdové břehy se vzdáleným pohořím. Arcola, pointe de Canastel, hory lví, Christel a pointe de l'Aiguille. A kolem všude bohatá květena jižní, silné kaktusy, smokvoně a melancholické palmy, které šustily zvolna a docela jinak než naše borové lesy a palmy . . .

Ulice oranské bohužel také nezachovaly jmen arabských, ani ne španělských. Názvy ulic de Vienne, d'Austerlitz, de Wagram, de Dresde snad hlásají Africe slávu zbraní francouzských? — Klikatých, úzkých uliček arabských zde už není, leda tuze pořádku a jen krátkých. I village nègre, Džalis, má ulice široké, vzdušné a rovné, — za to špíny je tam dost; — arcí datuje se tato čtvrt z r. 1845 a byla založena jen proto, aby Oran sprostěn byl špinavých stanů a brlohů, jež kolem se rozkládaly jako dosud kolem Konstantiny. Village nègre jest obývána nejen černochoy, než domorodci vůbec a židy; všichni zabývají se zemědělstvím. — Stavitelé oranští ještě nemají dost na poučení z roku 1790 a staví domy jako babylonské věže; nebylo by ani potřeba takového otřesení jako před sto lety a všecko sesype se znova.

Velká mešita, mosquée du Pacha, má jeden z nejkrásnějších minaretů z celé Alžerie, vysoký a štíhlý. Vnitřek je temný a neposkytuje nic neobyčejného; nádržka fontány s vytesanými ozdobami byla prý přivezena ze Španělska za 5000 fr. — dost draho. Mešita pochází z roku 1796. — Tři léta potom vystavěna jiná, na počest velikého onoho světce Sidi Mohameda-el-Haúriho, který Oranu tak šeredné věci předpovídal. Týž prý již v desátém roce uměl celý Koran z paměti. Po velikých cestách po poušti, po Arabii a Palestině usadil se trvale v Oranu a hlásal tam slovo Mohamedovo, při čemž rozličné zázraky mu pomáhaly, jak lid dosud si vypravuje. Tak na př. ženě jisté odvezli syna jediného do Andalusie a uvě-

znili tam; ubohá matka spěchala k El-Haûrimu postěžovat si a hledat pomoci. Svatý ten člověk rozkázal ženě, aby přinesla talíř polévky a kus masa. Stalo se arci bez meškání a El-Haûri dal sežrati přinesená krmě své chrtici a pravil k ní: »Jdi do Andalusie a přiveď syna ženy této!« Chrtice odběhla hned a všemohoucí Allah převedl ji přes moře. Přišedši ku břehům andalúským, potkala otroka-vězně, o kterého šlo a který právě byl koupil na trhu maso pro křesťana, pána svého. Chrtice jedním skokem vytrhla mu maso a pádila směrem k moři. Vězeň ji pronásledoval, přeskočil jako ona hravě širokou řeku, až doběhl k pobřeží. S pomocí Allahovou oba přešli opět širé vody a tak byli zachráněni. — El-Haûri odešel do Edenu r. 1439 a umíraje prosil Boha, aby vyplnilo se proroctví jeho o pádu města, jež proslovil prý také trochu z pomsty za smrt svého syna, zavražděného od obyvatelů oranských. Allah vyslyšel věrného sluhu svého.

Teď v Oranu už nikdo nedělá zázraků a v dobách bídy a nouze nelze k nikomu se utéci, ani ne k panu purkmistrovi. Tak aspoň souditi bylo možno z tohoto výjevu. Procházejce se ulicemi, pozoroval jsem tu a tam, na vratech domů nebo na zdech nápisy psané křídou. Nevšímal jsem si jich, až náhodou na nábřeží, tedy na místě velmi navštěvovaném, vidím statného muže, patrně dělníka, právě cvičiti se tímto způsobem v krasopisu a kolem něho houf lidí. Dobrý muž ten těžkou rukou psal tato slova: »Byl jsem po dva měsíce těžce nemocen a ztratil práci. Uzdraviv se, darmo sháním se po poctivém způsobu života. Prefekt, k němuž jsem se o pomoc obrátil, mne vyhodil.« Následoval podpis a plná adresa. Muž po té klidně odešel, aby totéž napsal jinde. — Že se pan prefekt z této apellace k veřejnému mínění asi mnoho neradoval, není nesnadno uhodnouti. —

Oran byl mojí poslední stanicí alžírskou. Škoda! Zbývalo toho ještě tolik a tolik zajímavého. A cestovati v Alžírsku není nepřijemno, nehledě k té trošce nepohodlí v hostincích a také drobet na drahách. Však velikým komfortem Alžír ztratil by zase svůj ráz, svůj interest. — Jinak cesta neposkytuje obtíží mnoho:

hlavní místa spojena jsou železnicí a kde není té, je aspoň veliký omnibus; zavedením okružních lístků po moři a po souši cestování není příliš drahé. Pošty jsou zařízeny mnohem lépe než na př. ve Španělsku a síť telegrafní je větší ještě nežli železniční a obě roste neustále. — Podnebí alžírské je zdravé a příjemné; arci, krajiny vniterné poblíže Sahary činí horkou výminku. Místa bařinatá teď z veliké části jsou odstraněna; nezdravota mizí a zmizí docela. Mnozí bohatí Francouzi mají na pobřeží alžírském svoje villy a zimní sídla jako jiní na Rivieře a Alžírsko stává se pomalu zimní stanicí klimatickou, výletním místem těch, kteří mají kousek času a v kapse zbytečný groš....

Loď paroplavební společnosti transatlantické »Bastia« stála již pohotově v přístavu. Opouštěl jsem Oran večer a přístav oranský v půl noci. Druhý den z rána viděli jsme ještě divoké břehy africké: loď přistála v Nemoursu a v Melille. Pak stihla nás krutá, veliká bouře a dlouho zmítali jsme se na rozkacených vodách, až posléze šťastně přišli jsme ke břehům krásné Andalusie, do krajin bájí a zkazek, kde krásné paláce a skvostné mešity ještě vypravují o zašlé slávě králů maurských.

Ze Španělska zas mezi francouzský lid, a pak v ten svobodný kraj švýcarský...

A když jsem se vrátil, akacie a platany na cestě »des acacias« z Genevy do Lancy byly už v prvním rozpuku. Země dýchala vlažným vzduchem a ptáci z jihu mne předběhli. Zpívali ze všech stran jarní melodie a připravovali hnízda. Sníh z Mont-Salévu již sešel a na jeho svazích tu i tam louky a pole začaly ze zelenati. Jen slabý zelenavý nádech, — u nás v údolí již bylo zeleněji. Na Alpách sněhu bylo ještě plno u bude ho tam po celý rok, — toť věčný sníh! Na horách jurských jen tak ještě poprašek, — jako když máti naše sypala nám bábovku cukrem, — jen docela střídmě. Když jsme si mohli úkradkem posypati sami, hned byl z té veliké buchtý Mont-Blanc; přáli jsme si a sypali, až bábovka byla samý cukr...

Oba moji soudruzi, jež zanechal jsem v Genevě, mne očekávali na nádraží. Byli jsme volni svým časem a s radostí přijal jsem návrh poslati zavazadla napřed do Lancy a projeti se na pobřeží jezera... Lac Léman probouzel se ze svého zimního snění. Lehká bída laškovala s modrým jeho povrchem a zdouvala třírohé plachty latinských člunů rybářských... Bílé hory alpské shlížely se ve velikém vodním zrcadle, které jako veliká deska prostíralo se mezi zelenavými břehy a oteplený vzduch tetelil se v dálce před temnými lesy....

Bylo krásně na pobřeží střeozemském, bylo krásně i v jiných krajích, které jsem vídal, ale na březích tohoto skvostu přírody, v té volné zemi, v rozkošném dechu jara a uprostřed dvou milých druhů bylo krásněji mnohem víc...

A přece tiché domoviny jsem se rozpomínal!....

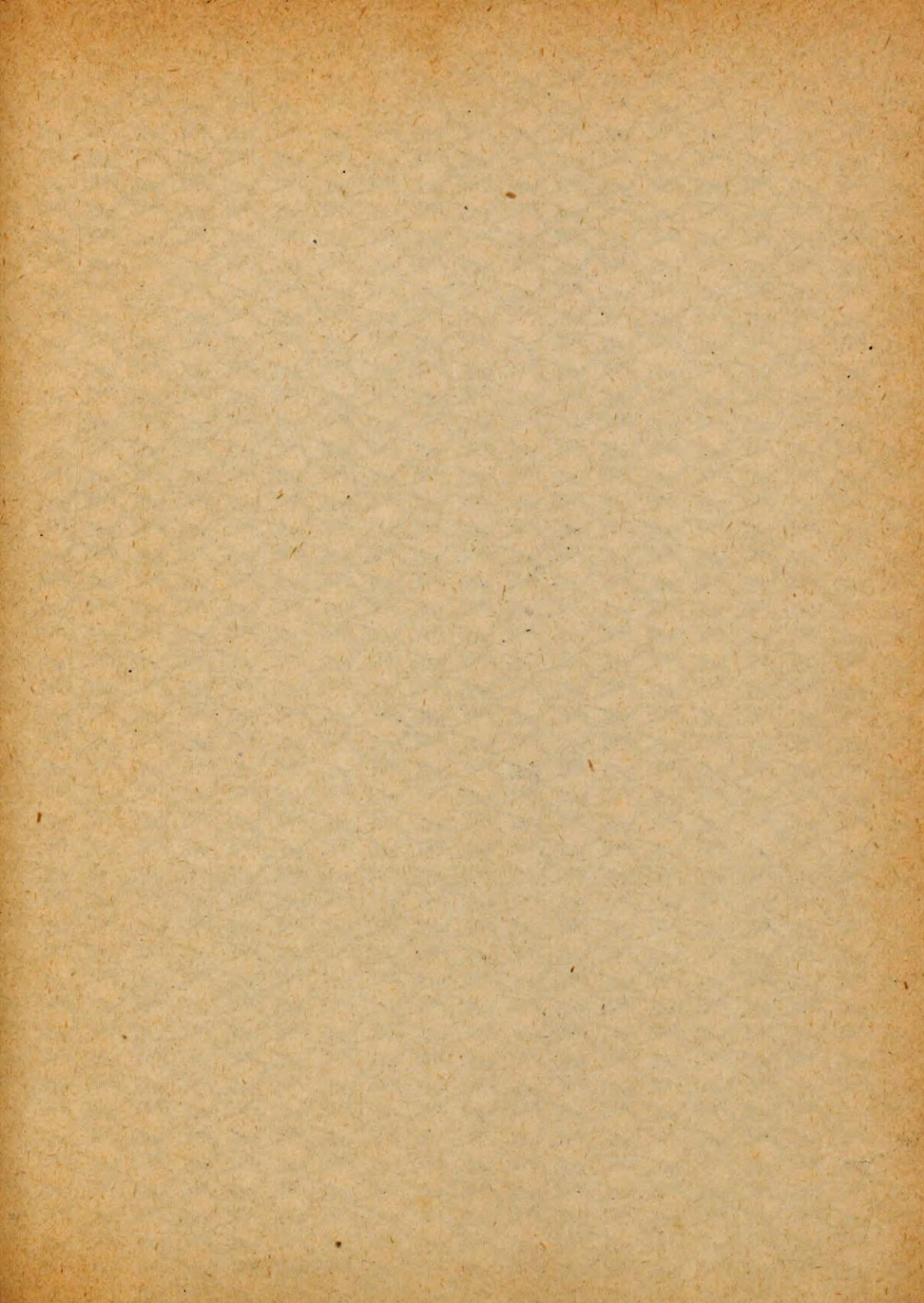
Ŕors-d'oeuvre.

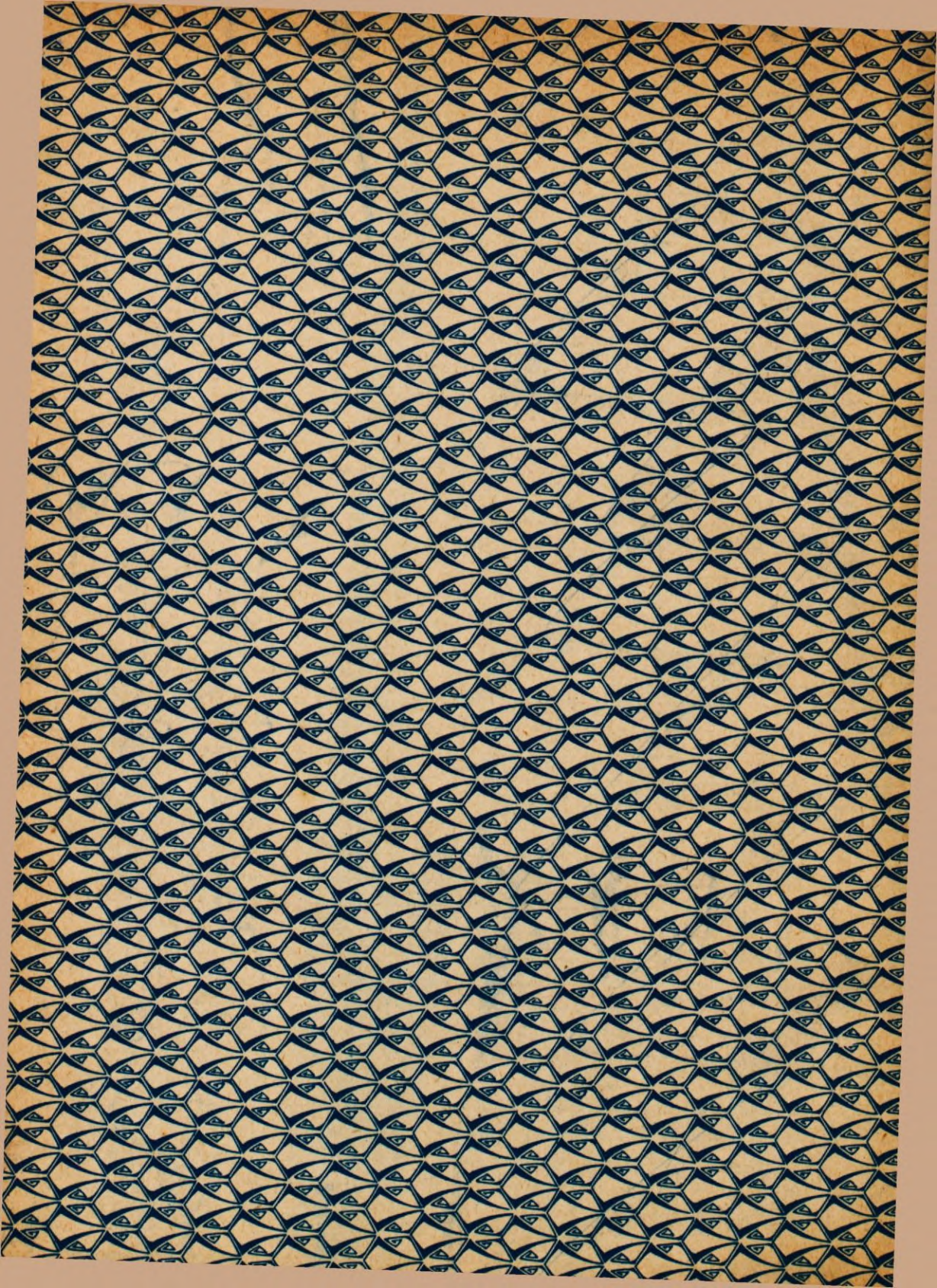
V zácny můj přítel pan Viktor Oliva ochotně a rád vyhověl mé žádosti a ilustroval moji knihu. Vážím si té ochoty tím více, an pan Oliva spokojil se jen s několika fotografiemi, jež z tam těch krajů s sebou jsem přinesl; ty stačily mu, aby ilustrace v celkovém svém rázu přiléhaly věrně ke skutečnosti. Děkuji tedy panu Olivovi za jeho práci.

Cesta, z níž dojmy některé neumělým perem jsem zachytil, byla vykonána z Genevy v jarních měsících roku 1887.

J. G.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

0000031636

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

422035